

4.

D E
L E G A T O
L I B R I D V O,
O C T A V I A N I M A G I I.

A D A M P L I S S : V I R V M,
A C S E N A T O R E M C L A R I S S :

A L O I S I V M M O C E N I C V M
E Q V I T E M , E T P R O C V R A T O R E M .

V E N E T I I S , M . D . L X V I .

D E
L E G A T O
L I B R I D V O
O C T A V I A N I M A G I I
A D A M P L I S S I M A M
A C S E N A T O R E M C I A R I S S I M O
M O T I V M M O C E N S I M O
L O Q U I T M , E T P R O C U R A T O R E M

HIERONYMVS RVSCCELLIVS

LECTORIS.

VM superioribus diebus ad manus nostras peruenisset Latinus liber de legato Octauiani Magii, nobilissimi iuuenis, omniq; uirtute ornatissimi, in quo quidem ne scimus, utrum admirari magis debeamus eloquentiam, an eruditionem; dedimus operam, ut, ad comunem usum, in lucem prodiret. multa enim prudentissima, doctissimaq; praecepta continet de rebus gerendis; negotiisq; administrandis; multa in eodem libro differuntur de omni genere principatus; multa tractantur egregia de liberalibus disciplinis; compluraq; illustria de uirtutibus, sic, ut ad perfectum legatum conformandum, nihil fere desiderari posse uideatur. praeclarum hoc opus, & difficile argumentum, quod minime aliàs litteris erat proditum, mihi amicisq; compluribus dignum uisum est, ut illud impressoribus edendum concederemus. quod si forte moleste tulerit auctor, qui nullo pacto librum hunc, quem sibi ipsi scripsisse affirmat (quæ sua est modestia) circumferri uolebat; ueniam, credo, dabit nobis, qui iandiu illum magnopere dileximus,

A ximus,

ximus, summisq̄ meritò ad cœlum laudibus extulimus; nec, ut puto, contemnet iudicium clarissimorum hominum, qui cum nobis librum ipsum legendum dedissent, id ut faceremus, eodem auctore quoque inscientè, non modo suaserunt, sed quasi etiam impulerunt. Nos autem, qui semper fauimus ingeniis, hoc onus libentissime suscepimus; atque eò etiã magis, quòd ipsum Magium excellèti præditum ingenio, gloriãq̄ cupiditate flagrãtem cognouimus, qui quidem, præterquã quòd elegantissime, & ornatissime, Ciceroniano more, cogitationes exprimit; ac Latinè, Italiceq̄ scribit egregie; Græcamq̄ linguam tenet; philosophiã, ceterarumq̄ scientiarũ laudem eximiam in Patauina Academia, atq; in hac ciuitate facile est adeptus. Meritò igitur eius opera sæpenumero usa est hæc Resp. magnis in rebus. etenim missus est adolescens Romam, atq; in Galliam cum clarissimis senatoribus legatis, turbulētissimis temporibus, quibus in locis & prudentiam, & usum in rebus gerendis facile ostendit; sibiq̄ aditum ad omnes sui ordinis gradus patefecit: & propter hanc causam illi etiam absenti multi honores tributi sunt. Idcirco nouum decus uidetur ipse Octauianus intulisse in Magiam familiam nobilissimam, quæ multos in omni ætate præstantes uiros olim bellica uirtute, litterarumq̄ scientia tulit, Florentiã primum, unde
domus

domus illa oriunda fuit; deinde Brixia, Mediolani, ac Venetiis, in quas ciuitates Italiã, propter intestina bella, ut testantur historiã tot abhinc, seculis se contulerat. Sed ipsum quidem librum de legato auctoris huius, quem quidem librum idem auctor scriptum dicauit amplissimo ac præstantissimo senatori Aloisio Mocenico equiti, nunc, lector optime, ut libenter accipias typis impressum, sub eodẽ Mocenici patrocinio, & nomine; hancq̄ nostram pro pensionem ad uirtutem ornandã, studiososq̄ iuuan dos bene interpretere, te uehemẽter rogamus. Vale.

Venetiis. IX. cal. Septemb. M. D. LXV.

OCTAVIANI MAGII

DE LEGATO

AD AMPLISSIMUM VIRVM

ALOISIVM MOCENICVM

EQVIT. SENAT. CLARISS.

MAGNUM quiddam, uel potius singularare, et uere diuinum est, quod, præpotentis, & immortalis Dei munere, est hominum generi tributum: nempe animus rationis compos, et æternus, quo nihil ab ipso sapientissimo genitore est excellentius procreatum. nam cum uniuersum hunc mundum initio constituisset; ac nobilissimum animal effecisset hominem, cuius sola corporis figura, & species pulcherrima omnium formam uinceret animantium, dedit illi in primis immortalium animum, quo differret à brutis, ceterisque antecelleret animalibus; quo tantos huius mundi ornatus, tantas uarietates, tantam rerum pulchritudinem suspiceret, & contempleretur; contemplatio autem necessariam daret ei cognitionem ad beatè uiuendum, unde omnes rerum causas; cæli conuersionem; astrorum cursus; admirabilem denique ipsius Dei sapientiam, potentiam, & benitatem perciperet. quid enim humana conditione miserius, si nos in tot rerum præstantissimarum ignorantia ne uersaremur? deinde uero dedit homini mentem diuina prouidentia, ut, ratione duce, quæ nostræ est quasi quoddam uita
lumen,

lumen, possemus honeste uiuere, idest cum intelligentia rerum omnium, quas in terris genuisset communis natura parens; atq; etiam eadem magistra ratione, quæ inesset in mundo, humani generis ad usum referremus; ac modum uitæ degendæ; rebus gerendis; prouincijs, et ciuitatibus administrandis, constituere mus. itaq; et ad intelligendum, et ad agendū homo natus uideatur esse. utrunq; autem præstabit, meo iudicio, perfecte nemo, nisi eius in primis animus doctrina excolatur, at qua doctrina? nimirum omnium laudandarum artium procreatrice philosophia, quæ regina sapientum iure optimo solet appellari. In hac una Dei, & uniuscuiusq; nostrum cognitio; ueri iudiciū; rerum abditarum notitia continetur. ab hac una pendent omnia fere iura, omnes leges, mores, instituta, & administrationum genera, quæ magnos nobis, in communi uitæ consuetudine, afferunt usus: porro autem perturbationum moderationes, & quod caput est, totius humane uitæ tranquillitas. Ego uero cum res in philosophia tam graues, tamq; præclaras intellexissem contineri, ad eam ita me iam pridem applicaui, ut ab his studijs diuelli nullo modo uidear posse, in quibus eò consumo libentius id temporis, quod mihi de Reip. negotijs datum est, ut meas non modo singulas actiones, sed etiam cogitata, & dicta ad uirtutem conformem; ac de mea Patria, qua mihi nihil est carius, ita incendar studio benemerendi, ut si mihi mors, eius causa, sit oppetenda, præclare mecum actum existimem. Ac quoniam Patria ipsa uititur opera nostra, qua fortasse, ut spero, in posterum utetur magis, putauit conueni-

re officio

re officio meo, publicis in negotijs diu multumq; uersari; intellegebam enim, me rem ualde mihi ipsi utilem, & è Rep. facturum, si ad eam doctrinam, quam hauseram philosophorum è fontibus, adiungeretur rerum usus, qui omnium sapientum præcepta superaret; atque etiam peregrinatio, unde maxime prudentia comparatur, cum ob multorum hominum consuetudinem, & conuictum; tum ob uariarum gentium, ciuitatum, morum, & institutorum cognitionem. quibus quidem factum est rebus, ut uoluptatem maximam ceperim, me tecum primum à Senatu Romam esse missum, Mocenice clarissime, in nobilissima illa tua ad Paulū IIII. Pont. Max. legatione, quam etiam Reipub. nomine, Paulo mortuo, apud Tium Quartum obiisti: quo tempore mihi oblata est occasio discendi complura, quæ mihi magno usui semper erunt. nam & præclara quædam in alijs summis uiris animaduerti; et in te ipso multa eximia notaui atq; immortalis laude dignissima. Cum enim tu naturali quadam, & admirabili perpetuo fuisses in patriam charitate, ad omnia, quæ tibi è Rep. uidebantur, & ad causam publicam sustinendam ita & animo, & consilio paratus eras, ut te clarissimum, & spectatissimum uirum, rerum gerendarum usu præditum, tanta prudentia, quæ tua propria est, tanta diligentia, tanta comitate, & grauitate, maxima Reip. agentem negotia omnes suspicerent. Gratus in primis eras, atque probatus Pontifici; carus ceteris principibus uiris, iucundus omnibus, merito. etenim ad generis splendorem, & amplitudinem tuam est tibi diuinitus adiuncta singularis

gularis sapientia, & eloquentia; summa illa animorum conciliatrix liberalitas; incredibilis probitas, & humanitas; multiplex disciplina; ornamenta uirtutis omnia. Nihil à me in presentia commemorabitur de tua ad Carolum. V. legatione, cuius onus obeundæ suscepisti, difficillimis illis Caesaris temporibus, quibus ipse erat in castris, eumq; non sine magno periculo semper es secutus; ac nihil etiam dicam de prætura Patruina, in qua quidem ea gessisti, quæ à cunctis summa cum admiratione laudantur. Sed tibi iure omnes eos tributos esse honores affirmabo, qui maximi tribui possunt senatori optimo in omni genere senatorij muneris excellenti, de quo tam præclarum factum est iudicium, ut, cum paulo ante ageretur de eligendo summo præfecto terrestrium copiarum, qui annum tempus conficeret, cum summa potestate, & auctoritate, in lustrando exercitu, cunctisq; urbibus, atque oppidis inuisendis, incredibili omnium consensu, amplissimo huic muneri sis præpositus. quo tempore me apud te esse debere, multis de causis, sum mirifice letatus. Te uero quisque ciuem appellat natum Reip. tuorumq; maiorum imitatore; te eum esse prædicat, unde uirtutis, & probitatis exempla petenda sint; hæc una demum omnium uox est, te, cum tres antea nobilissimæ tuæ familiæ præstantissimi uiri huius Reip. Principes fuissent, quartum in hoc amplissimo dignitatis gradu locatum iri, quod si mihi, ut spero, & opto, aliquando continget ut uidere possim, gratulabor tibi, quòd eum honoris gradu adeptus eris, qui iandiu tuæ uirtuti debeatur; ac florentissimæ huic Reip. magis,
quòd

quòd tantus erit illi princeps diuino munere donatus. Cum igitur multa memoria, & imitatione dignissima tum in te, tum in alijs sapientissimis hominibus essent à me, dum Romæ commorati sumus, animaduersa, post reditum in Patriam, summissus in Galliam cum Marco Antonio Barbaro, amplissimo, atque ornatisimo uiro, qui cum turbulentissimis temporibus difficillimam legationem suscepisset, animi excelsi magnitudine, singulariq; uirtute multorum gloriam superauit. nam cum, nescio quo fato, flagraret periculosissimo bello cuncta Gallia; Regnumq; florentissimum ciuilibus discordijs, propter religionis disfidium, conflictaretur, nunquam in illo summum consilium, magna prudentia, summaq; diligentia desiderata est. Ego uero cum de præstantissimo quoque hoc homine multa quotidie eximia discere potuissem, quamuis in maximis quidem periculis uersatus essem; magnum tamen cepi fructum illius peregrinationis; plurimarumq; rerum, quæ ad publicam administrationem pertinet, usum mihi comparauit. nec labores quidem ullos, pericula, uigilias, aut sumptus unquam egre tuli, ut Reip. operam nauarem, non honorum studio, sed Patriæ charitate excitatus, in qua quidem, ueteri maiorum meorum instituto, concessi antea, aut concedam in posterum nemini. sic enim bonum ciuem, atque hominem nobilem liberaliterq; educatum decuit omni tempore. Sed cum ipsius philosophiæ studio, ut initio dixeram, iandiu incensus essem, complexus etiam in primis eam partem, quæ in agendo uersaretur, ut optimis eius præceptis institutus ad publica negotia referre me
B aliquando

aliquando possem multo melius. eius uero philosophicæ cum
pars præcipua esset administratio ciuitatum, in quarum admi-
nistratione continerentur leges; rei militaris disciplina; stu-
diumq; rerum agendarum; mihi quidem (quod meæ uite ra-
tioni maxime consentaneum uidebatur) quid de sapientissimo-
rum hominum scholis ad res gerendas didicissem, erat hoc
tempore explicandum. Qua de causa minime alienum fore
existimauimus ab instituto nostro, si litteris mandarem ad
usum nostrum ea, quæ obseruauimus in publicis quibusdam
personis, quarum ex numero unam nobis proposuimus descri-
bendam, de qua nemo, quod ego sciam, disseruit unquam
antea; idest legatum generatim omnium principum. in quo
quidem formando, aut quærendo dedimus operam, quantum
in nobis fuit, ne quid prætermisissimum, aut relictum uideatur ex
ijs rebus, quæ sunt in legati persona maxime requirenda.
Sane perfectum legatum spectauimus, cuius formam habe-
bamus animo comprehensam; atque hac in re sumus imitati
doctissimos, & eloquentissimos uiros Platonem, Xenophonem,
& M. Tullium, quanquam Plato descripsit Remp.
cuius imaginem constat uidisse neminem; Xenophon talem ex-
presit Regem, ad effigiem iusti Imperij, qualis ex omnium
memoria seculorum, nusquam fuit; Cicero item Oratorem for-
mauit suum, qualem nulla unquam tulit ætas. Verum ea,
quæ sunt perfectissima, quibus addi nihil omnino possit, pru-
dentissimi philosophi, propter hanc causam, ut opinor, consti-
tuerunt, ut in hanc perfectionem, & absolutionem, quasi
quandam

quandam in Ideam intuentes homines, si minus eam consequi
possint imitatione, ad eandem tamen proxime studeant accede-
re uoluntate. Extabit quidem opus de legato, quod multa
fortasse habuit ad explicandum difficilia, duobus distinctum
libris, quos ego scriptos (non enim digni sunt ut edantur) ad te
in primis esse mittendos, duabus potissimum de causis, iudica-
ui; quarum altera est, quia cum tu ita semper sustinisses le-
gati personam, ut tibi ad perfectionem, & ad summam glo-
riam nihil deesse amplius uideretur; libri, in quibus de perfe-
cto legato agitur, tibi iure debebantur, cuius exemplum te
quoque ipsum habemus ad imitandum: altera est causa, quã-
obrem tibi hic liber erat à me præcipue dicendus, quia cum tu
bene de me ita sis meritus, nihil ut unquam prætermiseris,
quod ad meum, totiusq; familiæ nostræ commodum, ac digni-
tatem attineret, ego, qui quamgratissimus cognosci erga eos,
quorum beneficijs sum deuinctus, in omni uita studui, quo po-
tui genere officij, & gratum meum animum, & summam
meam in te obseruantiam declarauit.

OCTAVIANI MAGII

DE LEGATO

LIBRI PRIMII

CAPITA III.

De legati dignitate.

Cap. I.

De legati officio.

Cap. II.

SECUNDI LIBRI

CAPITA III.

*Quibus in primis artibus, ac doctrinis legatus
debeat esse instructus.* Cap. I.

*Quibus precipue uirtutibus, atque ornamentis le-
gatum oporteat esse praeeditum.* Cap. II.

OCTAVIANI MAGII

DE LEGATO

LIBER PRIMVS.

De dignitate legati.

INSTITVENTI mihi librum con-
scribere de legato, idest litteris manda-
re quam in tam graui persona perfectio-
nem, absolutionemq. desidero, uenit in
mentem uereri, ne hic noster labor; si
quando acciderit, ut, inuitis nobis, cla-
rorum, & eruditorum hominum in manus forte perueniat, in
uarias reprehensiones incurrat. etenim multi in primis nos for-
tasse arrogantis accusabunt, quod de re tanta differere ausi si-
mus, de qua ab antiquis, uiris summis ingenijs, exquisitaq;
doctrina, nulla unquam sint, aut grecis, aut latinis litteris
praecepta tradita: deinde uero, quod nos non admodum etate
progressi; paruo rerum maximarum usu; mediocri exercita-
tione dicendi; non multis denique doctrina, atque prudentia,
que hic maxime requiritur, adiuuenti, magna suscepta rei
opprimi onere maluerimus, quam id, propter infirmitatem
animi, unquam deponere. Erunt etiam forsitan complures,
quibus tota haec nostra ratio querendi, atque formandi perfe-
ctum legatum prorsus displicebit: item alij multa multis in
locis

locis breuiter, & acute dicta; ornate, & eleganter explicata; prudenter in re, qua de agitur, intexta, atque etiam collecta sapienter fortasse desiderabunt. Postremo futuros aliquos suspicor, qui nos inanem laborem, & minime necessarium suscepisse iudicent, si hæc à nobis conscripta fuerint eo consilio, ut Veneta iuuentuti præcepta traderemus: uideatur enim Veneta in primis iuuentus præceptis abundare rerum omnium, quæ ad Reip. administrationem spectant. Ea uero, quæ pertinent ad legationem obeundam, haurienda esse tum ex ueteribus rerum gestarum monumentis, tum ex nostrorum temporum historijs. Hæc igitur, quæ paulo ante commemorauimus, multi, ut opinor, ad reprehendum arripient. Contra quos omnes, qui iudicare posse uideantur, minime nobis dicendum erit; nihil enim aliud hæc uitia, si in tot delabemur, his in libris, ad quos scribendos aggredimur, habere uidebuntur iustæ, aut saltem probabilis excusationis, nisi quòd hi quasi commentarij à nobis scripti sint eo consilio, ut ita comprimerentur, nullo ut unquam tempore arbitraremur emanaturos; cum maxime semper ueriti essemus reprehensionem doctorum hominum, atque prudentium. ij uero præcipue scripti uideantur ad nostram tantum utilitatem, ne aliquando nobis exciderent ex animo ea quæ, usque dum Romæ, atque in Gallia spiritum duximus, diuturna rerum obseruatione, didicimus in legato maxime requiri. quod nobis ne faciamus, interdictum minime opinamur. difficile quidem opus est, tantamq; sine dubio rem suscepimus, quantam uix consequi uel eloquentissimus quisq; possit.

possit. Sed non tam perficiundi spe, quam experiundi uoluntate. nam si minus id multo labore, industria, ac diligentia perficere poterimus, non erunt, ut mea fert opinio, nostri ad res præclaras conatus omnino improbandi. Propositum igitur nobis est formare perfectum legatum; idest differere quid eum deceat, qui mandata deferat, atque agat negotia sui Principis, cuius sit interpres, & curator mandatorum externis in locis. Ac futurus quidem nobis sermo est hoc tempore de illa persona, quæ mitti à principibus solet ad res repetendas, ad bella indicenda, ad fœdera facienda, ad omnia denique publica gerenda negotia, cum mandatis, unde ea, quæ agi suo arbitratu nolunt Principes, quodammodo pendent. Is est nobis querendus in primis, quem paulo ante nominauimus; huius eximia quedam nobis est exprimenda species, his in libris, in quibus quidem ipsius primum legati dignitas, & officium; deinde uero, quibus is artibus, ac doctrinis instructus: quibus uirtutibus, atque ornamentis præditus esse debeat, facile declarabitur. Singularem ergo uirum, & admirabilem, regende ciuitatis scientissimum; in maximis, publicisq; rebus uersatum, omni liberali doctrina, omniq; laude cumulatam; in omni denique genere uirtutis perfectum fingere, & conformare, huius institutæ scriptionis est. unde percipi facile poterit, qualem, quantumq; uelimus esse legatum nostrum, à cuius dignitate nunc potissimum ordiendum arbitramur. Vetus quidem consuetudo est, optimumq; institutum decernendæ legationis, quod diuinitus nobis traditum ad omnes deinceps gentes,

& nationes translatum fuit. sic, ut nullum unquam fuerit ex
 omni memoria, in Persarum, Assyriorum, Græcorum, aut
 Romanorum Imperio tempus, quo non sint decreta legatio-
 nes. Antiquum autem, & præclarum hunc morem esse con-
 stat, quòd ita legatio in omni Regno, atque in omni Republi-
 ca necessaria est, ut nulla, sine ea, administrationis esse perfe-
 cta ratio uideatur. Itaque merito apud antiquos ius legato-
 rum sanctum; & inuiolatum, iure gentium habitum est;
 quod quidem testantur fere omnia rerum ueterum monimen-
 ta. Etenim uiolare legationem non modo apud Græcos, sed
 apud Barbaras etiam nationes grauissimum crimen semper
 fuit. Ac Græci quidem legatorum nomen sanctum prorsus
 affirmabant esse. apud Romanos uero legati persona omnium
 sacratissima, et honestissima habebatur, quæ potestatem, &
 uim habuit imperantis, ac uenerationem sacerdotis, atque
 apud eos id erat legibus sancitum, ut qui legatos uiolarent
 Principum, uel populorum, essent in crimine læsæ maiestatis.
 Quare ius ipsum legationis cum hominum præsidio munitum,
 tum etiam diuino iure uallatum est, quod ueteres summa fi-
 de, ac diligentissime omni fere tempore seruauerunt, & ita ser-
 uauerunt, ut eos quoque, qui essent in legatione aliquando in-
 fraudem delapsi, integros, iure gentium, & incolumes dimi-
 serint. Legati Tarquiniorum, quorum nomen, memoriamq;
 Regni Pop. Rom. funditus censuit esse delendam, à suis Re-
 gibus sunt Romam missi, de rebus repetundis: hi cum quibus-
 dam nobiles adolescentibus, exitiosa coniuratione facta,
 consi-

consilium ceperunt de recipiendis clam noctu in urbem Regi-
 bus, quod cum ad Consules delatum esset, illi, coniuratis o-
 mnibus comprehensis, & uinculis constrictis, legatos liberos
 dimiserunt. Africanus autem Scipio, cum onustam Cartha-
 ginensibus, uiris illustribus nauem redeisset in suam potesta-
 tem, inuiolatam remisit, quia se legatos ad eum missos dix-
 erunt esse, quamuis falso hoc sibi, in maximo periculo legato-
 rum nomen arripuissent. Sanctum igitur ius legatorum, ex
 omnium seculorum memoria, ad hanc usque ætatem ita fuit,
 ut non uiolari inter inimicos, & hostes; ne dum inter amicos,
 & socios debuerit unquam. nam & hostium legati, iure gen-
 tium, liberi debent esse, & inter arma, sola legatio, fide pu-
 blica, tuta, pacis faciem, & nomen secum uidetur asferre.
 Ciuili iure præscriptum fuit, ut si quis hostium legatum uer-
 beraret, ijs, quorum erat legatus, dederetur; quod ius, ut
 à nobis postea demonstrabitur, est à Romanis diligentissime
 seruatum. Iure uero canonum, seu Pontificio est sancitum,
 ut ij, qui legationibus obsistunt, sacris interdicanter, atque à
 Christiana Repub. exterminentur: quod ab Alexandro. I.
 Pont. Max. aduersus eos, qui legatum Pontificium impe-
 dierant, factum est. Sed quanquam ius legatorum sanctum,
 ut diximus, & inuiolatum communi iure gentium, ac lege
 ipsa natura, semper sit habitum; incidit tamen in omni fere
 ætate aliquando tempus, quo legationes, contra quàm ius, &
 fas erat, sint uiolatae. Ego uero, cum hac de re multa, mul-
 tis alijs in locis, tum apud Herodotum, historiae parentem,

ac Thucididem, sincerum gestarum rerum explicatorem hæc scripta legi. Athenienses quos ad eos Darius Rex Persarum legatos miserat, ut terram, & aquam peterent, turpiter uiolasse; idest alios in barathrum; in puteum alios deiecis- se, unde terram, & aquam haurire dicebant oportere: Ac Lacedæmoniorum item legatos in fossam deiectos interemisse. Porrò autem Rex Ponti Mithridates, ut scribit Valerius, in uincula coniecit Romanorum legatos; Tarentini, & Corinthij uerberarunt; Fidenates, & Illyrij interfecerunt. Verum reliquorum atatibus seculorum, huiusmodi exempla minime defuerunt uiolata legationis. Legimus enim in historijs, Henricum Dandulum Venetorum legatum ad Emanuelem Byzantium Imp. missum, à Græcis ui fuisse coactum ad res candentes aneas tandiu inspiciendas, quandiu amitteret aciem, qua cernimus, oculorum. Valens uero Cæsar legatos octoginta, qui ad se missi de pace cum hæreticis fuerant, iussit necari, & Byzantium legatos, incenso nauigio, in mare perdidit. Sed quid de Philippo Gallorum Rege dicendum est, qui Clementis V. Pontificis maximi legatum, qui erat ad eum missus, Christianum ut Regem ad arma in Turcas uocaret, imperauit in carcerem condi? Nicolaus demum III. Rom. Pontifex huius Reip. legatos, qui missi ad eum fuerant, ut de Pontificatu gratularentur, increpauit quòd urbs Ancona à Venetis oppugnaretur; legati autem cum uoluissent causam publicam sustinere, eos fari Pontifex uetuit. quod cum Senatus ægre tulisset, quamprimum legatos iussit Roma discere.

dere. Unde multas omni tempore fuisse legationes uiolatas, facile perspicere quisque potest. quod quemadmodum satis est à nobis hæctenus demonstratum, ita etiam, ut opinor, ostendetur, nullas fere unquam id genus inultas iniurias, atque impunitas esse relictas: quod expressit in Verrem his uerbis Cicero. Video, inquit, & ex ijs, quæ legi, & audiui intelligo, in qua ciuitate non modo legatus Populi Rom. circumfessus, non modo igni, ferro, manu, copijs oppugnatus; sed aliqua ex parte uiolatus sit, nisi publice satisfactum sit, ei ciuitati bellum indici, atque inferri solere. Primum autem Atheniensium, qui Darij legatos tam fæde uiolarant, urbem constat esse uastatam, atque direptam. Corinthum totius Græciæ lumen deletum, quòd legati Romanorum fuerant appellati superbius. quòd si uerbis tantam uiolata legationis inultam pati Rom. Pop. noluit iniuriam, quid cum eius legati sunt interfecti? Sed legatorum iniurie sunt à Romanis bello Tarentino, Illyrico, Corinthio, Mithridatico uindictæ. Atque ut de Tarentino in primis magno bello aliquid à me dicatur; id anno ab urbe condita C D L X X I I, Fabricio, Aemilioq; Consulibus, propter legatos uiolatos, excitatum esse testantur historici. Nam cum Romanam classem Tarentini essent infecuti, eamq; tanquam aliquis nefarius prædo, occiso nauium præfecto, diripiissent, ad eos Senatus legatos misit, ut de ijs iniurijs grauius conquererentur, qui quidem legati à Tarentinis,

non solum omnibus uerborum contumelijs uexati, sed ab ipsis etiam pulsati sunt, unde Romani, qui nullum unquam uita dedecus, ac turpitudinis ferre notam potuerunt, statim inimitiam, bellumq; Tarentinis denunciarunt, quibus Pyrrhus Rex Epirotarum, opem ab eo implorantibus tulit auxilium, ac uenit aduersus Romanos in Italiam: bellum uero à pop. Rom. gestum est, non modo cum Tarentinis; sed etiam cum clarissimo, & potentissimo Græcia Rege, qui primus Elephantas, incognitas antea belluas, in exercitum introduxit, ut eorum magnitudine, ac deformitate, hostium equi perterriti, se in fugam conijcerent. hoc autem bello & ipsum Regem Pyrrhum Romani superarunt; & Tarentum, olim Calabria, & Apulia, totiusq; Lucania caput, magnamq; Italia partem, fortissimas gentes, opulentissimas urbes, ac regiones in sui deditioem imperij redegerunt, quinetiam Illyricum bellum à Romanis esse gestum accepimus, quo multi populi, oppidaq; diruta sunt, ob eandem legatorum uiolatorum causam, qui in legatione ad Illyrios, sive Liburnos sunt necati. Cum Corinthijs item pop. Rom. ideo bellum suscepit, eorumq; urbem deleuit, L. Mummius Imperatore, quia legati Romanorum ab Achaïis sunt uiolati. etenim cum essent à Senatu legati Corinthum missi, quibus mandatum erat, ut Achaeorum, & Lacedæmoniorum bellum, sine ullo tumultu, aut motu sedarent; & ut eas ciuitates, quæ fuerant in ditione Philippi, ab Achaïco concilio seiungerent, idest, quod scribit Iustinus, ut corpus dissoluerent Achaeorum, qui tum soli

erant

erant ex uniuersa Græcia potentissimi; ac diligenter curarent ut singulae suas leges, suaq; iura ciuitates haberent; & cum Senatus mandata legati essent executi, propter hanc causam ab Achaïis sunt uerberati, uel potius, ut Florus asserit, uerbis tantum ab eorum duce Critolao uexati. Unde pro lege Manilia, Corinthum euersam Cicero dixit, quod legati appellati fuerant superbius. Bellum denique Mithridati à Romanis illatum est, tum quia Nicomedem, & Ariobarzannem amicos pop. Rom. alterum Bithyniæ; Cappadociæ alterum Regno spoliauerat, tum etiam quia legatos Romanos ad se missos in uincula coniecerat. Sed exempla præterea adiungenda sunt à nobis his, quæ paulo ante proposuimus, ad legati dignitatem declarandam, multo illustriora. illud autem in primis clarissimum est. nam Senatus Ro. cum audisset legatos, qui ab urbe Apollonia Romam uenerant, à Q. Fabio, & C. Apronio edilibus, cum quibus contenderant, esse pulsatos, nulla interposita mora, constrictos ediles dedit legatis ipsis, quos Brundisium proficiscentes quaestorem iussit comitari, ne aliquam forte in itinere ab amicis, cognatisq; eorum, qui erant dediti, acciperent iniuriam. Item L. Minicius, & L. Manilius Carthaginensium legatis, qui ab utroque fuerant manu percussi, Senatus dedi imperauit. quæ sane facta, meo iudicio, cum per se sunt præclara, ac nomine Romano digna, tum exposita uidentur ad imitandum. hoc autem loco, instituti mei tenendi causa, multo inferioris ætatis exempla ponam, nec præteribo bellum, quod Carolus Magnus,

gnus Caesar suscepit cum Saxonibus, transalpinis populis, à quibus eius legati fuerant interempti, quo bello quidquid tum regionis erat inter Albin, & Visurgin, Caesar ipse uastauit, diripuit, exinaniuit. Ac Rex Gallorum Clodoneus, maximo & fortissimo exercitu conflato, in Gothos inuasit, ut iniuriam ab illis ipsius legato illatam ulcisceretur. Iam uero quanti apud Romanos semper fuerit legatorum dignitas aestimata, eorum etiam amplissimis honoribus decorata mors apertissime indicabit. Etenim ijs omnibus, quibus in legationibus contigisset mortem obire, honorem statuæ tribuendum esse censuerunt, propter hanc præcipue causam, ut periculosissimis, ac terribissimis in bellis obirent homines legationis munus audacius, freti scilicet hac una re, ut si in tanto officio, tantoque munere essent aliquando interfecti, suæ mortis amplissimum extaret monumentum, ijsque pro breui uita diuturna memoria redderetur. Tales olim Romæ fuerunt antiquissimæ illæ statuæ Tullij Cælij, L. Roscij, Sp. Ancij, & C. Fulcinij, qui à Fidenatibus in legatione sunt necati, quas M. Tullius sua etate uidisse testatur: tales ijs Pop. Rom. legatis, qui à Larte Tolunio Rege Veientum cæsi fuerant, sunt in Rostris positæ ad posteritatis memoriam sempiternam. Iustus honos, tam honestæ morti debitus. Cn. Octavius clarus, & magnus uir, in legatione cum esset, Laodice à quodam Leptine est interfectus. huic autem si uitam abstulit ipsa legatio, non ne iure optimo mors eius statuæ monumento decorata, quæ uniuersam familiam per multos anno honestaret? Seruius porro Sulpitius

iuricon=

iuriconsultus, uir clarissimus est ad Antonium, qui erat in castris, difficillimo Reipub. tempore, legatus missus, qui cum morbo esset affectus, eius uir in legatione oppressus, excessit è uita. Audito uero summi, & singularis uiri interitu, quem illi attulerat legatio, in Senatu Cic. ornatisimam habuit orationem, tanti ut uiri mors, quam ob patriam potissimum obiebat, non solum sepulchro ei publice dato, honoraretur; sed ut eidem pedestris, ex ære statuæ poneretur in rostris. His igitur explicatis, dicendum à nobis aliquid uidetur esse de ipso legationis honore, quem constat multis Consularibus uiris, idest ijs, qui essent amplissimo Reip. munere perfuncti, atque etiam Consulibus esse delatum. Senatus enim Rom. qui terrarum orbi quondam præsidebat, quem maximi, & potentissimi Reges, ac populi uenerabantur, suæ censuit esse maiestatis, honestissimas semper mittere legationes, quales fuisse accepimus ad Attalum, & Philippum Reges, ad quorum alterum quinque legati, primus iterum Consul, Prætorius alter, Aedilitius tertius, & duo Quæstores cum quinque nauibus quinquereuibis missi sunt; ad alterum uero C. Terentius Varro, Cn. Manlius, et M. Aurelius uiri clarissimi, cum tribus quinquereuibus. Atque in his quidem, ut in ceteris legatis, non generis tantum splendor, sed multo magis uirtus, industria, fides, & constantia spectata est. præclare. nam cum magnam quidam legatorum esse munus, et officium Romani intellexissent, considerandum sibi etiã, atque etiam iudicarunt, qui tanto essent muneri præponendi. Itaque legationes datæ sunt ex Senatus auctoritate

Et oritate, clarissimis uiris, qui essent amplissimos in Rep. gra-
 dus aliquando consecuti. quam ego ueterem consuetudinem o-
 mnibus, opinor, Principibus esse tenendam. etenim si ueris-
 simum illud est. Magistratus uirum indicat. quid est, ubi
 elucere singularis hominum uirtus, & integritas possit magis?
 Atque in eorum sane personis, quæ debeant sepe numero le-
 gari, non sunt, meo iudicio, facienda pluris familia uetus, et
 perillustis, ac commendatio maiorum, quàm uita innocen-
 tia, cognitio disciplinarum, ornamenta uirtutis. Equidem sic
 iudico, quanquam mei iudicij esse statuo nihil; in legato spe-
 ctari quidem genus, & nobilitatem oportere, quam longe o-
 mnibus doctrina præstans Aristoteles, quo ego uno uitor gra-
 uissimo auctore, & magistro, uult esse quendam maiorum
 splendorem; qui enim à claris sunt orti maioribus, nihil fere
 unquam humile, nihil abiectum, nihil obscurum aut cogitant,
 aut faciunt; sed excelsa petunt, & ingenio, nobiliq; uiro di-
 gna, præterquam quòd non uidetur decere, ut obscuro mittan-
 tur homines legati ad Reges, aliosq; Principes uiros, qui se
 putant magni fieri, & honorari, cum ad eos uiri legantur no-
 bilissimi, à quibus non nisi præclara, & laudabilia solent ex-
 pectare: contra uero si ex infimo genere homines legationis
 obeant munus. recte illud quidem; sed considerandum est
 etiam, an sint uirtute præditi; optimarum artium studijs eru-
 diti; an sint prudentes, usumq; rerum maximarum percallue-
 rint ij, qui in legationibus ceteris præferantur. habendus est
 igitur quidam delectus personarum, atque illi sunt sine dubio
 legendi,

legandi, qui tantum munus sustinere posse uideantur: ac con-
 siderandum in primis est, qui legati decernendi, & ad quos
 mittendi sint. Animaduerti ego, ac notaui in historijs nostro-
 rum temporum, Pontifices Maximos fuisse solitos ad Con-
 cilia, ut græco utar uerbo, οἰκονομικὰ; ad Casarea comitia;
 ad Casarem, & ad Reges, Principes interdum legare; ac
 Cardinales, & Episcopos sæpe legatos mittere. Obseruaui
 etiam Casarem, ad Pontifices, ad Concilia, ad Reges, &
 ad Principes Imperij consueuisse mittere Comites, Marchio-
 nes, Episcopos, ac denique Duces. Sed iam quod nobis est
 reliqui de dignitate legati, id omne, quo possumus diligentius,
 persequamur. Mos erat antiquus omnium populorum, ut le-
 gationes externas quàm honorificentissime exciperent. Ac
 Romani in primis, in legatis excipiendis infinitos facere sum-
 ptus soliti sunt, nam & obuiam itione, & hospitio sæpe pu-
 blico, atque epularum, & munerum magnificentia, ex Se-
 natusconsulto, illos honorabant, præsertim cum legati erant
 alicuius Regis, uel populi, qui contulisset in Rom. Remp. be-
 neficium; ac legatos uolebant, undecunque Romam uenissent,
 eadem primum Saturni sacram adire, ubi pecunia publica, et
 ararium Popu. Rom. asseruabatur; deinde uero ipsius ararij
 præfectis nomina dare. quod propter hanc causam constat esse
 factum, quia munera legatis à Questoribus mittebantur, ho-
 spitij causa, quæ Lautia dicta sunt; quinetiam curabant egro-
 tantes, qui si graui, & mortifero aliquo morbo affecti, in-
 terijissent; ut sumptus publico sepelirentur, operam dabant.

Masinisse Numidarum Regis legatos singulos Senatus Romanus purpureis sagis, equis cum pulcherrimis phaleris, & militari suppellectile donauit. Pyrrhus uero Rex legatis Romanorum sua castra petentibus, ut captiuos redimerent, misit obviam Lyconem Molossum, & ipse cum suis delectis equitibus, extra portam illis occurrit. Ac moris item erat antiquorum, ut legatione in urbem admissa, legatis diem, quo ^{Audientur} audirentur, eorum arbitratu, Senatus daret, quod ueteres institutum diligentissime tenuere. Locum autem apud Romanos, in quo ipsi legati audiebantur, comperio fuisse eundem, in quo fiebant Senatusconsulta, idest templum ab Auguribus constitutum. Sed quanquam facere contra antiquum morem audiendi legatos, ad eorum arbitrium, nefas erat; tamen ab usitata consuetudine Liganus Tyrannus, & Rex Macedonum Demetrius uidentur recessisse; quorum alter cum tempus distulisset audiendi legatos Lacedemoniorum, dixit demum, se infirma ualitudine impediri, quo minus eos posset audire: ipsi autem legati responderunt, se uenisse cum Liganis collocuturos, non colluctaturos: alter uero, ad quem difficilis aditus semper fuit, legatos Atheniensium, qui duos annos, apud eum fuerant commorati, minime audiens Athenas remisit. Nostra uero, patrumque memoria, legationes apud omnes Christianos Principes, & obviam itione, & alijs honorum generibus, omni tempore sunt exceptae, in quibus maximos etiam saepe sumptus constat esse factos, praesertim in legatis Cardinalibus à Pont. Max. missis, excipiendis. nec im-

merito:

merito: id enim factum est, tum ob honoris gradum, quem ipsi legati tenebant; tum ob eorum, à quibus legabantur, dignitatem, & potentiam. Profecto in hac florentissima Republica omnium Principum legati sunt honorificentissime semper excepti; atque iisdem honores amplissimi sunt tributi. Aloisij Gallorum Regis legato Ioanni Lascari Patres auri librā in sumptum, mensibus singulis, à Quaestoribus iusserunt dari. deinde uero Tunetis Regis legatus est à Senatu liberaliter acceptus, domumque cum magnificis muneribus remissus. praeterea uero omnium fere Principum moris est, in admittendis, & audiendis legatis faciles se praebere, quod ideo faciundum esse arbitror, ut responsa ipsi legati ad sua postulata ferant, non solum benigna; sed etiam opportuna. Verum nostris quoque temporibus aliquando solet euenire, ut & Romani Pontifices, & Caesares, & Reges maximi legatis ad se missis, non ad eorum arbitrium sui conueniendi faciant potestatem, sed cum Principibus ipsis per alias licet occupationes. Porro autem consueuerunt Christiani Principes, cum legati in patriam redire iussi sunt, eos, in discessu, equestri honore decorare, atque etiam aurea torque donare, qui honor huius Reipublicae multis est tributus. Sed aliquid etiam hoc loco dicendum uideatur de legatorum priuilegijs, et immunitatibus, quod ad eorum dignitatem maxime pertinet. De legatis igitur haec in primis legistatores priuilegia tulerunt. Ut munera, quae ipsis sunt à Principibus, in legationibus data, sua proprie sint. Etenim uidentur

D. 2 ea pra-

ea præcipue legatis data; tum ad beneuolentiam, quam erga illos habent principes, declarandam; tum etiam ad indicandū, gratum fuisse principi, atq; probatum hominem, qui apud eum legationem obierit. Præterea uero, quia legati Reip. causa uidentur abesse, ciuili iure præscriptum est, legatum, in omni re, ratione q; cum altero, etiam ante legationem contracta, uenendo, emendo, conducendo, locando, si ei dies dicta sit, habere ius, ut lator legis ait, reuocandi domum; id est non posse, usq; dum domum reuenerit, in iudiciū uocari. nec iniuria, propterea quod minime æquum est, ut quæ publicæ rei causâ sunt, priuatis commodis impediatur. porro autem, si multorū dierum in uia, legati graui aliquo, & periculoso morbo ita afficerentur, ut iter conficere haudquaquam possent; uel si eos uis hie mis, asperitas uiarum, ac nauigandi difficultas retardaret, lex sancit, habendam eorum salutis esse rationem. Verum illud item concessum uidetur ijs, qui legatorum sustinent personas, ut, cum legationis munere perfuncti sint, post ipsorum reditum in Patriam, per biennium, si uelint, ab omni administratione, ac munere publico uacare queant. Immunitates uero legatis dantur huiusmodi, ut tam eorum, quàm familiarium sarcina, quas secum, usus sui gratia ferunt, sine portorio, aut uectigali aliquo exportentur. non enim legati pro rebus sibi uel ad uictum, uel ad cultum, curationemq; corporis, in itinere necessarijs, pecunias, seu uectigalia debent alicui pensitare. Hæc fere habuimus de dignitate legati, quæ litteris mandaremus.

DE

DE LEGATI officio scribere aggredior, quæ quidem pars huius libri maxime attingit grauem hanc, & insignem, quam querimus personam. ac nihil est profecto omnium, quæ tractantur à nobis, quod dici debeat grauius, & magnificentius. de quo ita differendum est, ut nihil prætermisum; nihil superuacaneum; nihil demisse dictum; nihil imprudenter uideatur. nos autem propter nostri mediocritatem ingenij ualde timemus quemadmodum hæc à nobis explicari commode possint. Sed ne prorsus oblitū uideamur consuetudinis, & instituti nostri, elaborandum in hoc est eò magis, quò facilius, & diligentius hoc loco persequamur omnia, quæ maxime pertinebunt ad legati officium. Antequam uero longius progrediamur, dicendum breuiter in primis sumus arbitrati; utrum boni ciuis sit, legationis onus sibi à Patria, uel à Principe impositum suscipere. Sapientissimi uiri sic semper sensere; ciuis optimi, patriæq; amantissimi officium esse, legationem accipere, quotiescunque tempus, & occasio postulat; nec eum debent domesticæ res, longitudo itineris, asperitas uiarum; aut quæ ceteros remorari solent, unquam retardare. nam si bene de Repub. merendi unus est ad ueram gloriam cursus; si Romani, auidissimi gloriæ homines, rapti ad spem immortalitatis, uitam pro patria toties in discrimen obtulerunt; quid est, quòd nos habere debeamus antiquius, quàm præstare patriæ quantū possumus? nihil

autem.

L I B E R

autem est, in quo ipsa antiquissima, & sanctissima omnium nostrorum parens filiorum suorum opera utatur magis, quam in legationibus. At fortasse dicet aliquis. laboriosissima uita ratio est, multis obstructa difficultatibus; multis plena molestiis, & periculis. quis negat? Sed ueri, iusti, atque honesti labores amplissimis honoribus, & premijs; magnaq; gloria compensati, facile mitigantur: & charitate patriae, quae omnes omnium charitates est complexa, sine dubio impedimenta omnia superantur. Amicos quidem caros habere debemus; cariores cognatos, uxores, filios; carissimos parentes, quod ij nobis uitam tradiderunt; patriam uero multo cariorum, quam nosmet ipsos. Seruium Sulpitium clarissimum, & ornatissimum uirum, in eius infirmissima ualitudine, ad legationem suscipiendam bene de Rep. merendi studium excitauit. Is enim quanquam ad certum uita periculum, se proficisci ad M. Antonium intelligeret; maluit tamen, uel in extremo spiritu, si quid opis ferre occidenti Reip. posset, experiri; quam uideri ipsam labentem Remp. fulcire, quoquo modo posset, noluisse. Itaque cum Senatus, qui grauissimus semper est habitus, auctoritati, in obeunda legatione paruisset; ui morbi oppressus excessit e uita; eiusq; mors est aenea staua uae monumento iure decorata: ac si spiritum ducere ad id tempus potuisset, quo in patriam reuersus esset, illi profecto Senatus honorem merito decreuisset, qui maximus haberi potest uiuo; ut ei scilicet (quemadmodum apud Gracos in Pry-

taneco bene de Repub. meritis) uictus quotidianus publice

præberetur. Nos quidem certe in hac florentissima Repub. uidimus Senatores grauissimos, patriæq; amicissimos omnes legationum libentissime suscepisse, quamuis multis & necessitatibus premerentur, & domesticis difficultatibus laborarent. neque id cuiquam admirandum uideri debet; qua enim mente eos esse decet; quo amore inflammatos in eiusmodi patriam, quæ est domicilium uirtutis, summi Imperij, dignitatis? Verum ut ij sunt iure optimo summis ad cælum laudibus efferendi; sic etiam omnium consensu, patrum, sapientissimorum uirorum decretum approbandum, quo pœna est in eos constituta, qui legationis munus obire aliquando nolent. ac si quando euenit, ut aliqui morbo præpediti; senectute confecti; aut maximis distenti domesticis occupationibus, legationis munus obire minus queant; legitimam eos in Senatu dare oportet excusationem, quam, si eidem Senatui illa satis iusta uideatur, patres accipere, aut semper, aut plerumque consueuerunt: si uero non satis idonea, aut probabilis tantum sit, ei amplissimus Senatorius ordo obstare solitus est, præsertim si de eo, quem legatum decreuit, tanta sit hominum opinio, ut sit maxime sperandum, nihil esse, quod non illius uirtute, atque prudentia effici possit. Boni ciuis esse ostendimus, legationem, data quidem occasione, accipere; nunc autem parum modesti dicimus, legationis honorem uehementer, & ambitiose

petere.

petere. quòd si cetera honorum studia, & cupiditates, atque ambitiones, quibus saepe homines obruuntur; & quæ multorum malorum causa solent esse, ex omnibus ciuitatibus tollendæ sunt; maxime mihi uidetur tolli debere immoderatam legationum cupiditatem. qui enim nimis amare uidentur ea, quæ alij quodam modo defugiunt; ij multis de causis iure ueniunt Principi in suspicionem, ne proprijs potius commodis studeant consulere, quam publicæ utilitati seruire. Itaque turpe esse opinor ciui bene de Repub. sentienti in petenda legatione ambire; cuius quidem onus obeundæ temere, & nullo consilio suscipere, arbitror esse imprudentis. Est igitur ei, qui tanto muneri præponendus sit, in primis considerandum, utrum onus suscipiat, quod sustinere suis uiribus possit: tantum enim est cuique muneris deferendum, quantum sustinere, ac profiteri posse uideatur. quare qui nullam aliam præter rei militaris; aut disciplinæ naualis cognitionem unquam habuerunt; aut qui in aliqua alia huiusmodi re, in omni uita uersati sunt, non debent, meo quidem iudicio, ullo modo petere, uel obire munus legationis: sed illi bellicæ tantum gloriæ studio teneantur. nam illud æquum, & utile in primis hominibus esse semper duxi. Ut unusquisque artem, quam nouerit, exerceat, præterea nihil. Quales autem uiros; quibus instructos artibus, ac doctrinis; quibus præditos uirtutibus, atque ornamentis postulet legatio, posterius declarabimus. nunc ea dicenda, quæ sunt in promptu. Magnum quiddam est sustinere, ac tueri personam legati, qui, cum primum ad suum munus fungendum

dum uenerit, seruare decorum debet, quod Græci τὸ πρέπον appellant; & quod consentaneum sit hominis excellentiæ, in eo, in quo natura eius à reliquis animantibus differat. decorum uero legatus seruabit, si optime cognorit, quid sua grauitas; quid sui principis, aut Reip. dignitas; quid rei magnitudo; quid sua etas; quid honos postulet: quis denique modus in factis, dictisq; tenendus sit. etenim uita nostra scenæ similis uidetur esse, cuius actores sunt qui in ipsa uita res administrant; ac quemadmodum ad actores scenicos spectat, impositas sibi Regum, seruorum, furiosorum; aut alias quasunque personas sustinere, & suas partes ita agere, ut oculis seruiant, & auribus spectatorum; sic etiam ad nos pertinent quas sumpsimus personas ita tueri, ut & ijs quæ digna sint, faciamus, & populorum oculis seruiamus, quo nihil est, ut meafert opinio, difficilius. quid autem de se quisque sentiat, prorsus negligere, arrogantis est. Ac si decorum requiritur in quacunque persona, maxime, ut opinor, debet in legato, præter ceteros, elucere. quid enim est ad legati dignitatem, & gloriâ præclarius, quàm ut is, qui sui principis personam gerit, quod se ipsum deceat, ac sibi sit consentaneum, rebus in omnibus, prudenter & loquatur, et faciat; nec ulla unquam ipsius actio separetur ab honesto? contra, quid ad existimationem turpius, quàm ut legatus omnia πρὸ τὸ πρέπον, & agat, & dicat? sed iam ad instituta pergamus. Officium legati præcipuum est, omnia fideliter, & ex animo agere. Finis uero est, ea facere, & ijs rebus consulere, quæ Reipub.

E suoq;

suoq; principi maxime conducere uidentur, erga quem summa legato fidelitas nunquam desit, fidemq; in uerbis, & factis in primis praestet necesse est. nam si fides est fundamentum iustitiae; idest dictorum, conuentorumq; constantia, & ueritas, eam qui uiolat, iniustus & haberi & nominari iure potest. Sed in legato nostro fidem optimam, & spectatissimam, quae ueritate constricta est, desideramus; atque cum ita simplicis ueritatis amicum esse uolumus, ut ab omni fraude, & mendacio, quod non cadit in uirum bonum, abhorre-
re uideatur; id enim, ut ait princeps philosophorum Plato, omnes homines, dijq; oderunt. quare turpiter fecit Aeschines, qui ad Philippum Regem legatus, fidem uiolauit, unde à Demosthene ementitae legationis est accusatus. Praeterea uero legati praecipuum, & maxime proprium opinamur, naturam principis, ad quem est missus; atque etiam eorum, quibus princeps utitur, consiliarijs, & administris, aequae, ac suam cognoscere. ac principis quidem ingenium optime, meo iudicio, & facillime nouerit, si in eius persona diligenter animaduertet, ac notabit omnia, quae illud possint indicare. notet autem in primis formam hominis, idest corpus, oculos, uultum, frontem, unde naturam, & mores eius, ut apud Aristotelem est, poterit pernoscere: atque hinc quidem se naturam cuiusque perspicere profitebatur Zopyrus physiognomon. deinde uero obseruet in principe temperaturam corporis, quam ἡσυχία graeci uocant, quae oritur ex qualitatibus elementorum. ac si erit princeps melancholicus, eum putabimus, eodem gra-
uissimo

uissimo auctore Aristotele, ingeniosum; si pituita redundabit in corpore, tardum hominem, & otio languentem existimabimus: si bilis, propensum ad iracundiam, & actuosum: si demum sanguis, alacrem animo, & benignum: quin etiam motus, & corporis actio notanda est. deinde uero spectetur in eo genus, & stirps, quae si erit antiqua, regia, & generosa; existimabimus illum honestatis studiosum; auidum laudis; appetentem gloriae. animaduertendum est etiam, utrum nouus princeps sit; an iure hereditario peruenerit ad principatum. is enim, qui princeps natus sit, multum, mea quidem sententia, differt ab eo, penes quem nuper potestas fuerit, & imperium: etiam alter, natura quadam eximia, usuq; rerum praeditus, multo res publicas melius administrabit altero; cum ille publicis in negotijs, & in maximarum rerum actionibus semper uersatus sit; is uero quotidie domesticis, & priuatis in rebus. sed cum tria sint genera principum; idest quidam iure hereditario; casu aliqui, aut fortuna; nonnulli electione ad principatum perueniant; nos meliores esse arbitramur eos, qui electione principes facti sint: in ijs enim deligendis multa considerantur, magnitudo animi, uirtus, probitas, saepe etiã generis splendor. Cognoscere item debet noster legatus principis nationem, in qua genus etiã solet considerari; ac multum refert ad hominis ingenium pernosendum, scire, quo quisque loco, atq; ubi terrarum natus sit. alia enim natura Galli; alia Hispani; Germani, & Itali omnino alia uidetur esse. Porro autem consideranda est in ipso principe aetas; nam si erit adolescens, eum putabimus multas, et

uarias habere cupiditates, in quibus fortasse intemperans sit, præsertim in præcipiti, & lubrica illa cupiditate dominandi: deinde iudicabimus illum esse ambitiosum; procliuem ad libidinem; propensum ad iram; inimicorum, & iniuriarum, quas acceperit, ultorem; ac facilem ut decipiatur; in omni re nimium, præsertim in amore, atque odio: in suis autem actionibus honestum potius eligere, quam uile: nam adulescentes auidi laudis, honorem utilitati fere semper antepone re consueuerunt: ac nobis quoque persuasum erit, illum esse fortem, magnanimum, ac sibi, ut mos est illius ætatis, maxime confidentem. Si media princeps erit ætate, quæ est à trigésimo usque ad annum quinquagesimum; næ ille moderatus, ac temperatus uir existimandus erit. Si uero senex, eum iure putabimus esse callidum, timidum, suspiciosum, & incredulum; ac denique omnia ad suam utilitatem referre. Cognoscat item legatus, quem fingimus, non modo mores Principis; sed totam etiam uitam: id est quam in uictu, administratione, & negotijs rationem sequatur: quibus utatur hominibus & consiliarijs, & administris; quos soleat fouere; quos in amplissimis honorum gradibus locare. Atque ut diuersæ, multiplicesq; Principum nature; & occultæ uoluntates diligentius perscrutentur; animaduertendum esse opinor, quarum præcipue rerum studio teneantur; suo enim quenque studio maxime duci perspicuum est; ac nonnullos quidem palestra; aliquos militia; quosdam aucupium, atq; uenatio; alios musica, atq; alios litteræ delectant; multis etiam placet equorum concursu

certare;

certare; uel generosos ipsos equos, & ferocitate exultantes agitare, stimulisq; concitare. Volumus præterea in Principe notari uirtutes, & uitia. quæ autem in eo uirtutes in primis requiruntur, sunt, religio, iustitia, fides, prudentia, temperantia, uitæ innocentia, liberalitas, beneficentia: deinde uero decet Principem, rerum usum habere; optimarum artium studijs, quibus liberales doctrinæ continentur, eruditum esse; ac facilem se in hominibus audiendis, admittendisq; præbere. quinetiam nihil est Principe uiro dignius placabilitate, lenitate, clementia; contra, nihil detestabilius asperitate, iracundia, crudelitate. contraria ijs, quas commemorauimus uirtutibus, erunt uitia, à quibus longissime absit necesse est. Ac diligenter quidem exquirenda sunt Principis consilia, ut intelligatur quocumq; eiusdem mens, et sententia maxime inclinet; id est, utrum propensior sit ad bellum, quam ad pacem; aut ad propagationem finium imperij, quam ad Regni ipsius conseruationem: cuius demum partis sit; & quo in ceteros Principes animo, expiscandum est. Collegi omnia, quantum ego possum iudicare, quæ pertinent ad naturam Principis pernoscendam; quæ si legatus animaduertent, nõ est dubium quin quod uoluerit, consequi facile possit. Ex hac enim cognitione consilium referet, tempus, occasionem ad unius uoluntatem; se ipsum ad magnas res gerendas accommodabit; ac se denique totum ad Principis ingenium finget. Legato autem maxime nitendum esse arbitramur, ut sibi primum Principis, deinde aliorum, qui apud eum auctoritate ualent, animos concillet:

quod

quod fieri commode, meo iudicio, poterit, ipsa fama, & opinione uirtutis, probitatis, liberalitatis; rebus gestis, & estimatione uitæ: deinde uero dici non potest, quantopere conciliet animos hominum mansuetudo morum, comitas, affabilitasq; sermonis; ac plurimum ualere ad conciliationem gratiæ, laudem putamus, cuius quidem studio omnes quodammodo trahimur; sed ea non sit eiusmodi, ut ad turpem assentationem eruditi, alia sentire, & alia loqui uideamur; & hoc modo principis beneuolentiam colligere, & aucupari gratiam uelimus. debet etiam legatus, oratione benigna, eius, ad quem est missus, alienam uoluntatem allicere; partem retinere; atq; amicitiam, & beneuolentiam, quæ erit inter ambos principes, conseruare. Nunc ueniamus ad alias officij partes ad legati personam pertinentes. Est igitur ei in primis summa adhibenda cura; plurimumq; studij, ac diligentia conferendum ad res omnes cognoscendas, & percipiendas, quæ ad illud maxime Regnum, Imperium, prouinciam, in qua erit, spectare uideantur. Cognitam autem primum legato uolumus esse principis Aulam, ex omni parte; nota consilia cuiuscunque generis; idest cõuentus deliberantium; consiliarios omnes; eos, qui sunt à secretis, consiliorumq; participes; ministros; iudices; omnem denique formam administrationis. Præterea uero scire debet legatus noster, quæ, quantaq; sit omnis ditio principis, & imperium; quæ prouinciæ, ciuitates, oppida, loca ipsius ditioni sint subiecta. prouinciæ uero ipsæ, atque urbes cunctæ quot millia passuum sint in circuitu; à qua

parte

parte pateant; utrum montibus, maribus, fluminibus, uallo, fossa, lacubus sint communita; earum situs, opportunitates, naturas; cæli temperationem; terrarum, agrorumq; fecunditatem, flumina, portus, fines. deinde uero considerandum est, utrum abundant rebus necessarijs ad usus hominum; utrum prohiberi commeatu, aliqua ex parte possint; itinerum, & nauigationum difficultates: an sit ubertas, uel inopia rei frumentariæ; an multis denique uectigalibus, aut tributis, maximisq; oneribus premantur. quod autem attinet ad populum, & incolas, animaduertendum est, quo animo sint erga principem; qui sint mores ciuium; quas ad artes, aut studia se exerceant; an mercatura studio teneantur; an opibus, ceterisq; fortune bonis abundant; quæ sit magistratuum forma, legum, iudiciorum; qualis eorum auctoritas, dignitas; quæ ratio, atque institutio prouinciæ, ciuitatisq; administrandæ. Ea uero, quæ spectant ad principis uires, & potentiam, consideranda sunt hoc modo. Primum quot regionum, regionum, prouinciarum, ciuitatum imperio potiatur ille princeps; an coniuncta sint ea, quæ in ipsius potestate sunt, uel diuisa. sunt enim multo metuendæ minus disiunctæ uires; an maritimum imperium terrestri ditioni sit æquale: quid magis opportunum sit; quid plus proficere uideatur. Sciendum est etiam diligenter quod ærarium; qualia, quantaq; princeps habeat uectigalia. ea enim sunt nerui, atque ossa ipsius principis; atque ea omnia perscrutanda, ex quibus certam pecuniam singulis annis haurire consueuerit:

Extraor=

Extraordinariam uero, tempore belli, aut cum urgeat necessitas, conflare unde possit. De re nummaria, de tribuitis, de impensis quaecunque legatus scire poterit, multam illi coniecturam afferent ceterarum rerum, praesertim rei militaris, cum belli neruos constet esse pecuniam infinitam. Ad ipsam uero militarem rationem quae spectant, ea considerentur, & notentur accuratissime. In disciplina militiae terrestri continentur equitatus, & peditatus: equites aut sunt proprii, aut auxiliarij: aut sunt cataphracti, aut leuis armaturae. Cataphractorum equitum magnus numerus in exercitu mirifice semper profuit ad impetus in hostes faciendos. animaduertendum est igitur, quot sint equitum turmae; an equitatus sit omnis ex illa prouincia coactus; an magnum equitatus numerum suo sumptu semper alere princeps possit. Pedestres uero copiae aut delectae sunt ex prouincia, aut externis in locis conscriptae. quae sunt ex prouincia illius principis propriae, uidendum est, an sint firmae, & fortes; an sint pedites instructi, ueterani, patientes, ueloces, robusti; an magnum milium numerus conscribi possit in illa prouincia ad instruendam aciem. Id autem in primis legatum scire necesse est. nam permagni quidem refert, principem relictum esse proprijs armis, uel ad nocendum, uel ad defendendum, uel ad ulciscendum. etenim auxiliarij milites neque tam fideles; neque tam utiles sunt, quam proprii: ij nihil habent praeter stipendium, quod ad praestandam fidem; ad acriter pugnandum; ad mortem pro salute principis libenter obeundam, possit eorum animos incendere: hi

uero,

uero, qui in potestate, ac diuisione principis imperati sunt, excitantur beneuolentia, quam habent, erga principem ipsum, ad bellandum, ob eiusdem gloriam, dignitatem, salutem. Profecto ex proprijs, ueteranisq; militibus instructus exercitus mirifice semper profuit ad bellum gerendum. Contra, auxiliariae cohortes, quamuis uictrices fuerint, plerunque arma, signaq; intulerunt ei, cuius in auxilium adductae sunt. Cognoscere quoque debet legatus noster belli duces, & praefectos omnes, in quibus notet scientiam rei militaris, auctoritatem, felicitatem, ceterasq; uirtutes imperatorias: quam prudenter, quam fortiter se gesserint in bello, in ordinanda acie; in ponendis, & mouendis castris; in confligendo cum hoste; in leuibus praelijs; in faciendis, uitandisq; insidijs, in omni denique bello administrando. Praeterea uero circumspectas esse legato, data quidem occasione, putamus urbes, castella, arces, oppida, quae in sinibus imperij illius principis posita sunt; ac uidendum utrum praesidijs, commeatu, omni tormentorum genere, munita sint; utrum molibus, turribus, uallo, fossa, aggere, munitione circumseptae. est etiam animaduertendum, an ille princeps, ad quem missus erit legatus noster, alere exercitum in sua prouincia, ac regione longo tempore possit; utrum abundet re frumentaria, ceterisq; rebus, quae sint in bello maxime necessariae. Ad naualem uero disciplinam quae pertinent, ea sunt omnia legato exquisita cognoscenda; ac primum uidendum, an classem instruere, atque ornare commode, facillimeq; ualeat omni tempore; utrum nauale habeat, armamentarium,

F locum ue

locum ue ad triremes, nauesq; edificandas satis idoneum: an habeat triremes, nauesq; ipsas plurimas, antennas, uela, malos, tormenta, remiges, nautas, gubernatores scientia, atque usu nauticarum rerum præstantes, maritimisq; in rebus exercitatos. nam si classe in primis, maritimisq; rebus ualeant, magnopere quidem erunt in naualibus pugnis æstimandi. De persona principis satis à nobis dictum est supra; notandas esse in eo uirtutes, & uitia, naturam, temperaturam corporis, propensionem, multaq; alia. nunc illud adiungimus, considerandum esse, quæ bella ipse gesserit, ac confecerit; quos coniuetos reges, & principes habere uoluerit; quæ fœdera fecerit, neglexerit, aut uiolarit; quorum partes susceperit. neque ignorandum esse, an fines imperij in bello propagarit; an multas ciuitates ui, aut obsidione ceperit; quas uictorias sit consecutus; quas demum accepisse calamitates uideatur. Coniunctiones uero, affinitates, atque amicitie principis, tum etiam quæ sibi iura putat, minime debent esse obscura legato nostro, cui quidem si optime cognita, et perspecta erunt hæc omnia, quæ pauloante commemorauimus, uerendum non est, quin multum prodesse patriæ, suoq; principi sæpissime queat. Ex hac enim cognitione id quod in deliberationem in primis cadet, seu de bello, & pace; seu de fœdere, aut pactionibus agendum sit, statui quidem facilius, ac decerni omnino poterit. non enim ignorabitur quanti sit æstimandus, quantiq; faciendus ille princeps, ad quem missus erit legatus ipse; de cuius prudentia, iudicio, ingenio, in rebus omnibus percipiendis satis explicabimus, cum uirtu-

tes

tes eas præcipuas, quibus legatum præditum esse uolumus, accuratius persequemur. Verum hæc missa facio, illud quaero, quod ad legati officium maxime pertinet. Suum igitur est hoc præcipue munus; hæc suæ partes; ut mandata sui principis, summa fide, diligentia, attentione animi, uigilantia, exequatur, atque exhauriat. Sed antequam ad reliqua pergamus; de mandatis legatorum, & negotijs hoc loco nobis distincte, atque explicite dicendum est, ut intelligatur in primis; quæ, & cuius generis mandata habere à principibus legati consueuerint. Mandatum igitur est ipsa mens, & uoluntas principis, in rebus gerendis, & in negotijs exequendis, quod est legato quædam quasi norma; ac certum quiddam præscriptum, ad quod dirigere sine dubio debet ille officia fere omnia. Quæ uero res in mandatis continentur principum, sunt uariæ, ac multiplices. nam publicæ quædam sunt; priuatae aliquæ; item quædam sacræ; nonnullæ profanæ: aliæ uero in cognoscendo, aliæ in agendo; in dicendo, aut exequendo aliæ consistunt. Sed quæ à principibus habere mandata legati soliti sunt, bipertito diuiduntur. quædam enim omnino libera; quædam uero præfinita, ac certis quibusdam contenta terminis sunt. ac libera quidem mandata, quæ appellantur à Thucidide absoluta, & cum summa potestate, nos interpretamur ea, quæ legatis dantur, ijs de rebus, quæ decerni, aut confici alio modo, quam in re præfenti, minime possunt. multa enim sæpe casu solent euenire, in quibus cum nulla mora interponi posse uideatur, consilium ex re, & ex

F 2 tem=

tempore capiendum est, quod in hominis fide, ac prudentia situm prorsus debet esse. Itaque mandatum liberum esse legatis necessarium, constare inter omnes arbitror. Senatus olim Romanus decem legatis in exercitum missis libera dare mandata, more maiorum, solitus est; idem generatim summam ijs tradere agendorum negotiorum potestatem. ac nostris etiam temporibus, potentissimi aliquando principes consueverunt, in maximi ponderis negotijs, liberam suis legatis dare facultatem rerum gerendarum, quæ mandatorum in litteris non continentur; nempe earum, quæ pro ratione temporum, postulat occasio, & opportunitas, in quibus tarditatem, & cunctationem abesse necesse sit. Præterea uero cum liberis mandatis mittuntur quandoque legati, in rebus pene iam desperatis, in quibus nullum certum capi consilium possit. Huiusmodi mandata Phœneas, & Democles legati de pace ad Romanos, ab Aetholis acceperunt, his uerbis. Ut quod iudicarent è re futurum publica Aetholorum, id bona fide agerent. hæc de liberis mandatis. Definita uero mandata sunt ea, in quibus certa quædam conficienda negotia continentur. atque in ijs, uel quid legato agendum sit, principes statuunt, sine præfinito modo, qui ipsius prudentiæ relictus uidetur esse; uel ad certam rem, certum item agendi modum adiungunt; idest quibus uerbis, quò ue res sint ordine gerenda, legato præscribunt. Sed mandatorum bipertita item uidetur esse diuisio; sunt enim quædam manifesta, ut bellum indicere; fœdus sancire, & quæ sunt generis eiusdem: quædam uero occulta, quæ ijs tantum,

qui

qui ea debeant exequi, nota uolumus esse. huiusmodi mandatum Antiochum Regem suo ad Romanos legato dedisse accepimus. nam præter apertum de pace mandatum; id etiam occulte dedit, ut eadem de re priuatim Scipionis animum tentaret. Sed iam legatorum negotia persequamur. quæ profecto sunt de rebus uel sacris, uel profanis: ac sacras quidem res intelligimus eas, quæ ad religionem, & sacrosanctam Romanam Ecclesiam pertinent: profana uero negotia, quæ agi à suis legatis uolunt principes, hæc præcipua sunt. de bello, & pace; de fœdere, & societate; de conspiratione; de petendis auxilijs; de captiuis redimendis; de annona comparanda; de tuendis, aut propagandis finibus; de rebus denique ad utriusque principis ditionem, & regnum spectantibus. Item in legatorum negotijs continentur amicitie, & beneuolentiæ inter principes conseruatio; atque ea, quæ sunt officij causa; ut gratulatio uictoriæ, nuptiarum, aut cuiuscunque rei, quæ feliciter, & fortunate contigerit: significatio quoque doloris in aduersis rerum euentis; gratiarum demum actio, pro acceptis beneficijs. quæ omnia officij genera non sunt, meo iudicio, erga principes, inter se amoris uinculis, & societate coniunctos, prætermittenda, quemadmodum apud antiquos obseruatum est. ac mihi nunc uenit in mentem Carthaginiensem, qui, post gloriosam uictoriâ, quam Romani ab Samnitibus reportarunt, legatos Romam miserunt, ut de ea, publico nomine, gratularentur, cum coronæ aureæ dono, quæ in Capitolio poneretur. Quæ sint mandata legatorum; & quæ negotia, satis explicatum

explicatim arbitror; nunc reuertamur ad reliquam partem.
 ea uero est, ut legatus noster persequatur omnes uias, quibus
 putabit ad id, quod ei mandatum fuerit, peruenire posse. nam
 si quis rem mandatam malitiosius gerat, aut negligentius,
 summum, ut mea fert opinio, uidetur dedecus admisisse. Ic-
 circo apud Romanos constitutum est iudicium in eos, qui man-
 data Reip. negligenter, aut uiolarent, non minus turpe, quam
 in eos, qui furtum facerent. merito. si enim princeps rerum
 suarum, in quibus ipse interesse non potest, legato fidem ha-
 bet, cur debet eam ledere, aut ad suum commodum legatio-
 nem conuertere? turpis haec culpa uidetur esse, atque homi-
 nis perditissimi. ac si quando euenit, ut legatus proprijs potius
 consulere commodis, quam publicae utilitati seruire, ac man-
 data principis conficere uideatur; eum legationem ipsam pol-
 luisse, maculaq; affecisse dicendum est; quare turpissimo iudi-
 cio condemnandus est. Veterum exemplis edocemur, eum,
 qui amicum fefellisset, non esse bonorum uirorum in numero
 habendum; quanto igitur magis est ex hoc numero eijciendus
 qui principem, Remp. patriam ipsam destituerit, deceperit,
 omni fraude, & perfidia fefellerit? quid suscipis onus lega-
 tionis? quid recipis mandata? cum prestare fidem nolis? quae
 quidem non aliunde uidetur nomen duxisse, nisi quia fiat quod
 dictum est. Quapropter legatus noster quae habuit à suo prin-
 cipe mandata diligenter curet, ac fideliter persequatur; con-
 uertat animum, & ea ipsa circumspectat; nihil unquam con-
 stituat, nihil gerat, nisi ex eiusdem principis consilio, auctori-
 tate, sen-

tate, sententia: quae in mandatis continentur conficiat omnia;
 demandata tantum sibi negotia expediat, quae non aliter ge-
 rat, quam mandatum est; nihil agat praeterea, nihil dicat, nec
 alienis, uel proprijs. negotijs se interponat. Si uero, propter
 priuata commoda, publica negotia negligat; proprijsq; benefi-
 cij stimuli acriores esse uideantur, in crimen mandati, iudi-
 cijq; infamiam reuocetur. Certos igitur sibi fines, terminosq;
 mandatorum legatus constituat, extra quos egredi minime pos-
 sit; nec aliter unquam agat ac iussus est; ac mandata quoque
 iisdem uerbis, quantum fieri potest, exequatur. Legati
 Aetholorum ad Romanos de pace missi cum liberis manda-
 tis, cum graue à Senatu responsum tulissent; ad id respondere
 noluerunt, quanquam libera habebant mandata, ne ipsi sine
 Aetholorum consilio, quicquam dixisse, aut fecisse uideren-
 tur. Equidem Romanos comperio fuisse solitos animaduertere
 in eos, qui res minime mandatas, quamuis praeclearas gessissent.
 quare sic scribit Valerius. Quinctus Fuluius Flaccus Cen-
 sor Fuluium fratrem cohortem legionis, in qua trib. militum
 erat, iniussu Consulis, domum dimittere ausum, Senatu amo-
 uit. item paulopost. Posthumius dictator A. Posthumium
 filium suum, quia non ipsius iussu, sed sua sponte praesidio
 progressus, hostes fuderat, uictorem securi feriri iussit. haec
 ille. Vnde discere facile quisque potest; nihil unquam sibi
 esse, iniussu principis, uel sine Reipub. auctoritate geren-
 dum. Sed incidit tamen aliquando tempus, quo manda-
 ta publica uidentur quodam modo posse à legato ornamentum
 aliquod

aliquod accipere, & in uarios rerum euentus accommodari; idest cū aliquid fortuito interuenit, quod mandati sui tempore princeps ignorauerit. quo quidem casu, legatum uolumus esse ad consilia prudentem. quid enim si res forte euenierit eiusmodi, ut eam nescire uoluerit princeps; aut scire dissimulauerit; uel quamuis peruenisset ad eius aures, idem esset mandaturus? Sed quoniam aliquando etiam accidit, ut princeps, cum adesse nequeat praesens, sibi aliquid persuadeat longe secus ac reuera sit; uel idoneis forte consilijs ad aliquod negotium minime sit instructus; aut etiam quid sit actum ante; quid euenierit postea, nondum fortasse sciat; quibus de causis ea legato mandet, quae si ille uelit exequi eo modo, quo iussus est, totum euertat negotium; cuius tamen fundamenta, quae uideantur firmissima, iecerit maxime diuersa; legatus quidem ipse quamprimum debet, nisi in temporis angustias inciderit, omnia ea de re facere per litteras principem certiore; atque ab eo mandata mora aliqua interposita, iterum expectare. Si uero, ob angustias temporis, res ipsa differri nullo pacto possit; equidem nescio an audeam affirmare, quod legato liceat, eo casu, praeterire mandata principis; atque ea tantum agere, quae magis ipsi principi, aut Reip. iudicet conducere. magni enim profecto refert; ac periculosum, ancepsq; nimis est, extra fines egredi mandatorum. in quo quidem considerandum etiam, atque etiam legato arbitramur, ne fallatur opinione; aut inani, tenuiq; aliqua spe ducatur ad credendum. quod & uituperabile esset, & hominis prorsus imprudentis, rerumq; omnium

omnium imperiti. ego uero hoc consilium (potest fieri ut errem) non esse capiendum existimarem, nisi quando nullum sumi possit spatium ad scribendum; ac nisi manifestissimis in rebus, quae nullam omnino habeant dubitationem, an legatus elegerit ea, quae magis utilia suo principi futura sint; cui statim omnes causas illius deliberationis diligentissime litteris explicandas, & patefaciendas putamus. huius autem rei exempla non desunt in historijs nostrorum temporum: atque in hac quoque Republica fuerunt aliqui, qui necessitate coacti, posthabitis mandatis, ceperunt id consilij; quod tamen, quia ad commune commodum, & publicam utilitatem pertinere uidebatur, laudatum est à patribus; ac legatorum industria, atque prudentia probata est à cuncto Senatu. Sed si res aliter cecidisset; aut si quid aduersi euenisset; cum euenta rerum tantum, non facta ab omnibus fere soleant notari; quae tum ignominia eorum, qui sua sponte, sine auctoritate Senatus, aliquid egissent? multos tamen optima mente praeditos, qui in omni uita à recta conscientia non discesserunt, hoc sibi, in summa necessitate, sumpsisse perspicuum est. Sed aliquid potius sua sponte agere legatum aliquando posse crediderim, occasione aliqua ita idonea, ut tenenda sit illa hora, quae habeat opportunitatem ad agendum; agere autem tantummodo ea, data quidem tali occasione, quae ad summam sui principis dignitatem, et utilitatem spectare apertissime uideatur. Ego sane memoria teneo, Aloisum Mocenicum equitem, singularem uirum, in ea legatione, quam apud Paulum, deinde uero

apud Pium quartos, Pontifices maximos, sua summa cum laude obiit, nunquam oblatum sibi tempus pratermississe bene de Rep. merendi. nam cum utrique Pontifices multum, & uarium cum eo sermonem habere soliti essent, utrique enim eius congressu uehementer delectabantur; ac cum in oratione saepe inijcerent aliquid, quod ad Reip. commodum, & dignitatem pertineret; ille, tam amplam nactus occasionem, maxima in patriam contulit beneficia. quamobrem est ita laudatus à cunctis ciuibus, nihil ut ijs laudibus ei fuerit unquam gloriosius. Profecto legati officium est, ut mandata sui principis diligentissime persequatur; nec quidquam agat praterrea; sed multa tamen, ut dixi paulo ante, incidunt, in quibus, qui negotijs intersunt, abiecta omni cunctatione, suo prodesse principi multum possunt: quæ quidem melius illi ex re, & ex tempore constituere queunt. ad novos enim casus temporum nouorum consiliorum rationes accommodandæ sunt. ac quoniam rarissimæ solent esse amplæ occasiones, quibus quidem nihil est, quod fluat, aut labatur celerius, cum oblatae sunt, eas arripere summæ prudentiæ semper fuit: occasiones uero ipsas amittere, neque horam tenere, quæ sit opportuna ad negotium administrandum, imprudentis est. De fide in mandatis Principum seruanda satis dictum est; deinde, ut ratio ordinis postulat, de altera fidei parte dicatur. Ea igitur est, ut legatus quæ secretò princeps consilia, & ante legationem, & in legatione cum illo communicauit; qua in re maxime eius fidelitatem desiderat, secum habeat; tacita tanquam

quam mysteria teneat; atque ea denique nunquam enunciet. nefas enim omnino uideatur esse, atque hominis scelestissimi, aperire mysteria sui principis; & res occultas sibi commissas, atque concreditas, quæ suppressere prorsus debet, aliquo modo diuulgare. ac quoniam id fieri etiam temere, & imprudenter potest; legatum uolumus pauca loqui; & prius considerare quæ uelit dicere; ac linguam in primis in conuiujs continere. Legi ego apud Valerium; Quinctum Fabium à Consulibus, grauissimis uerbis, esse reprehensum, quòd Publio Crasso, cui patebat aditus in Curiam, Romam uenienti narraffet quæ in Senatu secretò acta fuerant de tertio bello Punico indicendo. atque hæc de altera fidei parte, in qua nolui esse multus. Sequitur ut de legati officio in consultationibus, & deliberationibus dicendum sit; cuius quidem rei facilius uidebitur explicatio, si pauca de consilio primum dicemus. Aristoteles optimus disciplinarum omnium magister, consilium definit, inuestigationem quandam earum rerum, quibus ad finem, quem nobis proposuimus, facile possumus peruenire. Cicero autem id esse affirmat, ex cogitata aliquid faciendi, aut non faciendi rationem. Sed quid noster eloquentissimus, & grauissimus auctor Plato? ne ille in eo dialogo, quem inscripsit *Θεωρη*, ἢ *ἰδὲ τῆς σοφίας*, consilium inquit esse rem sacram; in eo autem capiendò considerandum præcipit in primis, quidnam sit id, de quo consultandum est. præclare. nam firmissimum recte deliberandi fundamentum in eo esse opinor,

nihil ut constituatur, priusquam intelligatur, quid sit id, unde deliberatio debeat pendere. quare consilium sine dubio rem praecurrat oportet; considerandum enim est, ac ponderandum, quid nobis agendum sit; ac quid accidere possit in utranque partem, sic, ut, cum aliquid euenerit, minime sit dicendum; non putaram; quod turpe esse homini prudenti, qui praecipere debeat cogitatione futura, sapientes existimarunt. Verum in omni consilio capiendo legatus noster duo potissimum spectet, idest finem; & quae ad finem facile perducunt. finis est res, quae in consultationem uenit, cuius causa ea quoque consideret necesse est, quae pertinent ad ipsum finem. Earum uero rerum, quae cadunt in deliberationem triplex est ratio. primum enim honesta ne sint, an turpia dubitamus; deinde utilia, an inutilia; postremo, duobus propositis honestis, utrum honestius; item duobus propositis utilibus, utrum utilius. sed hac de re locos quosdam tradidit in Rhet. Aristoteles, ex quibus quae magis eligenda sint, constare satis arbitror. Omnia uero, quae ueniunt in consultationem, sunt quae aliter accidere possunt; non enim consultamus de rebus, quae ex fatali quadam necessitate, uel natura, semper eodem modo fiunt; ut de rebus aeternis; de caeli conuersione, & astrorum cursu; uel alijs de rebus, quae quouis modo necessariae sint, idest quae aliter euenire haudquaquam possunt. rerum autem omnium, quae possunt aliter cadere, ratio itidem triplex uidetur esse. nam quaedam natura fiunt; quaedam pendent à fortuna; quaedam sunt posita in nobis ipsis, idest in nostra potestate sua; & haec sola

sola cadunt in deliberationem. nos autem ijs de rebus deliberamus, quae ad finem spectant; non de fine ipso. non enim an curet medicus; orator an persuadeat; sed quibus rebus id assequi possit, sine dubio consultat. neque uero consilium capiendum de eo, quod factum est; sed de eo, quod futurum sit, atque aliter cadere queat. ac prudentis quidem animus semper praesentit in posterum; & quae facta sunt, mutari nullo modo possunt. In consilijs uero ipsis, uideat legatus, ne metu aliquo, aut cupiditate, aut ira, aut aliqua magna animi perturbatione, quae hominem excecat, & est inimica consilio, commoueatur. in deliberationibus proponat sibi primum sui principis commodum, & dignitatem; consideret finem magis, quam principium; consilium ad necessitatem, cui quidem parendum est, omnino referat. quod autem statuerit, id celeriter exequatur. inutile enim prudens ipsum, aut fidele consilium uidetur, nisi in exequendo, summa cura, summaque diligentia adhibeatur. De hoc satis fere diximus, & ut aliquando legatum, quem constituimus, ad negotia deducamus; nunc dicendum est, quo nam modo in illis debeat se gerere. Primum igitur ad legati officium maxime pertinet, quodcumque negotium erit acturus, diligenter, penitusque cognoscere, et singulas eius partes notas habere. iccirco à capite primum id ipsum arcesset, & unde omnia manant, uidebit: deinde uero difficultates, & impedimenta omnia interno-scenda, ac discernenda sunt. quod facile faciet legatus ipse, si in eo erit acumen ingenij: cognitis autem difficultatibus, si erit homo grauis, & prudens,

prudens, non metu aliquo, aut periculo animo frangi se sineet, sed statim eas diligentissime perpendet; atque oculum adijciat ijs rebus, quæ prouideri queunt. Itaque non modo acies ingenij, & iudicium in legato requiritur, sed etiam exquisita cognitio earum rerum, quæ à principibus uiris soleant tractari. Notas omnino habeat oportet actiones, quæ ad bellum, & pacem spectant; uersatus sit in rebus gerendis; atque in ipsa ciuili administratione diutissime: sic enim omnes uias persequi optime poterit, quibus ipsa negotia consicienda, ac transigenda sint. In agendis uero negotijs, commoditatem quandam ingenij, quam *ἀξιότης* græci uocant, in legato desideramus, sine qua ipsa plerunque negotia habent exitus non solum minime optatos, sed etiam exitiales. hoc quidem præditus ornamento, inter ceteras ipsius eximias uirtutes, Marcus Antonius Barbarus, grauissimus, & sapientissimus uir ad Carolum I X Gallorum Regem legatus maximi ponderis negotia confecit. is enim, cū rerum gerendarum usu, ac prudentia maxime præstaret, referre consilium, tempus, orationem ad unius uoluntatem; se ipsum ad magnas res gerendas accommodare; omnium sibi animos conciliare; se denique totum ad principis, aliorumq; qui apud eum auctoritate ualebant, ingenium fingere optime didicerat; unde non modo Regem in puerili ætate constitutum; sed ipsam quoque Reginam Catharinam, quæ quidem Regis ipsius mater, omnium fæminarum præstantissima, atque lectissima, arbitrato suo cuncta moderabatur, sibi mirifice deuinxerat. Summā igitur apud omnes laudem facile est adeptus; amplissimisq;

amplissimisq; honoribus, ac præmijs dignissimus est iudicatus. Verum quid prodest ipsa ingenij commoditas legatis apud Turcarum principem? quem fere nunquam conueniunt, qui cum de rebus maximis agunt, per eos ministros, qui nostram linguam perfecte non tenent, & omnem prorsus cultum abhorrent. profecto ij, quibus in difficillima illa legatione, multa contingunt feliciter, & succedunt ex sententia, fortunati homines sunt existimandi. Sed ut ad rem redeam; rerum porro gerendarum idonea, & opportuna tempora legatus obseruet necesse est, quæ cum data sint, non amittat, nec differat, aut procrastinet negotia. periculum enim sæpe est in tarditate, quæ quidem ignauiam quandam, ac timiditatem indicat: ac perit aliquando totum negotium, uel minimo puncto temporis intermisso. itaq; Socrates, is, qui totius iudicio Græciæ, omnibus prudentia præstitit, nullam unquam moram interponendam putauit ijs in rebus, quæ ad suam utilitatem attinerent. Est igitur in negotijs adhibenda celeritas, ita tamen, ut ea prius legatus præmedietur; sibiq; tempus sumat ad cogitandum, uel ad dicendum; ac principis commodi, loci, et temporis rationem habeat, ne molestus illi, & importunus uideatur. quare prudenter fecit Pub. Iulius à Pop. Rom. legatus ad Antiochum missus, qui cum audisset, Regem, ob acerbum interitum filij, esse in maximo luctu, & squalore, in aliud tempus distulit legationis negotia. Atque ad res quidam gerendas maxime, ut opinor, conducit, eius principis, apud quem aliquid agimus, mentem degustare; ad intimos sensus penetrare; & eiusdem

eiusdem uoluntatem perspicere. quod assequi, meo iudicio, le-
 gatus facile poterit, si saepe cum illo congregietur, & eundem
 leuiter tentabit, quo quancunque rem, quae accidat humani-
 tus, animo ferre soleat. quinetiam, quod ad hanc officij par-
 tem attinet, illud adiungo. legatum nostrum in agendis nego-
 tijs, non uerba tantum principis, sed facta potius animaduer-
 tere debere: plerunque enim homines alia loquuntur, & alia
 omnino sentiunt, & agunt. Saepe autem uerba ipsa, atque
 promissa, publicis in rebus grauissimis, non sunt tanti facienda,
 ut ijs standum esse prorsus arbitremur. Ac quoniam, ut di-
 ximus, nulla est mora in maximi ponderis negotijs interponen-
 da, legatus semper debet principem sequi, ad quem est mis-
 sus, siue ille iter faciat; siue sit in castris. nam praeterquam
 quod multis de causis, ipsius legati uidetur esse officium, princi-
 pem comitari proficiscentem, multa quidem possunt euenire,
 de quibus sine ulla cunctatione cum principe agendum omnino
 sit. Praeclare igitur fecit Aloisius Mocenicus eques, quem
 pauloante nominauimus, uir singulari sapientia praeditus; qui cum
 esset ad Carolum V. à Rep. missus legatus, eo tempore, quo
 Caesar in Germania magnam cum ijs principibus, & liberis
 ciuitatibus, quae à sacrosancta Ro. Ecclesia recesserant, bel-
 lum gerebat; atque ipse erat in castris; ab eiusdem latere nun-
 quam discessit. ac cum casu accidisset, ut Caesar ipse cum pau-
 corum comitatu ad quendam locum, praeter omnium opinio-
 nem, improviso ire pergeret, sic, ut se in fugam quodam mo-
 do dare uideretur; cumq; ceteri maximorum principum legati
 Carolum

Carolum sequi nollent, affirmantes, se nescire, utrum Cesa-
 ris esset ille discessus, an fuga; ac Mocenicum, ut idem face-
 ret hortarentur; respondit ille, aliud esse principis unius, aliud
 Reip. esse legatum: alterum uni tantum; multis alterum sa-
 tisfacere debere. ceteri igitur legati Ratispoona, unde Caesar
 profectus erat, manserunt; Mocenicus autem apud eundem,
 ad quem missus erat, principem esse uoluit omni tempore; ac
 prudenter quidem fecit; nam paucis interiectis diebus, magna
 quaedam Reipub. negotia, quae cum ipso statim agenda erant,
 transiegit. eo autem bello confecto, Mocenicum ipsum non mo-
 do non petentem, sed pene recusantem Caesar equestri dignita-
 te decorauit; ac publice dixit, se hunc honorem illi merito tri-
 buisse, quia semper eum habuerat comitem omnium iuue-
 rum, laborum, & periculorum. sed iam ad reliqua perga-
 mus. Legati etiam munus est non in postremis habendum;
 ut summam adhibeat diligentiam, rebus in omnibus, quae eue-
 nerint, cognoscendis, ita tamen, ut non speculator potius, quam
 legatus uideatur, quemadmodum Philippi Macedonum
 Regis legati habiti sunt. modeste igitur perscrutetur, & inue-
 stiget omnia; quod satis commode assequetur, si faciet omni-
 bus sui conueniendi potestatem; ac si multos nobilissimos uiros
 saepe magnificis prandiorum apparatibus excipiet. nihil igitur
 conquirat curiosius; nihil indaget de alio per speculatores; sed
 per homines nobiles, & ingenios potius cognoscat, uelut per
 eum, qui sit à secretis secum missus, quem uolumus esse pru-
 dentem, & ornatum rebus omnibus; de illius autem persona

nobis est in animo separatim librum conscribere. Præterea uero multum studij legatus debet adhibere ad mittendas litteras, & nuntios suo principi, cuius semper est animus nouarum rerum expectatione suspensus: ac scribere quidem subtilissime, ac diligentissime omnia uerba principis, ad quem legatus est missus; præsertim responsa, quotiescunque publicis de rebus habetur sermo: responsa autem principis perscribere, atque etiam postulata ipsius exponere debet iisdem uerbis, quo ad eius fieri poterit; nec ullo modo addere, uel detrabere quidquam. quod grauisimo Homeri testimonio comprobatur; is enim legatos facit eadem prorsus uerba exponentes, quæ ab ijs audierunt, à quibus missi sunt. id autem factum est, tum, quòd uel uno uerbo addito, aut detracto, mutari fere tota sententia, seu, aliqua saltem ex parte, uidetur posse; tum etiam, quòd dedita opera, obscura quandoque responsa dantur, quæ obscuris quoque, & inuolutis uerbis proferuntur. Verum ceteris in rebus, de quibus suum principem legatus facit certiorum; & rerum urbanarum in actis perscribendis, quàmmaxime poterit, breuitati studebit. nam eorum orationes laudabiles semper fuerunt, qui multa paucis uerbis complexi sunt; sed dilucide tamen, planeq; dicat necesse est; nec quidquam prætermittat, quod pertineat ad percipiendam sententiam. neque uero breuiter, & absolute omnia semper conscribenda sunt; interdum enim in aliqua parte breuitas laudem non habet, nec dignitatem. narrabit autem rem breuiter, & dilucide, si nullum in oratione uerbum redundauerit; tum enim

enim est breuitas, cum tantum uerborum est, quantum oportet. Sed hæc quidem hæctenus. nunc uideamus, utrum munera accipere legatus possit. Mos erat antiquus omnium fere gentium, ut Reges, & Principes legatis ad se missis aliquando, honoris causa, munera darent, quæ quidem illi accipere honeste posse uidebantur. Sed quoniam sæpe fidem legatorum, qui multis erant largitionibus pene corrupti, Reges conabantur labefactare; lege sancitum est; ne quis legatus dona deinceps caperet. etenim lator legis existimabat, eum, qui semel munera accepisset, non optimum publicorum commodorum iudicem amplius futurum. quare legati Thebanorum pecuniam, & uasa aurea, & argentea, quibus illos donare uolebat Philip-
pus, reiecerunt, ne cui suspicionem darent, se negotia sue patriæ uendidisse. nos igitur, quia mos hisce temporibus antiquus manet, ut maximi Reges, & Principes dare legatis munera soleant; ea putamus, si honoris tantum causa dantur, accipienda: uidetur enim princeps, hoc genere officij, significare, sibi gratum fuisse, atque probatum hominem, qui apud eum legationem obierit. Cum legati Corinthiorum munera, quæ illis Dionysius Syracusanus detulerat, nolissent accipere; id ei uisum est indignum, dixitq; legatos, quod solum boni tyrannidi relictum erat, sustulisse; docebant enim uel beneficium non esse à tyranno accipiendum. Si uero munera ad corrumpendum, aut turpi aliqua de causa, legato missa sint,

ea debet ille statim à se reijcere. praclare igitur Demosthenes Atheniensium legatus, qui Philippi Regis dona contempsit, propter hanc causam; praclare item C. Fabricius à Romanis ad Pyrrhum Regem legatus missus, qui nullis unquam blanditijs, nullis muneribus, & largitionibus se corrumpi passus est; unde tantam uiri constantiam Rex demiratus, pacem maluit habere cum Romanis, quam illis unquam bellum indicare. contra, turpiter Aeschines, qui in ea legatione, quam cum Demosthene obiit apud Philippum, largitionibus est eodem tempore corruptus. his igitur expositis intellectum putamus, quomodo legatus noster capere dona possit. nunc reliquas partes, quæ in legati officio continentur, deinceps persequamur. Legatum nolumus maioris principis, ullo modo, cedere locum legato principis minoris; ac si hac de re forte ueniret in controuersiam, tueatur omnino iura, & priuilegia sui principis; & fugiat potius congressum alterius legati, quam illi unquam locum cedat. Si uero ad solennes, sacras uel ceremonias uocaretur, se minime conferat, nisi de loco ipsius sic certi aliquid habeat, ut suspicari non possit de contentione, in qua si forte dimitteretur, nimis graue prauidicium in eum principem, cuius esset legatus, factum uideretur. Ac quoniam principes ipsi hisce temporibus, ad indicandum eorum dignitatem, & imperij magnitudinem, tanti aestimant, se alijs praferri, ut nihil supra; hoc ego legato maxime cauendum puto, ne, cessione loci, aut aliqua alia re, in qua temere consentiret, sui principis existimationem offenderet. Multi enim sunt, qui

qui antiquitate principatus, dignitate, insigni aliquo titulo, potestate, ditioe, auctoritate contendunt: & propter hanc causam summo quidem studio euigilandum est legato, ut sui principis iura, ubicunque sit, inuiolata seruentur; sed si casu aliquo interesset legatus noster altercationibus aliorum legatorum, quæ haberentur hac de re, siue publice, siue priuatim, quas tamen deuotare prorsus debet, nullo pacto uerbum aliquod inferat, nec se quoquomodo intrudat, aut interponat; nihil denique dicat, aut faciat, ne alterutri ipsorum in re tanti ponderis (quod summe leuitatis esset) fauisse uideatur. multa praetereo consulto, & hac de re scribo parcius, quod locus minime postulat longiorem orationem. Officium quoque legati existimamus, rebus in omnibus seruare consuetudinem illius Aule, in qua erit. In uictu uero, uestitu, adium ornatu, suppellectile, ceterisque rebus, à magnificentia nunquam debet recedere. nihil denique desit ad elegantiam, ad splendorem, ad lauitias. Quod reliquum est huius institutæ tractationis spectat ad legati officium, post reditum ad suum principem. Postremum igitur erat munus legati, quod ad legationem maxime pertinet: nimirum, ut in reditu, quæ in legatione egerit, & nota uerit, suo principi diligentissime renunciaret; deinde uero exponat uires, & potentiam; ditioem, & imperium; uectigalia, & aerarium; coniunctiones, & affinitates; formam administrationis; naturam, & mores principis, apud quem legationem obierit; & eiusdem etiam animum erga ceteros principes. Permagni quidem, ut opinor, interest, renunciare lega-

legationem: qua in re maxime requiritur fides, & iudicium. nam, cum maximis, grauissimisq; de rebus, ex renunciationibus legatorum, deliberare principes soleant; uera in primis legatus, & salutaria omnino dicat oportet: deinde uero ea, oratione sua, tantummodo complectatur, quae sint necessaria, & utilia; cetera inania, & leuia, tanquam superuacanea, praetermittat. profecto maiores nostri, cum multa diuinitus in hac Rep. instituerunt; tum illud omni laude dignissimum decretum fecere, ut legati, ubi in patriam reuersi essent, ad Senatum referrent de rebus omnibus, quae ab illis essent in legationibus acta, notata, & animaduersa. recte illud quidem; atque prudenter, multis de causis factum est. etenim optimos illos, & clarissimos uiros longa uita docuit, ususq; rerum maximarum; nihil esse ad ciuitatem instituendam, & conseruandam utilius; nihil ad Remp. bene, & feliciter gerendam magis necessarium, quam notitia earum rerum, quae in omni genere principatus, ad imperij magnitudinem, & conseruationem potissimum spectant. Ex hac autem praecleara cognitione, ipsi maiores nostri, sapientissimi homines existimarunt, se posse; egregia aliorum instituta, & consuetudines tenendo; contraria reijciendo; uitia corrigere, si quae inessent in Repub. & optimam administrandi formam, uiamq; reperire. quin etiam ex eadem cognitione, iudicarunt, se posse facile intelligere, quanti faciendus, quantiq; estimandus esset unusquisq; princeps, qui cum deberent magis amicitiam, & beneuolentiam conseruare, quos magis timere, ac suspectos habere; ac

denique

denique maximis de rebus deliberantes, se optima consilia esse capturos arbitrati sunt. hanc uero notitiam, quam omnes undique principes, diuersa fere, ac dissimili ratione, semper conquisiuerunt; nostri ex renunciationibus legatorum, habere facile, & recte posse credidere. Legati enim, qui diu multumq; potentissimorum Regum in aulis sunt uersati; qui saepe cum nobilissimis, & praestantissimis uiris congressi sunt, obseruare multa, in dies singulos, magna, & illustria potuerunt. quãobrem qui hanc Remp. superiori memoria, multis optimis, sanctissimisq; legibus ornarunt, legatos post eorum reditum in patriam, ad Senatum referre uoluerunt. ac multi quidem ex huiusmodi orationibus, quae non multum differre uidentur ab historia, & laudem maximam, & auctoritatem sunt amplissimam consecuti. Sed quoniam solitos esse principes affirmamus, maximis de rebus, ex renunciationibus legatorum, deliberare; legatum in primis uolumus referre, omni animi perturbatione posthabita. non enim suo principi, aut Reipublicae uidebitur profuisse, si quae narrauerit profecta erunt ab amore, uel ab odio, quo eum principem, apud quem legationem obierit, prosequetur. nullam igitur esse debere arbitramur, in referendo, suspicionem gratiae, nullam simultatis: deinde uero legatum uolumus, in renunciatione legationis, ex animo, uereq; dicere quae sentiat; & quae sint optima, suoq; principi utilissima, libere consulere. nam bonum consilium id est, quod spectat ad meliorem ciuitatis institutionem, & salutem. hoc in Alcibiade scriptum reliquit Plato. quod

ego,

ego, cuius animus semper fuit, ueteri maiorum meorum in-
stituto, in patriæ charitate infixus, ita memoria mandauit,
ut in mea mente iam penitus insidere uideatur. Sed de legati
officio dictum est.

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

OCTAVIANI MAGI

DE LEGATO

LIBER SECVNDVS

CAPITVLVS

OCTAVIANI

MAGI

DE LEGATO

LIBER SECVNDVS.

OCTAVIANI MAGII
DE LEGATO
LIBRI SECVNDI
CAPITVLV I.

*Quibus in primis artibus, ac doctrinis legatus
debeat esse instructus. Cap. I.*

*Quibus præcipue uirtutibus, atque ornamentis
legatum oporteat esse præditum. Cap. II.*

OCTAVIANI MAGII
DE LEGATO
LIBER SECVNDVS.

SECVNDVS hic liber finem faciet
magni, et perdifficilis operis, quod pau-
lo ante à nobis institutum, nunc ex ad-
ficandum est; in quo quidem libro præ-
claram illam, & eximiam, quam ad-
amamus, perfecti legati speciem, si mi-
nus expressam, & perpolitam relinquemus; ita tamen erit ea
ipsa imago, ut opinor, adumbrata, ut si quis forte pictor egre-
gius eam aliquando cernat inchoatam, politissima arte perfec-
re breui posse uideatur. quare fingendus est nobis, hoc loco,
legatus, tum optimarum artium studijs, atque omni liberali,
dignaq; homine nobili instructus doctrina; tum etiam omni-
bus præditus uirtutibus, atque ornamentis: ac nobis est confor-
mandus singularis quidam uir, atque admirabilis, qui sit re-
genda ciuitatis scientissimus; qui usum habeat omnium rerum
maximarum, & publicarum; qui multa uiderit, legerit, au-
ribus acceperit, syluam rerum sibi compararit; qui sit perfe-
ctus in omni genere sermonis; sit omni laude cumulatus; ac
denique cui nihil sit neque à natura, neque à doctrina denega-
tum. effudimus omnia, & ea summatim, quæ sunt illi ma-
xime tribuenda, qui legati teneat personam, ex quibus est

coniectura facilis, qualis ille, & quantus sit futurus. Sed aliquis fortasse mirabitur, quid sit cause, quamobrem tantam completi uelimus scientiam, uimq; doctrinæ, cum id non modo difficile factu sit, sed ne fieri quidem unquam posse constet, præsertim in hac nostra tam actiuosa uita, nostrisq; tantis occupationibus. quis enim omnium laudandarum artium, & ingenuarum disciplinarum, quarum pene est infinita uis, poterit scientiam comprehendere? non ne animaduertimus, ex omnibus ijs, qui summis ingenijs præditi, otioq; diffluentes, omni studio, uigilantia, assiduitate, in singulis tantum artibus, uel disciplinis elaborarunt, totasq; ætates contriuerunt, perraro exoriri aliquem excellentem? profecto nemini debent infinita uideri ea, quæ sunt à nobis proposita; nec debet quisquam iudicare, tantum esse oneris impositum legato nostro, quantum sustinere haudquaquam possit. nam hæc tanta, tamq; multa legato profitenda non arbitramur; neque eum facimus disputantem quacunque de re; aut personam imponimus Leontini Gorgiæ, uel Elei Hippici, qui, cum essent gloriati in illa quinquennali celebritate ludorum, nihil esse ulla in arte, quod ipsi nescirent, ac non profiterentur; perobscuras, & perdifficiles quæstiones posuerunt, unde à ueteribus Sophistæ sunt nominati. Nos autem non hæc ita statuimus, atque decernimus; satis esse dicimus legato nostro, aliquibus in artibus, ac disciplinis, ut mathematicis, quæ reconditis è fontibus hauriuntur, ceterisq; in media philosophia retrusis, ita eruditum esse, ut si quæ res inciderit huiusmodi, in qua

dicendum

dicendum sit, minime eius uideatur rudis. & ignarus: neque enim perfecta harum rerum cognitio est illi tam necessaria (nisi quatenus attinet ad philosophiam) quam earum, quæ pertinent ad ciuitatum gubernacula; ad Respublicas; ad legum lationes; ad mores hominum; ad uitam; ad uirtutem, ad beate uiuendum; quæ omnia sunt ingenio, liberaliterq; educato dignissima, nec tantummodo debent primoribus attingi labris, sed necessario percipi prorsus, & comprehendi. etenim nullum putamus aut haberi, aut nominari posse legatum egregium, cuius animus non sit & præstantibus excultus disciplinis; & clarissimis uirtutibus perpolitus. tantum ne onus legationis, nulla rerum cognitione; nulla scientia ornatus aliquis suscipiet? tantum ne munus, tamq; præclarum omnis expers uirtutis, & eruditionis quisquam sustinebit? atqui ne priuatus quidem domesticis in rebus, ne dum is, qui publicis in negotijs semper uersatur, optimam unquam sequetur rationem, nisi doctissimorum hominum præceptis, quæ litteris continentur, abundabit. Mihi quidem certe illa Platonis, grauisissimi auctoris, sententia uera, ac sapiens semper est uisita. Beatas omnino fore Respublicas, si eas docti, aut sapientes homines regere cœpissent. Itaq; legatus, sine quo recte administrari ciuitas nõ potest, non tam summis est laudibus ad cælum efferendus, si sit ornatus rebus omnibus, quam si rudis, et imperitus, maxima ignominia notandus. Enimuero nihil est, ex omnibus rebus, præstantius cognitione, atq; scientia, quibus sublati, uitæ nostræ miserissima uidetur esse conditio, uel potius uita nulla

ea nulla omnino est. Simul enim tollatur necesse est omnis ratio & uita degenda, & rerum gerendarum. quod si uitam humanam quotidie uidemus errore perturbari, & inscitia; scientiamq; & cognitionem esse solas, quae nos è tantis tenebris, caecisq; nubibus, in lucem uocent; has si quis tollit ex animis nostris, doctrinas item, ac uirtutes omnes, quae nostram uitam ornant, & conseruant, tollere uidetur: atque hominem natum negat ad intelligendum. In quo autem differt natura hominis à ceteris animantibus? quam habet ab iisdem dissimilitudinem? nempe, etsi multa nobis communia cum brutis à Deo tributa sunt; duabus tamen rebus eximijs, antecellimus belluis: nimirum notione, seu intelligentia rerum, quas natura in uniuerso mundo, uel ipse naturae parens genuit Deus; atque etiam facultate dicendi, qua mentis cogitata exprimere copiose, & ornate, quae sentimus, eloqui possimus. quae res igitur duae nos plurimum faciunt à bestijs differentes, tanti, meo iudicio, aestimandae sunt, quanti dignitas, uita, salusq; nostra. quid enim est causa, cur rationem ipsam, qua nihil est diuinius, et qua proxime ad beatarum mentium, seu potius ad praepotentis Dei similitudinem accedimus, parui faciamus? orationem uero omnium reginam rerum, & clarissimum lumen ingenij, eloquentiam contemnamus? Sed quoniam Socrati, qui sapientissimus omnium est ab Apolline iudicatus, nihil est uisum sciri certum posse; nihil plane cognosci, et percipi; cui princeps est assensus Arcefilas; quod omnis cognitio multis, magnisq; sit obstructa difficultatibus, praeser-
 im

tim rerum caelestium, quae immutabili aeternitate continentur, & quae procul sunt à nostra cognitione; multi hanc causam arripuerunt ad reprehendendos eos, qui interioribus, & reconditis litteris essent dediti; ac praecleara hominum ingenia, quae ad optimarum artium studia indies magis excitabantur, sunt conati retardare. qui sane homines in otio languentes, blandisq; uoluptatum, & libidinum illecebris deliniti, non est dubium, quin ab aperta, & simplici, & directa beate uiuendi uia ita deflectant, eumq; uitae teneant cursum, ut cuius naturae sint, penitus obliti, quoddam cum bestijs uideantur habere commercium. Ego uero, fieri potest ut errem, sed quantumcunque sum ad iudicandum, sic prorsus statuo, & iudico; elaborandum nobis esse cognoscendarum rerum in studio, ut, si minus res occultas, & admirabiles, omni ingenij acie, contemplari, & indagare, omni ex parte, possimus; ea saltem perfecte intelligamus, quae pertinent ad uitam communem, & ad bene, beateq; uiuendum; idest de uirtutibus, & uitijs; de bonis rebus, ac malis; expetendis, aut fugiendis, honestis, aut turpibus, in hac uita quaeramus. nam, aut in natura hominis quaedam uis inest rationis, & cognitionis; aut frustra dedit nobis aeternam mentem diuina prouidentia; atque indagatio ipsa rerum tum maximarum, tum etiam occultissimarum, qua animi nostri, naturali quodam quasi pabulo, recreantur, non modo parum necessaria, sed inanis prorsus, & inutilis est. quare doctissimi illi, & antiquissimi philosophi, qui in rebus occultis, & ab ipsa natura inuolutis, per tot secula, tanto stu-
 dio,

dio, tantisque uigilijs occupati fuerunt, nunc contemnendi, aut
 deridendi sunt. demens igitur fuit Pythagoras, qui philoso-
 phia nomen inuenit, desipiens Democritus, Heraclitus, Em-
 pedocles, Anaxagoras, Leucippus, Plato denique, &
 Aristoteles, quos fere omnes, constat, admirabili quodam
 ad philosophandum studio concitatos, a regendis ciuitatibus,
 totos se ad rerum cognitionem transtulisse; & propter discen-
 di cupiditatem, orbem omnium peragrasse terrarum. fru-
 stra etiam sepe numero clamant illi. non posse iucunde uiui,
 nisi sapienter: ac falsum erit quod scriptum reliquit illud Grae-
 cie lumen Plato. nullum maius, aut melius philosophia a
 Dijs datum munus homini. Sed si philosophari, aut totum
 nihil est, aut, si aliquid minime ad uitae consuetudinem, &
 ad humanam felicitatem necessarium, consequens est, ut or-
 bis ipse doctrinarum omnium, & ingenuarum, atque huma-
 narum artium, quae uno quodam, ac mirifico societatis uincu-
 lo continentur, dissoluatur: unde a nobis frustra item hoc tem-
 pore, & sine causa suscipiatur labor quaerendi legatum pra-
 stantissimum studio, atque doctrina, quam maxime requiri
 opinamur in eo, qui rerum agendarum in studio debeat uer-
 sari. Mihi quidem hoc loco, non modo philosophiae, sed
 etiam artium, & disciplinarum omnium, quae naturali inter
 se cognitione iunguntur, suscipienda esset defensio; nisi per se
 singula ita se ipsas tuerentur, ut minime egeant patrocinio cu-
 iusquam. Sed inconsideratis sermonibus uituperatorum bo-
 narum artium, & doctrinarum, omnia reclamant gymnasia
 philoso-

philosophorum: urgent praeterea omnes eorum greges, qui om-
 nium scientiarum in studijs liberalissimis semper uiixerunt;
 atque ij, qui disciplinas exagitant, atque irrident, a guberna-
 culis ciuitatum; a rebus gerendis, a communi uitae consuetudi-
 ne repelluntur. Sed ne longius faciamus, nos reprehensores
 istos, & exagitatores scientiarum omnium, tot sapientissimo-
 rum hominum iudicijs conflictatos, contemnendos esse puta-
 mus; ac disciplinis omnibus ingenuis, & liberalibus artibus,
 ut omittamus sordidiores, id est eas, quas *μυροειδὲς* graeci uo-
 cant, nihil esse utilius; nihil magis necessarium uiro nobili, qui
 in Rep. & in maximarum rerum actionibus nersetur, explo-
 ratum habemus. Quapropter quem his in libris formamus, et
 instruimus legatum, uolumus praecipis abundare rerum om-
 nium, quae ad ipsius animum excolendum, & ad suum
 munus sustinendum potissimum spectent; quibus quidem sine
 dubio abundabit, si se mirificum uirtutum, & doctrinarum
 omnium comitem praebuerit. Sed hoc de genere toto, ut est
 propositum, accurate dicendum est.

Quibus in primis artibus, ac doctrinis legatus debeat esse
 instructus. Cap. I.

QVONIAM diximus superiori libro, nemi-
 nem esse legatorum in numero habendum, qui
 non sit omnibus ijs artibus instructus, quae li-
 berales solent appellari; & ijs eruditus doctri-
 nis, quae semper aditum summis, et singularibus uiris immor-

talem ad gloriam patefecerunt; huius institutæ scriptiõnis, ac
 temporis esse arbitramur, eas distincte, ordineq; omnes, quan-
 tum in nobis erit, litteris persequi. etenim is, quem nos spe-
 ctamus, legatus tanta desiderat adiumenta doctrine, quan-
 ta fortasse nullus, qui aliam sustineat personam. ac quoniam
 multum inter se distant omnes fere artes, ac disciplinæ; quibus
 maxime studendum rebus sit, hoc loco, dicendum est. Prin-
 cipio igitur ei, qui perfectus legatus esse uellet, necessariam pu-
 tamus esse scientiam sacrarum, diuinarumq; litterarum; qua
 quidem nihil est omnino sanctius; nihil est diuinius: ea uero
 tanto ceteris artibus, & disciplinis antecellit, quanto res diui-
 næ præstant humanis; quanto mortalibus, & caducis, eter-
 næ. etenim sacra in primis sapientia in animis nostris notionem
 quandam informat præpotentis, & immortalis Dei; ex hac
 autem cognitione, trinum illum, atque unum pie, sancte q; co-
 limus, ueneramur, ac contemplamur: in illo scimus esse om-
 nia; ab eo fluere, & manare cuncta, tanquam à fonte bo-
 norum omnium: præterea uero, Deum opt. max. intelli-
 mus semper fuisse; semper esse; ac semper futurum; uel potius
 semper tantummodo esse, cum reliquæ sint partes temporis di-
 labentis; cognoscimus etiam nosmet ipsos; & omnium cupidi-
 tatum ardore restincto, humana omnia despiciamus; & infra
 nos posita iudicamus. O uitæ theologia dux, de sinu æterni pa-
 tris educta, quæ Dei uerbum inserens in hominû corda, per-
 petuam nobis affers salutem, & quietem. O clarissimum ui-
 tæ lumen, quod omnes errorum diuidis tenebras; rerumq; cæ-
 lestium

lestium discuitis caliginem, sic, ut ad procreatorem mundi Deû,
 sedemq; ueræ beatitudinis, possimus penetrare, & aliquando
 cum illo cælestium animorum cætu, auo perfrui sempiterno.
 Felicem in terris sine dubio uitam agere uidentur ij, qui san-
 ctissima, & christiana huius doctrine studio sunt ita dediti,
 ut ab eo nunquam diuellantur. hic enim est suauissimus animi
 cibus, quo sane tanta percipitur uoluptas, quanta ne excogi-
 tari quidem potest. Quapropter, legatum uolumus in pri-
 mis diuinæ scientiæ laudem esse adeptum: nam necessaria pror-
 sus est cognitio sacrarum litterarum, cum christianis omni-
 bus; tum ijs maxime, qui in Reip. administratione, uel pu-
 blicis in negotijs uersantur. etenim, præter quàm quòd omne
 Dei uerbum, & uoluntas sacris in historijs continetur; in ijsq;
 narratur, quomodo ipse Deus uniuersum hunc mundum con-
 stituerit; quæ sit origo peccati; quòd ad illud tollendum, & nos
 seruandos filium suum miserit Christum: ac, præterquàm
 quòd ex sacræ historiæ fonte diuina hauriuntur præcepta fi-
 dei, & salutis nostræ; multa præterea nobis exempla in ea
 sunt proposita de conseruandis, & administrandis ciuitatibus,
 legibus, et iudicijs: item origo sepe describitur, & principium
 maximorum regnorum; ac quibus de causis, tot in impe-
 rijs acciderint rerum uicissitudines, & rerumpublicarum
 conuersiones. mirifice igitur legatus noster delectetur oportet
 lectione librorum, qui christianam, & ueram contineant do-
 ctrinam: id enim studium longe ceteris & studijs, & scientijs
 antecedit; ac non solum delectat, sed etiam sine satietate de-

lectat. ad eos autem libros perlegendos antequam aggredia-
tur, optima diui Augustini praecepta seruare debet. ea sunt;
ut Deum in primis ex animo diligat, & timeat, cuius uolun-
tatem pro certo habeat, se sacris in litteris perspecturum: de-
inde uero in eo sit summa charitas; recta conscientia; fides mi-
ra. quinetiam minuatur opinionem scientiae, & arrogantiam;
demittat animum, ac mentem; ac denique illud Apostoli co-
gitet. Scientia inflat; charitas aedificat. quae uero legerit, ac
didicerit, ad unam in Deum referat pietatem, quae fundamen-
tum est omnium uirtutum; plus nolit sapere, quam oportet;
nec ea curiose quaerat, aut inuestiget, quae non sunt humanis
comprehensibilia mentibus. Stet illud modo. Omnia Deo
facilia; ac nihil unquam illi ἀδύνατον. neque uero animum
patiatur suum, falsarum, & perniciosarum opinionum ma-
culis ab haereticis aspergi, quos nunquam foueat; nunquam tuea-
tur; aut uelit apud se manere; sed, uelut in corpore, si quid
putridum, aut pestiferum est, uolumus amputari, ne reliquo
corpori nocere queat; sic, ne animis obsint nostris praeuiae impio-
rum sententiae, radicibus sunt ex iisdem animis extrahende;
atque haereticorum sermones, & congressus omnes fugiendi,
quamuis uirtute aliqua eximia praestare uiderentur. uirtutes
enim in illis, qui à uera, & christiana religione recesserunt,
non uirtutes amplius, sed uitia potius debent appellari; meri-
to. quia in ipsa religione uirtutum est omnium splendor, de-
cus, & ornamentum, sine qua, ut nulla uera unquam uir-
tus; ita nulla uera laus erit in uita. Itaque legatus religio-

nem

nem potissimum colat, quae omnium ciuitatum, & omnium
hominum salutem contineri perspicuum est; Deum ipsum sem-
per pura, integra, & incorrupta mente ueneretur; sacrificijs
quotidianis, & sacris solennibus, & anniuersarijs intersit;
det operam diuinis rebus; ac uitam denique sanctissime agat,
& honestissime. quae uero ad sacrosanctam Ro. Ecclesiam
pertinent; ad ritus sacrorum; ad ius caeremoniarum; item quae
in concilijs, ut ita dixerim, generalibus constituta sunt, cogno-
scat omnia; nec sit prorsus ignarus iuris pontificij, ut, si quan-
do, his de rebus, cum Pont. Max. uel cum alio quopiam ser-
mo habendus sit; earum omnino imperitus minime uideatur.
Notanda est etiam illi, sacris in litteris, tota anteaeta uita;
& obseruandi mores sanctorum omnium, & apostolorum,
qui, Dei interpretes, sua in Christum pietate, fide, sanctimo-
nia, suisq; rebus pro christiana religione praeclare gestis, nobis
caelum reserarunt, pro qua non modo mortem ipsam, sed cru-
delitatem etiam mortis, & dedecus nunquam horruerunt.
quod cum ita sit, quid est, quod nos habere debeamus anti-
quius nostra religione? quae nulla profecto melior; nulla san-
ctior fuit unquam. ac si apud eas gentes, ac nationes, quae,
antequam Christus Dei filius nasceretur, tenebris obcaecatae,
idola uenerabantur, tanta uis semper fuit religionis, quae cuiq;
erat propria ciuitati, ut eam rebus omnibus anteponendam cen-
suerim; quanto magis uera nostra est aestimanda religio, unde
salus aeterna uitae sine dubio pendet? miseri quidem certe, &
infelices illi, qui nullam Dei cognitionem habuerunt. Varia
numina

numina uariae gentes coluere, quas in errores maximos incidisse, nos, diuina ope, ac benignitate, firmissimis sacrae theologiae nixi fundamentis, facile cognoscimus. Quid autem de Deo antiquissimi illi philosophi, qui se ad ueritatem dediderant rerum omnium, quae inessent in mundo, inuestigandam? Pythagoras Deum dixit esse animum, qui rerum in natura operatur, à quo animantia, & ea, quae nascuntur, uitam suscipiunt; Cleanthes, & Anaximenes aërem existimarunt esse Deum; Anaxagoras ab ijs multum dissentiens, Deum esse mentem infinitam, à qua omnia moueantur, affirmauit; alios autem longe aliter sensisse constat. Nos uero eò diuinæ prouidentiae debemus magis, quòd simus ad haec tempora reseruati, quibus Deus ipse trinus, & unus cognoscitur, & colitur, cum multis in locis, utinam in toto orbe terrarum; tum maxime in hac christiana Repub. quae, propter hanc praecipue causam, Deo tam cara semper fuit, ut tandiu feliciter integra, & inuiolata permanserit, quandiu antiquorum nulla; mille enim, & ducenti fere anni, numerantur, à condita urbe Venetijs, atque eandem certe Rempub. credibile est, summum rectorem mundi, ad consequentis temporis perpetuitatem, uelle dominari. Ac de primo quidem scientiae fonte dictum est. De reliquis autem differemus, si pauca in primis sumpta à nobis erunt ex illa arte, quae est principium, & instrumentum artium, & disciplinarum omnium, sine quo ad eas accedere, meo iudicio, potest nemo; idest sine dialectica, quae ueri, & falsi notionem in se continet; & est

pars

pars tertia, ex Platonis, Stoicorum, & Ciceronis sententia, philosophiae. Ac quoniam nobis est in hoc libro legatus instruendus omni liberali doctrina; primum omnium dialectices cognitionem illi maxime necessariam esse statuemus. Verus igitur fuit opinio, quae constat ex antiquissimis philosophorum monumentis, bene cognitam habere disciplinam aliquam, & satis firme conceptam animo; aut stabilem rerum scientiam tenere posse neminem, nisi totam differendi facultatem adeptus erit. etenim ea est inueniendae ueritatis instrumentum; & ad omnes artes, & doctrinas certissima methodus; cum sola ostendat rationem sciendi; atque in omnes sapientiae partes diffundatur. Huius igitur artis, quae sane & magna est, & pertinet ad multos, adiuumento, nobis habitum animi prope diuinum comparamus; idest scientiam, per quam solam possumus felices in hac uita nominari; scientiam uero ipsam habemus ex demonstratione, cuius nobis artem, & praeccepta tradidit Aristoteles optime omnium. Quinetiam nos dialectica docet cognoscere simplicia, & copulata; ac rem totam in partes distribuere; latentem definiendo explicare; obscuram generibus illustrare, & explanare interpretando; item bene differere; quid uerum, aut falsum sit, quid rectum in oratione, quid prauum; quid consentiens, quid repugnans, iudicare; ac si quid est ambigui, ulla in re, tollere. idcirco diuinus Plato magnam quamlibet artem dialecticae auxiliij affirmauit indigere. egregie illud quidem. quis enim orator? quis poëta? quis historicus? quis philosophus? quis denique perfectus.

perfectus mathematicus erit unquam, sine præclara istius artis cognitione, si modo est hæc ars, non enim est mihi, hoc loco, disputandum in contrariam peripateticorum sententiam, qui aut artem, aut scientiã negarunt esse logicam, quanquam ipse Plato in lib. de Rep. dialecticam appellat artem differendi. Nos autem eam ipsam ita necessariam putamus esse omnibus ijs, qui alicuius scientiæ studio teneantur, ut si absit, eiusdem, cui studuerit, disciplinæ laudem nunquam sint consecuturi. Enimuero nisi Epicurus, & Aristo Chius fuissent dialecticæ facultatis ignari, non essent utrique in tot erroribus, & in tanta maximarum rerum ignoratione uersati. Quare legato nostro, quem nunc instituimus doctrinis omnibus; & quem præcipue ornamus eloquentia, tenendam esse dicimus hanc facultatem, & quodam modo ediscendam. nam, præter quàm quòd facillime intelliget omnia, quæ à doctissimis uiris in philosophia, ceterisq; scientijs dicta sint, exacuet etiam ingenij aciem; & erit ad differendum multo promptior. Sed quoniam acutum hominem, & callidum desideramus, qui sagaciter aliquando, cum maxime opus fuerit, & probare, & refellere possit quod uoluerit: ac quoniam disertum querimus ad pertractandos principis, ceterorumq; animos; & ad captandas eorum uoluntates; utrunque legatum præstare minime posse opinamur, nisi toto animo in dialecticæ studia incitauerit; cuius quidem artis notos omnes profusus habeat, ac tractatos locos. etenim, quemadmodum illum, ut acerrimo uirum ingenio præditum, admirabimur, si, quotiescunque res

inciderit,

inciderit, in qua differendum sit, nihil ipse defendet, quod non probet; nihil oppugnabit, quod non euertat; sic eum iudicabimus parum solertem, & ingeniosum, fortasse etiam hebetem, si cui falso assentietur, ac si, captionibus dialecticis, se à ueritate sinet abduci. quo modo autem eas; seu fallaces quasdam conclusiones; aut quas græci σωπειτοι, uel παραλογισμοὺς dicunt, quibus, captiosissimo quodam interrogationis genere, utuntur Sophistæ, euitabit, nisi optimus erit dialecticus? Itaque percipiat omnino legatus noster necesse est omnes totius logicæ partes; eam uero potissimum ediscat, quæ à peripateticis dialectica proprie appellatur, idest topica Aristotelica; quibus in libris sunt domicilia locorum omnium, ex quibus omnis argumentatio, non modo ad philosophorum disceptationem, sed etiam ad quancunque rem propositam elici potest. res autem, quæ proponuntur, cadunt, ut apud ipsum Aristotelem est, sub unum ex his quatuor, quæ logici appellant Accidens, Genus, Proprium, & Definitionem; atque omnis questio est de uno aliquo istorum, uel ad aliquod istorum referri uidetur posse. Constare satis arbitror ex ijs, quæ à me dicta sunt, in legato acumen requiri dialecticorum, sed non ita tamen, ut ille, adolescentum more, dedita opera, quæcunque dicantur ab alijs, studeat argumentis refellere; & de omni re disputet in contrarias partes: nam sophistæ nomen, quod est maxime fugiendum, adipiscetur. Sed utatur potius, loco, & tempore, tum probabilibus; tum certis, ac ueris, quæ ipsi dialectica suggeret, argumentis, ut ueritatem inuestiget; siue etiam ut

K quod

quod sumpserit in oratione, probare queat. ac si aliquando in sermone uario incideret aliquid, de quo disputandum esset, modeste se gerat in disputationibus, ut non uideatur, altercatione, & clamore, uelle aliorum argumenta confutare. graues enim eos esse decet, & moderatos, qui ad disceptationes accedunt. Cum esset à nobis hæcenus demonstratum, legatum nostrum oportere dialecticæ studijs eruditum esse, sine quibus, cum nec disciplinarum scientiam ullo modo consequi; nec summis unquam florere laudibus posse dicebamus; consequens esse uidebatur, ut eundem legatum philosophia in primis institueremus; nisi enim is, quem quærimus; & quem regendæ ciuitatis scientissimum esse uolumus; atque usum habere ciuilibus in negotijs, & in maximarum rerum actionibus, perfectam totius philosophiæ cognitionem ceperit, hoc tam graui indignum nomine, atque persona prorsus iudicabimus. Nam magna nobis semper fuit opinio, legatum, nisi qui sapiens esset, esse neminem. nec debet quidem cuiquam admirandum uideri, cur ita sentiamus, quia hanc ipsam sententiam hausimus è fontibus sapientissimorum hominum, qui philosophos affirmarunt eos esse debere, qui in publica administratione, publicisq; in negotijs uersantur; rerum enim gerendarum initia ab ipsa philosophia profiscuntur. præclare igitur Plato in lib. de Rep. hoc scriptum reliquit. Aut regnare philosophos; aut Reges oportere philosophari, si debeat esse ciuitas beatissima. quomodo autem felix ipsa ciuitas erit unquam, nisi eius, qui urbi, et imperio præsidet, unde exempla quodam modo petimus singularum

rum actionum nostrarum, septus erit animus magnitudine consilij; tolerantia rerum humanarum; contemptione fortunæ; uirtutibus omnibus? deinde uero quomodo statui quidquam poterit in ciuitate de religione, de iustitia, de legibus, de conformandis hominum moribus; de disciplina iuuentutis; de modo rerum omnium; ac de ceteris rebus, sine quibus nulla esse ciuitas uidetur posse, nisi princeps ciuilem scientiam, uel regiam potius disciplinam, quæ in constituendis, & regendis rebus publicis uersatur, adeptus erit? Sed unde hæc tam præclara scientia petenda est? nimirum à philosophia, quæ est uitæ dux; mater omnium optimarum artium; uirtutis indagatrix; magistra omnium recte factorum, beneq; dictorum. Itaque iure Syracusius ille Dion uehementer optauit, se à Platone, summo philosopho doctrinis omnibus erudiri, quibus postea instructus, se ad liberandam patriam applicauit; ac Dionysium tyrannum ex ciuitate Syracusanorum fortiter exegit. Ac magnus ille Alexander, qui tertiam partem subegit orbis terrarum, non habuit quidquam antiquius, quam ut acciperet ab Aristotele disciplinam: nec fuit quidquam potius Agesilao, maximo Spartanorum Regi, quam ut à Xenophonte institueretur. honesta sane studia, ac principibus uiris perquam digna; ex quibus perspicuum satis est, non posse quenquam; non modo in procuratione ciuitatis, uel in maximarum rerum actionibus; sed ne in communi quidem uita, & uulgari hominum consuetudine, esse uirum egregium, nisi philosophiæ præceptis abundauerit. quare nihil esse causæ putamus, quamobrem nos

stat, quæ in actione uersatur, quanto ratio sensibus; & animus corpori, cuius est ille dominus, & imperator; rerum in primis naturalium, atque cælestium cognitione legato opus esse dicemus. Is igitur contemplationi maxime deditus sit oportet; ea enim actionis est & principium, & finis; atque in ea, sapientia consistere uidetur; ac rerum infinitatem, atque naturæ, cælum, terras, maria studiose intueatur. Primum autem physicorum legatum nolumus esse expertem, ut, rerum natura cognita, leuetur superstitione, qua si quis aliquando fuerit imbutus, nunquam meo iudicio esse quietus poterit; ac minime conturbetur ignorantia rerum, quo nihil est miserius; nec quancunque rem admirari uideatur. Turpe uero esset homini, qui maximorum Regum in aulis uersaretur; qui sæpe cum doctissimis, & præstantissimis uiris congrederetur, loqui nescire de rerum naturalium principijs, causis, elementis; turpius esset ignorare, quid sit ipsa natura, quid motus, quies, locus, uacuum, tempus; quid casus, fortuna, necessitas; turpissimum nescire quid sit mundus; quid graue, quid leue; an plures mundi; an mundus infinitus; an extra cælum sit aliud quod corpus; qui terræ situs; quot elementa; quomodo aliud generetur ex alio; quomodo animantes omnes oriantur; quibus rationibus uitam agant; quæ sint stirpium naturæ; quæ denique rerum omnium, quæ è terra gignerentur, causæ, atque rationes, quas Aristoteles, præter ceteros, acerrimus naturæ inuestigator est diligentissime persecutus, sic, ut nullam partem cælo, terra, mariq; prætermiserit, quæ omnia qui prorsus

sus ignorat, inscius, & infelix sine dubio est, nec in magnis uiris est habendus; immo uero à rebus gerendis, & à clarissimorum hominum consuetudine est repellendus. quapropter legatus noster ea, quæ à philosophis de rerum omnium naturis explicantur, intelligat; omnem antiquorum, Platonis, & Aristotelis; Plutarchi, & Xenophoni doctrinam complectatur, atque eorum præcepta, non ad scientiam modo, sed ad usum etiam reuocet. eorundem igitur libros quàm sæpissime euoluat, quos tamen ita legat, ut ueram summorum philosophorum sententiam, quoad eius fieri poterit, assequatur, quod ut facere commodius queat; Græcorum potissimum interpretum utatur opera. Ego uero ex ijs omnibus, qui sunt, ex omni memoria, Aristotelem interpretati, deligendos esse opinor Alexandrum, Hammonium, Themistium, Simplicium, Philoponum, & Auerroem, Arabum hominem; cunctos excellenti quodam ingenio, atque doctrina præditos, atque etiam D. Thomam Aquinatem, sanctissimum, & doctissimum uirum, qui breuitatem quandam cum perspicuitate coniunxit. Sed in philosophorum scriptis perlegendis, id legato nostro maxime cauendum puto, ne à uera, & christiana doctrina aliquo pacto unquam dissentiat; minime autem dissentietur, si Thomam, ut dixi, de rebus obscuris, & ambiguis consuluerit; nihil uero unquam conetur acriter defendere, quod christianæ pietati, quocunque modo, repugnet; ut, Mundum esse æternum; interituros animos; & quæ sunt generis eiusdem, quæ christiana ueritas improbauit. Ac quam

quam Aristoteles uideatur mundi eternitatem, probabilibus argumentis, à natura sumptis defendisse; quia scilicet est eternus motus; quia non est factum tempus; quia credibile non est, Deum, antequam mundum constitueret, cessasse, et nihil prorsus egisse; nos tamen pro certo habeamus, uniuersum hunc mundum diuina prouidentia constitutum esse, & ab eius etiam procreatore Deo regi, & administrari: qui uero se profitentur scire mundum semper fuisse, nulloq; generatum ortu esse, quia ita uidetur Aristoteles sensisse, ij, meo iudicio, longe falluntur, nec fortasse ita sentirent, si meminissent, fuisse hominem Aristotelem, qui errare potuerit, falli, ac decipi, quemadmodum ceteri, qui à græcis, σοφοὶ id est sapientes, & habebantur, & nominabantur. Nam in errores maximos incidisse Parmenidem, Melissum, Heraclitum, ac Democritum, qui de rerum natura locuti sunt, ipse Aristoteles demonstrauit? non ne alie sectæ philosophorum, nempe Academicæ, Stoicæ, Epicuræ, Cyrenæicæ, quæ erant olim maxime celebres, multis in rebus, à ueritate longissime absuerunt? quid est igitur causa, cur Aristotelem tantum ipsum, rebus in omnibus, uera sensisse credamus? fuit quidem certe ille uir in uero exquirendo admirabilis, & ceteris omnibus, qui unquam fuerunt, sine dubio, antecelluit, sed ipse quoque errare aliquando potuit. quid? statuit idem Aristoteles, immortalẽ esse animum. præclare. Sed unum tantum, quod ne dictu quidem fas est, inquit esse in uniuerso humano genere; id est, unam esse mentem diuinam, & eternam in orbe, qui est

infra

infra lunam, collocatam, unde nos delibatos habemus animos, quam quidem sententiam secuti postea sunt Theophrastus ipse Aristotelis auditor, qui eundem non secus sensisse affirmauit; ac Themistiũ, qui è sole uno, & eterno similitudinem ducens, unam defendit esse diuinam mentem, & addidit etiam hanc rationem, quòd in rebus, quæ sunt à materia segregatæ, ut mens ipsa, non possint esse plura numero, cum sit causa multitudinis eadem materia; huic autem assensum sunt Simplicius, & Auerrois, qui suis in tertium Aristotelis de Anima librum commentarijs, in hanc sententiam acerrime disputat; multitudinem uero, & immortalitatem animorum Thomas atque alij pugnacissime defendunt. Sed ut eò reuocetur, unde huc declinauit oratio, legatus in philosophando non se finat à uero unquam abduci, id est à christiana disciplina, sed potius in nobilissima, ac difficillima questione de Anima, ceterisq; in rebus, assentiatur Thomæ Aquinatis, atque etiam Platoni, qui ad christianam pietatem, præter ceteros antiquos philosophos, maxime accedit. Diximus paulo ante legatum nullo modo debere physicorum esse expertem, quia non modo pulcherrima est hæc cognitio, sed etiam dignissima hac ipsa persona, quam quærimus, in qua, nulla, sine ea, uidetur esse perfectio. Nunc autem huius hominis excellentiæ consentaneum esse ostendemus, ea quoque cognoscere, quæ in prima philosophia tractantur. etenim quid magis legato conueniens, christiano homini, quàm percipere quid sit Deus? quanta eius potentia, sapientia, bonitas, prouidentia?

L quàm

quam intelligere quid sit mens; quorsum à Deo creata; an altera, ut Avicenna existimavit, ab altera pendeat? Hæc in metaphysica explicantur, quam merito Aristoteles appellat *artem artium*, & scientiam scientiarum; huius enim adiumento contemplantur ea, quæ sunt à materia seiuncta, & scientiarum omnium principia cognoscimus. quapropter quo modo legatus noster, qui à nobis instruitur doctrinis omnibus, cuiuslibet discipline principia, & elementa percipiet, nisi degustauerit ea, quæ in prima philosophia traduntur? in qua quidem nolo esse multus. Sed, ut aliquando hac de re dicere desistam, ad mathematicas disciplinas, quemadmodum est à me supra totius philosophiæ facta partitio, mox aggrediar. Ac primum dicam, mathematicis artibus, quæ sunt ipsius philosophiæ partes, nihil esse utilius, nihil magis necessarium viro nobili, qui, tum ceterarum scientiarum, tum rerum agendarum in studio debeat uersari. etenim nobilissimæ illæ sunt, atque certissimæ scientiæ, sine quibus Pythagoras, qui tantum in ijs posuerat studij, affirmavit, philosophiam consequi posse neminem. Plato autem noluit, quenquam accedere ad inuestigationem naturæ, aut rerum diuinarum, uel ad quancunque disciplinam, nisi prius mathematicis fuerit instructus. cur ita? nempe quia ita natura comparatum est, ut omnis ars, atque doctrina earum indigeat adiumentis. Ad illas uero percipiendas idoneus quisque, auctore Aristotele, potest esse, id est tam puer, quam natu grandior, aut senex. Sed iam ex iisdem mathematicis scientijs, sumenda mihi sunt in primis ea,

quæ

quæ spectant ad Arithmetice, quæ ceterarum omnium nobilissima, & antiquissima est. nam immortalis Deus, non sine ratione numerorum, ut placuit Pythagoræ, accessit ad uniuersum hunc mundum constituendum, ex quibus constare uidentur omnia, quia numerus ipse rebus omnibus prior est; atque hinc quatuor elementa, hinc septem errantes stellæ; hinc motus astrorum, cæliq; conuersio; hinc denique illa Platonis sententia de anima, quam definiuit esse numerum se ipsum mouentem. in Arithmetice primum sit legatus noster exercitatus, quæ quidem cognitio est illi perquam utilis, & necessaria. nam si totam comprehenderit numerorum rationem, ceterarum disciplinarum laudem facile adipiscetur, ad quas arithmeticus erit idoneus; atque exacuet etiam, si huic studio se dederit, aciem ingenij, et acutissimus homo, qualem desideramus, sine dubio euadet; neque id uelim mihi tantum credat affirmanti, sed Platoni potius grauiissimo auctori, qui in libris de Rep. scripsit, eos, qui ad Arithmetice studia incumberent, etiam si tardo essent ingenio, acutos fieri. Debet item legatus arithmetice tenere, ut, quoniam illum faciemus postea periturum rei militaris, sciat, cum maxime opus erit, aciem, et exercitum instruere; & propter hanc causam necessaria uidetur, ut apud ipsum Platonem est, militi numerorum cognitio. Præterea uero arithmetica disciplina legatus noster uti poterit, tanquam instrumento ad architecturam, cuius artis legatum nolumus esse expertem, quamuis illa in numero habeatur earum arium, quæ *μυθηματικὰ* à Græcis appellantur, quarum ipsam

L 2 archi=

architecturam Aristoteles inquit esse reginam, eiusque finem ceterarum omnium, quae ad opifices pertinent, perfectissimum. Plato autem architectum contemplationis inquit esse participem, quia non est ipse operarius, sed operariis praest. Verum redeo ad Arithmeticam, quae quidem arte debet etiam legatus esse praeditus, ut sciat, uel priuatas, uel publicas tabulas conficere; ut possit cum altero contrahere; ac denique cum aliquo transigere ijs de rebus, quae requiruntur in uita, in quibus bonus sit ratiocinator necesse est. Porro autem permagni refert cognoscere, quid sit numerus; qui par, aut imperfectus; qui harmonicus, aut geometricus; qui numeri contra se primi; quot numerorum species, et proprietates; quae proportionales; quae figurae, id est, ut utar artis uocabulis, quae triangulares, pentagonae, hexagonae, circulares, pyramidales, cubae, et id genus reliqua, quae sunt à Boëtho, et ab alijs subtilissime tractata. ac de prima quidem mathematica disciplina satis. De tribus autem reliquis, ut erat propositum, dicendum est. Locus igitur postulat, ut à nobis de Musica dicatur, quia Plato in lib. de Rep. Astronomiae similem dixit; et has ambas, quod Pythagoreis assentitur, uicissim germanas esse scientias asseuerauit. quocirca, quemadmodum ad Astronomiam oculos, sic ad harmonicum motum datas nobis esse aures censuit. Est enim harmonia temperantia quaedam, quae animos nostros quasi concordia quadam placat, et lenit. Itaque recte praecipit idem Plato, ut homines in Musicis, quae numeris, uocibus, et modis continentur, se exercent.

nam

nam harmonia constantem efficit habitum animi; iram lenit; libidinem cohibet; dolorem exhaurit; curam demum leuat, et angorem. Praeclare igitur Theophrastus naturam Musicae explicauit, cum diceret esse motum animae ab ea perturbationes depellentem. Quapropter qui legatus est futurus, musicae, ab ineunte aetate, mirifice deditus sit oportet, ut, hac duce, et uita socia, ipsius in primis animum, et mentem conformet, et ita conformet, ut nihil unquam agat, quod ab honesto separatur, sed omnis eius actio pendeat ab una uirtute; deinde honesta quae uere sunt laudet, ac delingat; contraria improbet, atque reijciat; postremo, ut, musicae artis peritus nulla unquam aut incompta, aut inconcinna utatur oratione; omni loco, et tempore decorum seruet; modestiam denique, ac uerecundiam colat. hi sunt maximi, et uberrimi fructus, qui ex Musica percipiuntur, propter quos in Graecia Musici floruerunt; Graeci enim homines in omni disciplinarum genere praestantes magnam diligentiam contulerunt ad erudiendos Musicae adolescentes, quorum animos ad modestiam, ac moderationem ista arte conformandos esse arbitrati sunt; quam quidem utilem etiam iuuenibus iudicarunt esse ad bellicam laudem. nam ad excitandos hominum animos ad bellum fortiter cum hostibus gerendum, tibijs quibusdam utebantur, antequam in aciem prodirent; et propter hanc causam Rex Lacedaemonum Lycurgus, qui suis ciuibus leges tradidit, cum bellica exercitatione Musicae studium copulauit. Est igitur Musica legato nostro, cum, multis de causis percipienda, sine qua

qua negauit Plato quenquam fieri posse sapientem; tum maxime, ut equalitatem teneat uniuersa uita, ac singulari actionum. nam, ut in fidibus, ac tibijs, & cantu ipso concentus est quidam tenendus, quem aures erudite ferre nequeunt immutatum, ac discrepantem; sic in actionibus moderata quaedam, et constans ratio suscipienda est; ita ut omnes aequo quodam modo consentiant, atque concordent. hinc Plato numerum, modum, sonum, & concentum, & cetera, quae sunt in musicis, imitationes quasdam esse morum affirmauit; hinc etiam cantores, apud antiquos, morum magistri sunt & habiti, & appellati. Satis multa de Musica; nunc de Geometria dicamus, quae in punctis, lineamentis, interuallis, magnitudinibus, superficiebus, corporibus, triangulis, quadratis, & id genus formis, & dimensionibus uersatur. huius quidem artis, quam Euclides, & Archimedes tractauerunt, cognitio utilissima erit legato nostro. primum enim permagni interest ad disciplinas omnes facilius percipiendas, attingisse Geometriam, quam Plato noluit eos contemnere; qui in sua Rep. uersarentur. Nos autem eam magno usui legato futuram arbitramur ad ciuitates, castella, arces, domus, agros dimetiendos: ad rem uero bellicam, id est ad castra ponenda; ad regionem occupandam; ad colligendas turmas; ad omnes denique machinas, quibus in exercitu, uel in itinere uti soleamus necessariam. Idcirco legatum uolumus ipsius Geometriae, quae summo apud Graecos in honore semper fuit, esse prorsus expertem; sed de geometricis quoque rebus tantum uolumus delibasse,

delibasse; quantum ei satis esse uideatur. Sic etiam de Astrologia, cuius nullo pacto legatus esse debet penitus ignarus; nam, praeterquam quod ea est physicae scientiae proxima, dat nobis exquisitam rerum caelestium cognitionem, quae profecto est admirabilis. Quid enim est praeclearius, quam scire sphaerarum numerum; caeli conuersionem; Solis, Lunae, siderumque omnium distinctionem, uarietatem, pulchritudinem, ordinem? Nonne legatum decet, qui debet rebus omnibus circumfluere, cognoscere primum, terram esse in media Mundi parte collocatam, aere undique circumfusam; supra aërem esse aethera, qui ex altissimis constat ignibus; ex aethere immensa, & lucida sidera, quorum alia inhaerent caelo; alia motu quodam errare uidentur suo; atque horum princeps est Sol omnia clarissima luce collustrans, et est maior uniuersa terra. deinde uero num nescire legatus debet, Solem ipsum diem efficere, luce toto caelo diffusa, orientem, noctem autem conficere occidentem? postremo eiusdem defectiones, itemque Luna ignorabit? aut quo modo ipsa Luna cum Sole congregiatur, digrediatur; ab eo lucem accipiat; atque in terras mittat; quo pacto demum huius ortu, aut obitu, aestus maritimi, fretorumque angustiae commoueantur? Haec sunt magna, ac diligenti contemplatione dignissima, quibus legatum oportet esse instructum; cetera uero, quae pertinent ad iudicia in astrologia praetermittenda sunt; non enim legatum facimus uatem, aut Chaldaem, qui olim in Syria astorum cognitione praestantes, profitebantur, se cuique posse predicere, ex natali die, quid

quid illi euenturum, quo ue fato natus esset, quibus tamen hominibus, in predictione, & notatione cuiusque uite, Eudoxus in astrologia facile princeps scripsit non esse credendum. Atque hæc de mathematicis. Nunc autem ad reliquam partem propositæ diuisionis reuertamur. Eam igitur philosophiam, quæ in agendo uersatur, triperito diuidebamus, ut una esset de uita, & moribus; altera de tuenda re familiari; tertia de ciuitatibus administrandis. atque hanc totam philosophiam legato in primis esse necessario percipiendam dicebamus, quia continet præcepta uite, quæ illi non modo diligenter tenenda, sed frequentem etiam ad usum reuocanda sunt. Primum autem plurima teneat præcepta legatus noster rei familiaris administrandæ; quæ sunt à Platone, Aristotele, & Xenophonte tradita. nam gubernandæ familiæ peritum ad ciuitatis administrationem magis esse idoneum, quam eum, qui in æconomicis nunquam sit exercitatus, sapientes iudicarunt. Est enim domus quasi quædam parua ciuitas; ciuitas uero magna domus. quare legatum uolumus etiam bonum esse æconomum, idest iustum, & prudentem, cuius finis est, nihil ut sibi unquam desit, ex ijs rebus familiaribus, quas tempus, et humana necessitas flagitat, ad moderatam, nobiliq; uiro dignam uitam agendam. ea igitur, quæ ad rem domesticam, & familiarem spectant, hauriat è fontibus philosophorum, præsertim Socratici Xenophontis, qui mihi uidetur. Sæ res optime omnium persecutum esse in eo libro, qui æconomicus inscribitur. Præterea uero legato nostro ea potissimum est pars

ediscenda

ediscenda philosophiæ, qua uirtutes omnes, & officij, ac bene uiuendi disciplina continetur. nam si uirtute præditus, præter ceteros, nobis est legatus conformandus, unde uirtutem ipsam cognosceret, nisi ab eiusdem indagatrice, atque ab ipsa animi cultura, philosophia? ac si nobis est fingendus legatus, de tractis omnibus uitij, unde uitiorum, & peccatorum medicinam petet, nisi ab eorundem expultrice philosophia? Si legatum fingimus temperatis, moderatisq; moribus, unde præcepta sumet de ijs conformandis, nisi ab ipsa magistra morum? si eum uolumus esse ad omne officij munus instructum, unde tam præclaram accipiet disciplinam, nisi ab ea philosophiæ parte, in qua uberrimus est de officijs locus; si denique legatum uolumus beate uiuere, quo pacto felicitatem, & summum bonum, quod est extremum rerum expetendarum, poterit assequi, nisi per eam philosophiam, quæ nobis bene, beateq; uiuendi præcepta tradit? Beate igitur uiuere in primis studeat legatus noster, sed felicitatem suam, aut summum bonum, quod omnes quodam modo appetunt, & quò referuntur omnia, non ponat in corporis uoluptatibus, ut olim Aristippus, & Epicurus; non in diuitijs, ut Rex Phrygum Midas, qui χρυσομανής est appellatus, ob inexhaustam auri auiditatem; non in honore, ut alij, qui eum uere ciuilem uitæ finem existimarunt; sed in actione tantum, quæ cum uirtute coniuncta sit, in uita perfecta. Hanc esse ueram felicitatem, & uerum hunc esse, atque supremum finem Aristoteles, summus philosophus, apertissime declarauit; cetera enim, ut uoluptas, diui-

M tie,

tiæ, honores, propter alium finem expetuntur, ac sunt in fortuna potestate constituta. beatum uero scimus esse neminem, nisi fixo, & permanente bono; nihil autem inueterascat; nihil extinguatur, nihil cadat eorum, quæ in uita beata consistunt, necesse est. Iam uero legatum nostrum ad ciuilem scientiam deducamus, in qua longe omnium uolumus esse principem. ciuilem enim artem supra ceteras omnes, philosophi constituerunt, eamq; dixerunt esse dominam studiorum omnium, quæ spectant ad societatem, communitatemq; generis humani. huic autem scientiæ subiecta sunt uitæ negotia, & actiones; atque eiusdem finis est, non cognitio, sed actio; ministræ uero sunt artes omnes, quibus imperat illa, & est præstantissima scientiarum. ac quoniam legatum querimus prudentem hominem, & in agendis negotijs; in procuratione ciuitatum; atque in consilijs capiendis egregium, qui semper aliquid dicat, faciat, cogitet dignum ciuili uiro, nihil esse opinamur, quod ad eius personam pertineat magis, quam ciuilis disciplina, quam Plato regiam appellauit; & in omnibus fere suis dialogis querere uidetur, & ita querere, ut eam demum à philosophis petendam esse affirmet, sine qua rerum agenda- rum studium, cuius finis est optimus, & perfectissimus, inane prorsus esse uideatur. Hanc uero uniuersam scientiam si legatus noster erit adeptus, omnem item ciuilis administrationis rationem complectetur; ac iudicare facile poterit quæ sit optima ratio gubernandi, ex ijs tribus ciuilibus administrationibus, quæ sunt à ueteribus institutæ; quarum una est unius, & hæc

& hæc in regnum, & tyrannidem distribuitur; altera est paucorum, atque hæc distinguitur in optimatum, & paucorum potentiam; multorum est tertia, quæ in populi dominatum, & turba gubernationem diuiditur: utrum hæc per se singulæ sint optimæ; an multo illa melior administrandi ratio, quæ omnes simul bonas complexus sit, ut olim Respub. Lacedæmoniorum, in qua Rex, Ephori, & Senatus extiterunt, cuius quidem præclaram, & eximiam speciem in hac florentissima Veneta Republica licet intueri. Ciuilem disciplinam, quanti referat, legatum nostrum, multis, magnisq; de causis, percepisse, paulo ante ostendimus. Hoc autem loco iuris ciuilis cognitionem eidem legato ita necessariam esse demonstrabimus, ut si sit eius expertus, perfectus haberi, aut nominari nullo modo possit. Maxime igitur est ius ciuile legato perdiscendum, ac cognoscendæ leges, quæ sunt firmissima ciuitatum fundamenta; & ad ciuium salutem, uitamq; hominum & quietam, & beatam conditæ sunt: ijs enim sublatis, non modo ciuitas, aut gens ulla, sed ne domus quidem minime stare posse uideretur. Lex autem ipsa est quasi quædam bene uiuendi norma, atque præscriptio; & est emendatrix uitiorum, commendatrixq; uirtutum. Itaque legibus & amplissima uirtutibus præmia, & maxima uitijs supplicia sunt proposita; unde uiros bonos, ijsdem legibus, fieri, ueteres, sapientissimi uiri existimarunt; ac propterea iuuenes è scholis egressos, à magistratibus leges, iuræq; discere uoluerunt, ut bene, honesteq; uiuere perpetuo cogerentur. apud Romanos uero

iuris civilis scientia summo in honore semper fuit, ac prisci illi uiri tanti leges cœperunt æstimare, ut XII tabularum libros inter sacra à Põtificibus iuberent asseruari; quos postea Cn. Flavius efferre in album uoluit, potestas ut esset populo illarum cognoscendarum. Sed alia fuit doctrina civilis, Decemuirum tempore, quos quidem constat fuisse XII tabularum auctores; alia uero Galli Aquilij, Scaeuolarum, Sulpitij; alia demum Cæsarum ætatibus; quibus sane temporibus, quàm plurima sunt ab ipsis immutata. nullum autem fuit in Romanorum imperio, ex omni memoria, tempus, quin iuris civilis studium nobilissimum, atque uilissimum haberetur, sic, ut iuriconsulti domus totius oraculum ciuitatis appellaretur. Apud ceteras uero gentes, leges omnes, quibus prudentissimi illi uiri, quos celebravit antiquitas, suas ciuitates temperarunt, tantum habuerunt auctoritatis, ut illæ humano generi, per legistatores, Mosen, Lycurgum, Solonem, Zaleucum, Charondam, Pompilium, ceterosq; diuino instinctu, afflatuq; admonitos, data diuinitus dicerentur; summisque in bonis ponerentur. quod eloquentissimus orator Demosthenes his uerbis expressit. πᾶσι δὲ νόμος ἐπέμπεται μὲν, ὃς ἀπόρον ἔστω. quapropter qui perfectam Remp. instituerunt, eam potissimum optimis, & saluberrimis legibus ornarunt. Plato in sua illa Rep. cuius imago in cælo est, duas præcipue artes florere uoluit; nempe rei militaris præstantia; & iuris civilis cognitio. In Romana uero Rep. res militaris; facultas dicendi; & ius civile maxime excelluerunt. quam igitur præclaram, & perutilem ar-

tem

tem tot clarissimi, ac sapientissimi homines semper dignam statuerunt, in qua nobilibus in primis uiris esset elaborandum, legatus noster contemnet, atque reijciet? is qui ad Remp. gerendam; ad humanarum rerum procurationem; ad maximorum Regum intima consilia; ad ciuitatum administrationem debeat uocari? Nemo quidem certe, meo iudicio, hoc tam graui dignus nomine erit unquam, nisi iuris civilis intelligentia præstabit. ecquæ enim res est; ecquæ controuersia, siue illa de magna, siue de parua re sit, de qua egregie non differat; quam recte non diiudicet iuris peritus? querendum est cuius sit iuris Angliæ regnum. quis hoc, nisi iuriconsultus iudicabit? quemadmodum item, utrum rite sit indictum concilium; utrum recte Tridento Bononiam translatum; quis consulendus, nisi is, qui iuris disciplina civilis peritissimus esse uideatur? Si uero huius erit expers doctrinæ legatus, ne uerbum quidem de rebus huiusmodi, in conuentu prudentissimorum hominum audebit facere, quia depromenda erit oratio ex iure civili; ac si eiusdem forte sententiam, aut iudicium exquiret aliquis, is se nescire his de rebus iudicium facere, cogetur respondere. quo nihil turpius tam graui personæ. quid? Oriri sæpenumero solet civilis inter principes controuersia, uel de finibus regendis, uel alia quacunque de re, cuius quidem est legato suscipienda defensio; quo autem pacto præstare id commode poterit, sine iuris civilis scientia? in qua fons est iustitiæ, æquitatis, ciuilium negotiorum; à quo præcepta legato sunt haurienda rerum gerendarum, & omnium negotiorum agendorum,

agendorum, sine de pace, siue de bello; in quibus de iure aliquando disceptandum est, id est, utrum iustum bellum geratur; utrum sit iusta pacis conditio; uel utrum iure ciuitas, ager, portus, fluius ab aliquo principe possideatur. His ego de causis, dixeram ei, qui perfectus legatus esse uellet, iuris ciuili doctrinam esse necessariam, à cuius studio minime debet abhorrere, quòd id multis fortasse uideatur esse magnum, & laboriosum, ac sine ulla animi delectatione, à quibus ego hominibus ualde soleo dissentire. nam ita ius ciuile, quod erat antea sane diffusum, ac dissipatum, nunc habemus ordine dispositum, & in certa genera coactum, in pandectis, nihil ut fere sit negotij, illud percipere, atque cognoscere. deinde miram quandam, in legibus ijs perlegendis, uoluptatem mihi uideor capere, in quibus quaedam cernitur antiquitatis effigies, quam & uerborum prisca uetustas facile declarat. Sed quamuis magna, ac difficilis esset ista cognitio, tamen utilitatis magnitudine, sine dubio, deberet unusquisque ad suscipiendum laborem excitari. magna enim laus est, hominem in id studium incumbere, quod sit multis profuturum. Idcirco ius ciuile legatus noster uehementer amplectatur; neque grauetur libros euoluere, in quibus ipsa iuris doctrina contineatur, quæ quidem in Iustiniani Imperatoris libris est, certa quadam ratione, tradita, atque eleganter literis mandata, sic, ut nullius artis cognitio facilius uideatur. est enim hæc ars magna, potius, atque uber, quam difficilis, aut obscura. In Pontificio quoque iure, legatum oportet

non mediocriter esse uersatum, cuius inuium ductum est à sanctissimis uiris, qui sancti Spiritus numine inflammati, omnia facere diuinitus consueuerunt. Ac publica etiam iura, quæ sunt cuiusque propria ciuitatis, atque imperij, legato nota esse debent. Sed hæc quidem hæc tunc. Venio nunc ad eum locum, quo de eloquentia dicendum est, qui totus pertinet ad legatum. nam, cum illum in primis stauissemus in omni genere sermonis esse perfectum consequens erat, ut in eodem desideraremus summam eloquentiam, qua nihil hominum generi ab immortalis Deo tributum esse præstantius, inter omnes constat. Ac quoniam nulla uidebatur esse posse dicendi facultas, & copia, sine omni quidem doctrina, ac sapientia, antequam hic locus tractaretur à nobis, legatum ipsum instruximus doctrinis omnibus. merito igitur nunc ille nobis est ornandus eloquentia; quæ sane ars in pacatis, atque tranquillis ciuitatibus primas semper tenuit, ac potuit locare homines in amplissimo gradu dignitatis. nam ijs omnibus, qui facultate dicendi excelluerunt, amplissima sunt, ex omni memoria, premia constituta. atque Athenis primum, deinde Roma, quæ quidem præclare quondam ciuitates oratores prope perfectos uulerant, disertissimo cuique ad gratiam, ad opes, ad summos honores; ad immortalem gloriam patuit semper aditus. id quod ex utriusque ciuitatis summis oratoribus perspicere facile potest; quos sane diuinos homines in dicendo, domina rerum eloquendi uis æternitati commendauit.

nihil enim apud ueteres tanti ullo unquam tempore aestimatum esse accepimus, quanti ipsam eloquentiam, nec iniuria. quid enim est præclarior, quam posse de rebus omnibus uarie, eleganter, & copiose dicere; hominum mentes allicere; atque eorum uoluntates non modo quò eloquentissimus quisque uelit, impellere; sed etiam unde uelit deducere? quid porro laudabilius, quam rem augere posse, atque ornare laudando; et eandem rursus affligere uituperando? quid denique admirabilius, quam res obscuras splendore illustrare uerborum; horrida, & inculta oratione excolere? Itaque egregie est eloquentia à grauisimo illo auctore Euripide, cuius singulos uersus singula eius testimonia M. Tullius existimauit, hominū Regina his uerbis appellata.

Παῖδά δὲ τῶν ὑπερῶν ἀνθρώπων.

quid autem aliud significare antiqui poëta uoluerunt, cum dicerent, disertos olim uiros cantu lapides mouisse; horribiles immanium bestiarum impetus repressisse; ac perennium fluminum cursus retardasse, nisi dominatam esse in terris eloquentiam. Hanc igitur legatus noster uehementer amplectatur oportet, sic, ut excellat, & in numero summorum oratorum habeatur. Orator autem summus in primis debet esse legatus, ut conciliare sibi principes; & eorum animos ad quencunque, res, de qua agendum erit, motum postulabit, uocare queat; ut plurimas gratias; firmissimas amicitias, per facultatem dicendi, ac maxima sæpe studia clarissimorum hominum sibi possit comparare; ut dicere demum ualeat ad ani-

mos

mos audientium permouendos, & ad persuadendum accomodate, quod est proprium oratoris officium. sed mitto oratorem, legatum enim hoc loco querimus, quem tamen uolumus eloquentie laude præstare. nam quo pacto erit in laudando grauis; in uituperando acerbus; in sententijs argutus, in differendo subtilis, quo pacto ullo humanitatis officio apte, & decore fungetur, gratulandi, dolendi, gratias agendi, quæ omnia, quam sint necessaria, facile communis uitæ consuetudo declarat, si deerit illi omnis prorsus orationis, uel copiosæ, uel elegantis ornatus? si deerit oratio sapientissimis sententijs grauisissimisque uerbis perpolita? quæ ex rerum cognitione plane redundet necesse est: rerum enim copiam uerborum copiam gignere exploratum habemus. Idcirco optimum Plato existimauit oratorem eum, qui multiplicem esset doctrinam, atque scientiam consecutus, ut quacunque de re posset ornatisime, & copiosissime dicere. Sit igitur legatus noster in omni disciplinarum genere præstantissimus, ut esse item possit longe omnium in dicendo grauisissimus, & eloquentissimus; atque exprimere sensa dicendo ualeat ex tempore multo uberius, & ornatius, quam alij, sic, ut nulla sit meditationis suspicio, & imparatus semper aggredi ad dicendum uideatur, & quocunque uoluerit hominum mentem, animumque impellat, ac principes uiros, si quando erunt aut ira, aut aliqua perturbatione incitati, incundissimo sermone permulceat. magnam enim semper habuisse orationem perspicuum est. quod quidem Cyneas Demosthenis auditor, & Pyrrhi Regis legatus, qui

N multum

multum dicendi laude processerat, optime declarauit, cuius hominis summam eloquentiam diuinis laudibus extulit Pyrrhus, cum dicere solet, plures à Cynea, oratione, quàm à se, armis, urbes esse partas. neq; uero tantum Ulixi, ac Nestori, laudis tribuisset in dicendo, omnium poetarum præstantissimus Homerus, nisi magna iam tum uis fuisset eloquentia. ac de ipso quidem Nestore sic est locutus,

„ Τοῖσι δὲ Νέστορ

„ Ἡ δὲ πῆτις ἀνδρῶν τε λιγύς τε πηλίων ἀρετῆς,

„ Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέει ἀδάη.

Sed cum hæc legati nostri proprie laus esse uideatur, elaborandum est illi etiam, atque etiam, ut quo uno maxime bestijs homo præstat, in hoc ille hominibus ipsis antecellat. quid de M. Valerij legati eloquentia clarissimis monumentis est restatum? non ne illum, memoriae proditum est, paucis, post Reges exactos, annis, cum montem sacrum plebs occupauisset, discordias sedasse dicendo, eiq; ob eam rem, amplissimos honores esse habitos? quid de eloquentia legatorum, qui ex tota Græcia ad laudandum Flaccum Romam uenerant? non ne hos legimus disertissimos homines mirifice à Romanis esse laudatos? contra. contemptos esse accepimus, atque irrisos à Cleomene Samiorum legatos, quòd eorum oratio nullum eloquentie florem, nullum prorsus lumen haberet. item legatos Atheniensium de pace ad Syllam missos, ab eo esse delusos, quòd cum longam habuissent orationem, ne uerbum quidem fecissent ea de re, de qua potissimum agendum erat,

sed

sed inanibus tantum uerbis, & superuacaneis illi in dicendo obstrepuissent. Merito igitur nos hanc præcipuam eloquentie laudem legato nostro tribuere uidemur, qua quidem, dubium non est, quin aliquando clarissimus sit futurus, quia illi dedimus in primis multarum artium disciplinam, unde mirabiliter possit augere, atque ornare quæ uelit, omnesq; rerum omnium, quæ ad dicendum pertinent, fontes animo, ac memoria continere. Ac dicendi quidem præcepta erunt illi è fontibus haurienda doctissimorum, & eloquentissimorum hominum, Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Quintilianii, & Hermogenis, qui artem Rhetoricam accuratissime conscripserunt. Sed optime omnium, meo iudicio, de omni doctrina, ac ratione dicendi, tribus libris, scripsit Aristoteles, in quibus ego maxime admirari soleo ipsum Aristotelem, præsertim cum nemo fere unquam antea inuentus sit, qui nobis hanc præclaram artem tam perfecte, distincte, & ex ordine tradiderit. is enim in primo libro tria explicauit genera causarum, & argumenta nobis ostendit, unde ducere possumus rationes in unoquoque causarum genere, in secundo omnes animi perturbationes, & mores hominum, quacunque ætate, ac fortuna sint, diligentissime pertractauit, in tertio uero ornamenta orationis omnia ita complexus est, ut tenuissima quæque sit commodissime persecutus. Quamobrem, si nos audiet legatus noster, unum Aristotelem, & in ceteris doctrinis, & in ipsa arte Rhetorica, tan-

ta auctoritate, ducem, sine dubio, sequetur, praeterea neminem. Dixi paulo ante, legatum oportere eloquentiae laude praestare, quae quidem eius omnino propria uidetur esse. ac quoniam omnis eloquentiae uis, & magnitudo in orationibus, atque in scriptis elucet maxime, quae in existimantium arbitrium uenire aliquando debeant, caput erit, ad hanc praecelaram laudem adipiscendam, quamplurimum scribere. Itaque legato nostro formanda erit oratio, cum exercitatione, tum stylo, qui est optimus dicendi effectus, & magister. quid enim tantum proficit ad dicendum, quantum scriptio? Ad scribendum uero si latina illi forte contigerit uti lingua, in hoc maxime elaborandum est, ut pure, & emendate scribat. idcirco in eo sit oportet incorrupta quaedam latini sermonis integritas, ac iudicium tam in uerbis eligendis, & collocandis, & comprehensione deuinciendis; quam in sententiarum ornamentis, & conformationibus, sic, ut eiusdem & limatum, & elegans habeatur orationis genus, & ueterem eloquentiam redolere uideatur. et quia posse latine egregie scribere erit sibi commune cum paucis, magnum sine dubio, ex hoc scribendi genere gloriae fructum capiet, ad memoriam sui nominis sempiternam. Latine autem, plane, dilucide, & ornate scribet, si Ciceronis in primis, deinde Sallustij, Plautij, Terentij, Caesaris, qui latinam linguam ad summam elegantiam expoluerunt, libros lectitarit, barbaros autem scriptores penitus contempserit, atque irriserit, quorum scriptis nihil legenti potest accidere iniucundius. praeterea

terea uero M. Tullij praecipue libris perlegendis, orationem efficiet numerosam, grauem, concinnam, suauem, atque admirabilem. nam in oratione modos, & numeros quosdam oportere seruari, ueteres dicendi magistri affirmarunt. quod sensus etiam ipse facile declarat: indicant enim aures nostrae, quarum unum est, & simplex iudicium communiter omnibus à natura datum, quid sit nimis in oratione contractum, quid redundans, quid asperum, quid leue, ac quemadmodum ijs, quae praua sunt, offenduntur aures, sic etiam rectis eadem delectantur. horum inuectores numerorum fuisse accepimus duos, alterum Thrasymachum Chalcedonium, alterum Leontinum Gorgiam, qui nimis fortasse anxie numerosa sunt usi oratione. sed Cicero multo modestius; non enim oportet ita scribere, ut poetice potius, quam oratorie scribere uideamur. numeros igitur in oratione seruare debet legatus noster, ita tamen, ut in claudendis potissimum sententijs, uersum effugiat, in quem facile incidunt errorem qui temere, ac nulla ratione scribunt. sed hac numerum suauitate carere prorsus italica uidetur lingua, qua si legatus uti uoluerit ad scribendum, nobili in primis etrusco sermone, idest eo, quo Boccacius est locutus, cogitationes exprimat suas, non tamen, ut ille omnibus uerbis, sunt enim quaedam in eius libris uerba insuauia, quae ego, dedita opera, fugienda esse opinor. delectus est igitur quidam habendus uerborum, atque ea tantum efferenda, quae nemo iure unquam reprehendat. Itaque quacunque legatus noster uti uoluerit lingua, uerbis in primis electis

electis eloqui, aut scribere semper studeat, quod ut facere commodius possit, multum operæ, studijq; ponendum est in linguis percipiendis. teneat autem primum perfecte italicam, latinam, atq; græcam necesse est. Etenim si qui unquam aliqua loquendi laude floruerunt, ij profecto aut græci, aut latini fuerunt: græcis uero litteris; atq; latinis, antiquorum monumenta consignata sunt omnia; atq; hinc factum est, ut sine his linguis disciplinas consequi minime ualeamus, quæ quidem ex omni memoria, nobilissimæ habitæ sunt. ac græcas in primis litteras tandiu in prætio, summoq; in honore fuisse constat, quandiu dominata est cuncta Græcia. amisso autem imperio litteræ etiam ipsæ statim exaruerunt, ex quibus quod hoc tempore reliquum est, id uidetur in libris superesse diuinitus. Latine uero linguae ratio fuit eadem. nam in urbe Roma latini sermonis elegantia, quæ cum libertate floruerat, radicitus cum seruitute sublata est. Cum. n. omnes olim uulgò non modo Romæ, sed in tota etiam Italia latine loquerentur, Romano iam labente imperio, atque ipsa Italia Barbarorum oppressa impetu, omnis illa uis, & quasi flamma ueteris latini sermonis extincta est, ac noua hæc, quam uulgarem uocamus, lingua, quæ exiguis tantum Italiæ finibus terminatur, subito est exorta. Sed quoniam perspicuum est, eos, qui rerum agendarum uersantur in studio, haud quaquam posse una, aut duabus linguis esse contentos, legato nostro, omni opera, ac studio enitendum esse putamus, multas ut externas linguas addiscat. Etenim, quemadmodum apud antiquos non eodem modo locuti sunt

Ara.

Arabes, Indi, Aegyptij, Græci, atq; Latini, sic non eodem modo loquuntur hoc tempore Itali, Galli, Hispani, atq; Germani. Est igitur in primis legato necessaria cognitio italicæ linguae, deinde latine, quæ apud omnes prope gentes intelligitur, item hispanæ gallicæ, germanæ, ac postremo etiam turcicæ. has si nouerit linguas legatus noster, quæ magnos illi afferent usus ubi terrarum, atque ubi erit genium, ad omnes res tractandas, quæ accidunt in hac communi, quotidianaq; uita; non est dubium, quin suo principi, & sibi quoque ipsi, multis, magnisq; in rebus, prodesse plurimum possit. De his satis fere diximus, reliquum autem erat, ut ostenderemus, legato nostro non inutilem futuram poesim, necessariam historiam, geographiam, ac rei militaris disciplinam. Legendi sunt quidem in primis poete, quorum genus antiquissimum è doctis fuisse apud Græcos, memorie proditum est. etenim poetarum originem uetustissimi quidam scriptores referunt ad Mosen. Præterea uero multos ante Homerum fuisse poetas accepimus, Linum, Orpheum, & alios, qui non sine diuino aliquo afflatu, optimarum artium principes, & inuentores extiterunt. quare merito sanctos Ennius, et diuinos Plato appellat poetas, quòd quasi Deorum munere commendati nobis esse uideantur. Debet igitur legatus antiquorum poetarum libros peruolutare, ad quos legendos iucunditate quadam sine dubio inuitabitur, quia illi res hominum gestas, mores ciuitatum, uariarum gentium naturas, ornatissimis, atq; optimis uersibus exprimunt suis, ex quibus fructum etiam capiet incredibile, ad

ad institutionem uitæ communis. nam poetarum in libris, & effictos nostros mores, & expressam uitæ nostræ quasi quamdam imaginem intuemur: item quæ sint officia non modo priuatorum hominum, sed etiam Principum, Regumq; facile perspicere possumus. itaq; poetas sæpenumero legat, & grecos & latinos noster legatus. ac quoniam grecorum poetarum optimos Homerum, Hesiodum, ac Pindarum iudicauit Plauto, horum præcipue libros euoluat: Homerum autem, præter cæteros, in manibus semper habeat. nam grauissimi huius auctoris libri sunt civilibus negotijs, heroicisq; uirtutibus referti, ac multa porro sunt ab eo conscripta, quæ ad bellum, quæ ad Remp. gerendam: quæ ad summorum munera principum; quæ ad consuetudines bonorum, & malorum spectare uideantur. idcirco iure magnus Alexander Homeri poesim omni loco, & omni tempore, apud se uoluit habere. intelligebat enim, se ab Homero, ad omne uirtutis genus institui, & ad omne præstantissimi Regis officium institui optime posse. Sed iam ad reliqua pergamus, & institutum ordinem persequamur. Cognoscenda est etiam legato historia, quæ quidem nihil est aliud, nisi uera rerum gestarum narratio, ac memoriæ ueteris ordo. Historiæ autem, antiquitatisq; per se etiam cognitionem ita statuimus ad legatum pertinere, ut, si ne ea, tam grauem unquam personam sustinere quenquam negemus posse. etenim necessariam putamus esse in primis ueterum temporum notitiam ijs omnibus, qui uel in Reip. administratione, uel in rebus gerendis aliquando debeant uersari, quibus

quibus nota esse debent, non modo uetustatis exempla, sed etiam quæ sua, patrumq; memoria, singulis annis, acciderint in toto orbe terrarum. ac maxime quidem historia pertinet ad Reges, summosq; principes, qui cum sint eius prorsus expertes, nihil plane scire, nihil ex ijs, quæ ad usum uitæ, & ad res magnas in imperijs gerendas attinent, intelligere possunt. Semper enim uidentur esse pueri qui nesciunt ea, quæ, antequam nati sint, acciderint apud omnes gentes. merito igitur Grecos carpit Aegyptius ille sacerdos apud Platonem, eosq; semper pueros uocat, quòd nihil gestarum rerum, nihil antiquorum temporum cognitum, atq; animo comprehensum haberent. Itaq; legatus memoriæ teneat oportet omnis antiquitatis, unde hauriet in primis, tanquam à fonte prudentiam, hauriet scientiam maximarum, & pulcherrimarum rerum, hauriet demum præclara quædam in omni genere uirtutis exempla, quæ plurimum solent & auctoritatis habere ad probandum, & iucunditatis ad audiendum. exempla uero præcipue haurire ex historiæ fonte poterit, continentie, grauitatis, iustitiæ, fidei, ac fortitudinis, quibus quasi ardentibus facibus, ad omnem uirtutem, & ad omnem laudem, incredibili quodam gloriæ studio, atq; immortalitatis amore, inflammabitur. præterea uero cognoscet ex historijs bellicosissimarum genium, potentissimorum Regum, ac fortissimorum uirorum gloriosa facta, intelliget originem, & principia maximorum regnorum. ac quibus de causis tot in imperijs Assyriorum, Persarum, Grecorum, ac deniq; Romanorum commutationes, tot Rerumpu-
blicarum

blicarum conuersiones acciderint, cur Romana Resp. terrarū omnium domina toties afflictā fuerit, toties recreata, quæ de-
 mum causæ sint Rerumpublicarum salutis, atq; interitus. no-
 tabit item consilia, acta, euentus uarios, unde ille & consilium
 de futuris rebus, quæ ex præteritarum similitudine gerun-
 tur, certum dare, & agere similia negotia multo commodius
 poterit, atq; prudentius, sic, ut dubitandum illi minus sit, se
 posse & in dandis consilijs, & in agendis publicis negotijs, &
 in dicenda sententia, siue de bello, siue de pace, falli, errare,
 ac decipi. quod sine dubio minime unquam præstabit qui ex
 annalium ueritate ea, quæ a me dicta sunt, non eruerit.
 Legatus uero noster non modo memoriam colligere debet an-
 tiquitatis, sed legere etiam historias suorum temporum. quis
 enim optime unquam consulat suo principi, si & principis
 eiusdem, & ceterorum leges, mores, instituta, bella, pa-
 ces, fœdera, opes, uectigalia, pedestrem, naualemq; appa-
 ratum ignorauerit? quæ omnia ex historiarum lectione co-
 gnoscere facile poterit quapropter non sine causa paulo ante
 dictum est à nobis, historias ad Reges, & principes potissi-
 mum spectare. in historijs enim notandæ sunt illis res præcla-
 re gestæ, & obseruandi mores bonorum principum, atq; etiam
 tyrannorum, propter quos illi felicissime, ac diutissime fue-
 runt in imperijs; hi, breuissimo temporis spatio. Regnis
 pulsati, ac trucidati sunt. Itaque egregie Thucydides, quem fe-
 runt rei militaris disciplina præstitisse, historiam scripsit esse
 thesaurum regum. hunc igitur, quem modo nominavi Thu-
 cydidem,

cydidem, sincerum gestarum rerum pronunciatorem, qui mi-
 ro quodam ordine scripsit historiam, atque etiam Herodo-
 tum, Herodianum, Polybium, Dionysium Halicarnasseum,
 Liuium, Appianum, Sallustium, Iustinum legat noster le-
 gatus, quorum historia omnem prorsus continent ueterem me-
 moriam. res uero nostrorum temporum gesta cognoscendæ
 sunt illi ex historijs multorum doctissimorum hominum, qui
 res omnes singulorum annorum diligentissime mandarunt lit-
 teris. Sed quo ordine sint legendæ historia, quæ in ijs præcipue
 notandæ, ac quæ potissimum colligendæ, alius erit fortasse di-
 cendi locus. Nunc ad Geographiam, ut est propositum, me
 conuertam, cuius cognitio est utilis in primis legato, cum ad
 multas alias res, tum ad historiam maxime, cum sæpe in
 historijs regiones, præuincia, ciuitates, montes, & fluuij de-
 scribantur, quarum rerum notitiæ ad ipsam pertinet geogra-
 phiam, quam si legatus percipiet, terræ situm, formam, lo-
 corum interualla, sine dubio, cognoscet, & campos, ac mon-
 tes, agros, & nemora, hyeme, & æstate, domi manens, po-
 terit quodammodo peragrarè. quod plurimum habet in se
 & iucunditatis, & utilitatis. ac turpe quidem est homini
 gerendarum rerum usu prædito nescire ubi terrarum sit quæ-
 que ciuitas, aut quodlibet oppidum. Idcirco Ptolemæum
 perlegat Alexandrinum hominem, eiusq; tabulas diligenter
 inspiciat, & legat etiam Plinium, Solinum, atque alios,
 qui de situ orbis egregie conscripserunt, in quibus ta-
 men maxima sæpe regionum, præuinciarum, populorum,

fluminumq; & insularum uarietas est. Sed nos Ptolemaeum in primis in Geographia consulendum esse arbitramur. Reliquum erat, ut ostenderemus, in legato inesse oportere scientiam rei militaris. nam ex ijs artibus, quæ liberales appellantur, hanc unam in primis excellere, ex omni memoria, clarissimorum hominum consensu, iudicatum est. Atq; in Græcia primum, quæ Persarum sepiissime copias profligauit, multi belligerendi scientia excelluerunt. Romana uero gente quæ fuit unquam gens bellica laude præstantior? indicant hoc præclara quæ in historijs continentur, & gloriosa facta tot Græcorum Imperatorum; atq; id etiam declarant tot belli duces Romani præstantissimi, Catones, Aemiliani, Syllæ, Luculli, Cæsares, ceteriq; fortissimi uiri, qui semper rei militaris præstantiam cum doctrinarum studijs coniunxere. Nos igitur quem his in libris querimus, & instruimus legatum, iure uolumus esse peritum rei militaris. hanc uero disciplinam accipiat ex ueterum præceptis, & uariarum gentium historijs. cognoscat autem primum qualis olim ea fuerit, quam quidem deinde conferat cum disciplina militari nostrorum temporum. Ac quoniam omnia, quæ sunt in imperijs, ab ijs defendi, & firmari putantur, qui militari uirtute præstant, ea prorsus legato nostro sunt cognoscenda, quæ pertinent ad hanc præclaram scientiam, sine qua consultare de bello, de exercitu, de castris, de signorum collationibus, de oppidorum oppugnationibus, de comæatu, de insidijs faciendis, atq; uitandis, quæ sunt Imperatoris propriae laudes, minime unquam poterit. Est igitur ipsa Imperatoris ars, & scientia

& scientia legato quodam modo necessaria, qua quidem nulla, meo iudicio, est, quæ maiorem desideret uim ingenij, atque consilij. Cognoscere autem noster legatus debet locorum, montium, fluminum, uallium naturas, urbium situs, multiplicia oppugnationum, ac defensionum genera: item loca idonea ad castra ponenda, ad aciem instruendam, ad manum consequendam, atq; omnia prorsus intelligere, quæ ad rei bellicæ rationem spectant. Hæc autem maxime nota legato debent esse, id est. quot sint genera militiæ, in quo nostri duces exercitus, in ordinanda acie, uideantur esse dissimiles antiquorum, utrum pedestres copiæ sint magis æstimandæ, quàm equestres; utrum exercitui uniuerso sit præponendus unus, an multi; quæ res sint maxime in bello necessariae; quomodo præsidij, turribus, arcibus, uallo fossa, aut aggere recte muniri ciuitas possit; quid requiratur in summo, atq; perfecto Imperatore; quod deniq; sit optimi, ac præstantissimi Imperatoris officium. quæ fere omnia, cum ex multis alijs grauissimis auctoribus, tum maxime ex Xenophonte, in eo libro, qui τὰ δὲ πρῶτα τῶν ἀσπιδότων Κίρον, inscribitur, facile eliciet. harum uero præcipue rerum si quis legatus erit animo, & scientia compos, is & multis in rebus, magno suo principi poterit esse usui, & perfectus legatus merito nominabitur. Sed de artibus, ac doctrinis, quibus ipse legatus noster debeat esse instructus, satis dictum est.

Quibus

Quibus præcipue uirtutibus, atq; ornamentis legatum oporteat esse præditum. Cap. II.

ROSTEA QVAM hæcenus demonstrauimus, legato nostro onerandum esse, complendumq; peritus omnibus liberalibus artibus, optimisq; disciplinis, sine quibus non posse effici, quem querimus, admirandum legatum dicebamus; reliquum est, ut hoc loco declaretur à nobis, eundem omni prorsus uirtute, & humanitate; omnibusq; rebus ornatum; immo uero in omni uirtute principem esse debere. quod si hoc tempore præstare me posse considerem; ut eum scilicet hominem informarem, atq; exprimerem dicendo, cuius perfectum simulacrum, atq; eximiam formam animo comprehensam habeo, me sine dubio perbeatum putarem. Utinam id mihi saltem fortuna elargiatur, ut, in summo legato fingendo, excellentis huius personæ speciem adumbrare aliquo modo queam, & magnum quiddam me consecutum esse præ me feram, præsertim cum difficillimum sit in omni re formam exponere optimi; cumq; ipsas rerum formas, quas Plato appellat Ideas, nisi mentis oculis cernere possit nemo. Magnum opus, & arduum, ut sæpe iam diximus, in manibus habemus. non assequimur. at si non perfectio, conatus erit tamen, atq; adumbratio. Sed iam illius perfecti legati, quo nihil possit esse præstantius, speciem, quoquo modo possumus, exprimamus.

primamus. Sit igitur nobis legatus, quem summum esse uoluimus, & uita splendore, & omni genere uirtutis, officij, humanitatis, admirabilis, sic, ut prorsus florens ornamentis omnibus, clamores undiq; faciat. Summam uero in primis hominum admirationem excitabit, si id assequatur in omni uita, ut appetitus scilicet rationi pareat, quod est maxime ad officia conseruanda accommodatum; si quid omni loco, ac tempore deceat, dedeceatq;, quo nihil est difficilius, uidebit; si decus omne uirtutis, & probitatis cum doctrinarum omnium laude iunxerit; si nihil ei deerit, quod ad naturam eximiam, & illustrem, ad singularem industriam, ad accerrimum ingenium, ad omne genus officij pertinere uideatur; si omnia consilia, cogitata, dicta, facta ad uirtutem conformabit; omniaq; referet ad dignitatem, & ad gloriam; si nihil in uita non egregium, non excelsum, aut illustre, aut cogitarit, aut fecerit; si denique externis etiam commodis, ac bonis abundabit; fortunæq; muneribus amplissimis ornatus erit. Effudi summatim omnia, que requiri in summo, atq; perfecto legato, qui nobis est in his libris exprimendus, intelligebam, nunc autem de singulis, quantum in me erit, uerba faciam copiosius. Ac primum exploratum habere debet legatus noster, caput esse ad beate uiuendū, appetitū rationi obtemperare. cum igitur tanquam seruum, domine, & reginæ rationi obedientem studeat præbere, sic. n. domitas habere libidines poterit; sic coercere omnes cupiditates, à quibus sit remotissimus; sic, restinctis animorum incendijs, semet ipsum optime regere, iucundissimeq; uiuere, quod si re-

si regendi, ac moderandi sui, ratione iubente, & appetitum obtemperante, diligenter modum tenebit ipse legatus; non est dubium, quin ad summi imperij, & rerum publicarum, & ciuitatum gubernacula possit accedere. etenim quaedam est homini cum omni genere administrationis similitudo. ea uero est huiusmodi. Rationem pro Rege; habitus, idest uirtutes, ut ita dicam, morales, pro optimatibus; perturbationes animi pro administratione populari: item appetitum pro tyranno, sensus autem pro paucorum dominatu sapientissimi uiri acciperunt. cum autem duabus primis postremae species ita temperantur, ut inter se consentiant, atque illis haec pareant libenter, perfectam Remp. nominauerunt. Legatus igitur, quem quaerimus, & semetipsum optime reget & nunquam aberrabit, si rationem sequetur ducem, quae quidem docet, quid faciendum, fugiendumue sit, unde elucebit omnis constantia, omnisq; moderatio uitae. Praeterea uero in legato, quasi lumen aliquod, maxime eluceat oportet id, quod graece, τὸ ἄρετον, latine autem decorum dicitur, quod quidem ab honesto seiungi minime uidetur posse. quod enim decet, honestum esse, & quod honestum est, decere arbitramur. decorum igitur est omne cum honestate, idest cum uirtute confusum. honestatem autem, & decus sine dubio conseruabit legatus, si ijs rebus, quae tractantur in uita, modum quendam, & ordinem adhibebit; si quid deceat in factis, dictisq; confiderabit; si denique cognoscet, maxime decoram esse uitae uersae, & singularum actionum aequabilitatem. nam ordo

quidam

quidam, & constantia, ac moderatio dictorum omnium, atq; factorum, decorum totum illud quidem est, & maxime hominis excellentiae consentaneum. necesse est enim, ut hominum in uita sint omnia apta inter se, & conuenientia, propterea quod turpis est omnino, & uitiosa actionum nostrarum discrepantia. ac quemadmodum in fidibus, & tibijs, discrepantem sonum, aut immutatum animaduertere solent musici; sic in uita, si quid forte discrepat, id acres uitiorum animaduersores reprehendunt. Sed iam ad uirtutes ipsas, quibus legatum uolumus esse praeditum, ueniamus. De his autem antequam uerba facere incipiamus, unum illud in primis dicendum uidetur, quod legato, praeter ceteros, debet esse praecipuum. In hac igitur tam graui, atq; insigni, quam exprimere conamur, personam, summam probitatem; summam integritatem, & innocentiam potissimum desideramus. sine qua merito legatum nominari quenquam negamus posse. Scire autem debet primum, pietatem erga Deum fundamentum esse omnium uirtutum, ac sine ea nullam ueram unquam esse uirtutem, nec ullam etiam ueram laudem. deinde Christiana religione, qua quidem salus humani generis continetur, nihil esse sanctius, nihil nobis salutaris. eam uero tantum sanctissime colat, eamq; tueatur omni tempore, & ita tueatur, ut mortem ipsam oppetere, eiusdem causa, non dubitet; pie, & christiane uiuat, sic ut offendat sciens neminem; det operam diuinis rebus, ac Deum ipsum trinum, atq; unum semper integra, & incorrupta mente ueneretur. Ac quoniam diximus in legato singularem in

P primis

primis integritatem requiri, uigilandum est ei, ut in hoc genere laudis præstet, ac multis, magnisq; in rebus summam ut eius fidem, & integritatem spectatam, & cognitam habeant homines. qua in re optimos, & clarissimos uiros imitetur, quorum incredibilis probitas, atq; constantia maximis in rebus, tot grauissimis antiquorum est testata monumentis. ac de C. quidem Fabricio egregio ciue, atque homine nobili quid loquuntur historia? non ne illum magnam uim auri, atque argenti, quam eidem dare uolebat Pyrrhus, repudiasse accepimus? præclarum sane continentia, & integritatis exemplum. Sit igitur in primis uir bonus, atque integer legatus noster. prima enim laus bonitatis est: is autem maximam & uirtutis, & probitatis opinionem adipiscetur, si, quod caput est in omni procuratione negotij, auaritia suspicio tollatur. Itaque auaritiam ipsam coerceat, cupiditates omnes frangat, & ceteras animi labes ita repellat, ut sine macula prorsus uideatur. Hænesta quæ sunt, ea tantum expetat; nec illi unquam rei alicuius probetur electio, nisi cum hænestate coniuncta sit. Ad id autem, quod laudabile est, referat semper omnia, sic, ut sibi maximè finem proponat ipsam laudem: hoc enim erit quidem hæneste uiuere, id est cum uirtute uitam degere, unde præcipue manabit illa animi tranquillitas, atque felicitas, quam in legato desideramus; ut sit omni prorsus perturbatione uacans, nec turpiter unquam aliquid faciat, aut delinquat in uita: quæ quidem sit integerrima; nulla maleuolentia suffusa; nullis assueta mendacijs; nulloq; erudita simu-

simulationis artificio, ab ijs enim, qui & ficto sermone, & simulatione ipsa, quæ cum uanitate coniuncta est, uisæpe soliti sunt, nihil fere sincerum, nihil simplex, nullum ue fidele consilium expectatur. nos autem, qui legatum uolumus in primis esse ingenuum, iustum, uirum bonum, si uersutus erit, fallax, aut malitiosus, eum legati nomen, & splendorem amisisse iudicabimus. Absit igitur à dolo malo; & improbitate, & mendacio absit legatus, qui quidem optimè moratus, animo, ac uita constitutus, natusq; ad ipsum decus, caueat ne quid insidiosè, ne quid fallaciter unquam aut dicat, aut faciat. Hoc sanè postulat tam grauis persona, in quam non cadit mentiri, sui maxime commodi, uel emolumentum causa. Possumus ne bonum illum uirum iudicare, qui ut honores, præmia, amplissima beneficia ab aliquo principe adipiscatur, fidem uiulet? Eam uero optimam, & spectatissimam esse uolumus; ac legatum ipsum ueritatis amicum, & ab omni fraude penitus abhorrentem. nam si recta omnia, & hænesta negligat, dummodo dignitates, atque potentiam consequatur, quò magis scientia, plurimarumq; rerum cognitione præstiterit, eò etiam magis obesse poterit publicis rebus, nisi ad optimam naturam optima mens, & uoluntas adiuncta uideatur. Itaque cultor in primis ueritatis, fraudis inimicus omnino sit. diuina quædam res est ueritas, unde bona omnia profiscuntur. mendacem uero hominem & periurum oderunt Dij, cui ne uerum quidem nos credere consueuimus;

eumq; ut infimi generis hominem putamus: maximum enim argumentum est ignobilitatis periurium, & mendacium. & propter hanc causam auctor quidam Græcus plebeium hominem periurum facit. omne quidem mendacium per se turpe, & uituperabile est; ueritas autem honesta, ac laudabilis. In mendacio uersatur arrogans, & dissimulator; ille tantum sibi sumens, quantum non habet, hic; quod agnoscit, uerbis extenuas; mendax uterq; , sed arrogans multo magis; perfectus autem uir, sui semper similis, non honoris aut commodi alicuius gratia, ullo unquam tempore mentitur. Sed quanta innocentia, religione, fide esse debeat legatus noster, satis explicatum arbitramur: sequitur ut alia uirtutum genera summatim persequamur, quæ spectant ad hanc, quam nobis proposuimus personam. Ac primum dicamus de Iustitia; quæ quidem in legato, præter ceteras, requiritur, & ita requiritur, ut, si absit, legatus sine dubio esse desinat. quid enim faciet cum fide, quid cum æquabilitate; aut quo pacto uir bonus appellabitur, si ex hac una uirtute probi in primis homines & habentur, & nominantur? Iustus autem erit in primis, si legibus obtemperabit; si suum cuique tribuet; si nemini iniuriam inferet, ac communi demum utilitati seruiet. hæc sunt firmissima Iustitiæ fundamenta, quibus sublati, tollitur omnium domina uirtutum, & Regina Iustitia, sine qua nihil laudabile est, nec regi unquam ciuitas ulla potest. perfecta uirtus quidem, & absoluta, quia non ex se tantum consideratur, sed etiam ex ea parte, quatenus solet aliorum commoda respicere. Ac qui

uirtutis

uirtutis huius præstantiam sunt consecuti, impertiunt eam, communicantq; cum alijs. non enim ad suum commodum, sed ad principis, aut Reip. aliorum ue beneficium omnia conferunt; quod sane difficile uidetur esse, & propter hanc causam uerissimum quoque illud est. Magistratus uirum indicat. itaque ex hoc animi habitu prope diuino ad res iustas agendas, ad fidem seruandam, ad amicos iuuandos ita propensus sit legatus noster, ut nihil unquam iniustum, aut turpe faciat. Romanorum legati apud Antiochum Regem, quod falsum crimen Annibali intulissent, iniusti habiti sunt. pars enim Iustitiæ est, neminem ledere, nisi lacepsitus iniuria. sed præclare apud Persas legibus sancitum est, ut ciues ipsi ad Iustitiæ cultum ab ineunte ætate instituerentur; necessariam enim esse Iustitiã in primis animaduertebant ijs, qui essent aliquando ad Reip. gubernacula accessuri. Nolo hoc loco esse multus in omnibus Iustitiæ partibus persequendis, quia ad Prudentiam modo festinat oratio, quæ quidem uirtus si in quacunque persona desideratur, maxime in legato debet, præter ceteros, elucere. Is igitur, qui publico ciuitatis nomine legetur, qui Reip. faciem, grauitatem Senatus: Imperij maiestatem secum afferat, tanto splendore, tantoq; ornamento nullo modo careat. Sed quoniam habitus quidam est animi prudentia ipsa, quo, ratione quadam, delectum habemus bonorum, & malorum; uel est scientia potius exquisita earum rerum, quæ expetendæ, aut fugiendæ sunt, & quæ ad publicum administrationem, hominumq; uita pertinent, ex usu rerum in primis uidetur acqui-

ri. nisi

ri. nisi enim qui multorum annorum experientia edocti; com-
 plurium negotiorum exercitatione assuefacti; prudentissimo-
 rum hominum consuetudine instructi; uariarumq; gentium,
 ciuitatum, & institutorum cognitione eruditi, rerum maxi-
 marum usum percalluerint, prudentes appellari nulli unquam
 poterunt. propter hanc causam Aristoteles adolescentes ma-
 thematicos potius, quam prudentes esse affirmat posse. prae-
 tissima uero haec uirtus Prudentia necessaria omnino est omni-
 bus ijs, qui legationis onus obeundae suscipiunt; & ita necessa-
 ria, ut si mandatum sit id munus imprudentibus hominibus,
 principes quidem maximis, grauisimisq; de rebus deliberantes,
 summam aliquando rerum in discrimen possint adducere. Le-
 gati. n. oculi, atq; aures principum existimantur; ex quorum iu-
 dicio saepe consilium capiunt principes ipsi, in difficillimis deli-
 berationibus. Itcirco legatum nostrum facimus in primis pru-
 dentem, ut idoneam cognoscat opportunitatem rerum agenda-
 rum; ut rationem habeat temporum, & naturae principis, ad
 quem sit missus; ut longe in posterum futura prospiciat, ut de-
 niq; in maximi ponderis actionibus degustare hominum men-
 tes, perspicere uoluntates, & ad intimos etiam sensus sciat fa-
 cile penetrare. Ac quoniam aliorum praecipue exemplo, pru-
 dentes in dies euadunt homines; id esse adeptum legatum uolu-
 mus ex peregrinatione, in qua multum tempus ante consum-
 pserit, atq; ita peregrinatus sit, ut externos mores, diuersas ci-
 uitates, & administrationum genera diligentissime animadu-
 terit. Sint igitur ab illo multae regiones, multaeq; prouinciae ter-
 ra,

ra, mariq; peragrat. e. non. n. satis habet prudentia à litteris adiu-
 menti, nisi ad eam accesserit usus rerū, qui non aliunde facilius,
 quam ex longa peregrinatione cōparatur. Qui multa uidit, legit,
 auribus accepit, qui peragrauit cunctā Italiā, Hispaniā, Gal-
 liam, Germaniam, Graeciā, oēs deniq; partes Europae, cōplures
 Asiae; qui in iisdem regionibus notauit instituta, urbes, leges,
 imperia; eruditissimos uiros cognouit, nobilissimos quosq; ē allo-
 cutus, prudentiā ex his tanquā ē fonte hauserit necesse est. hinc
 sapientissimus est habitus Homericus Ulysses, quem peregrina-
 tio, aliorū casus, & euentus, atq; usus ipse rerū instituit; si quidē
 haec sunt tres humane uitae duces praestantissima. Quia uero pru-
 dentia maxime uersatur in ijs, quae in consultationē, & delibe-
 rationem cadunt, prudentis maxime officium esse dicimus recte
 deliberare, in quo quid possit accidere in utranq; partem con-
 siderandum est. Prudens igitur erit legatus noster si multo an-
 te prouidebit ea, quae possunt aliter euenire; si de ijs omnibus
 recte deliberabit; si in omni consilio capiendo ea sibi primum
 proponet, quae honesta, & utilia suo principi futura sint, in quo
 maxime requiritur circumspectio quaedam, accurata considera-
 tio, summaq; diligentia. nunquam aut moueatur aliqua cupidi-
 tate, seu metu; nihil amori tribuat, nihilq; odio in aliquem; nul-
 lis proprijs commodis consulat, sed publicae tantum utilitati ser-
 uiat. Atq; omnis quidem ipsius cura euigilet in eo, ut nihil
 improuisum illi accidat; quicquid accidere possit, praemeditetur;
 ac cognoscat, & inuestiget omnia, ad quae plurimum
 semper studij conferat. nihil enim est, quod maiores habeat
 suspi-

suspiciones, quàm imperia. Et propter hanc causam summam prudentiam, tum diligentiam adhibenda est in negotijs, atque in ijs rebus omnibus, quæ ad publicas actiones quoquo modo pertinent. Ut igitur perfecte, planeque prudens dici queat legatus, quem querimus, in eo sint prudentiæ comites diligentia, solertia, iudicium, memoria, et commoditas quædam ingenij, quæ *δυσίότης* appellatur à Grecis, quam in agendis præcipue negotijs desideramus. diligentem uocabimus, si sit paratus ad omnia, quæ intelligat esse à Rep. si ad causam publicam sustinendam sit animo, et consilio promptus, à qua oculos nunquam deiciat; si in unum illud incumbat, hanc unam rem spectet, ne quid detrimenti Resp. capiat; diuturnis laboribus, maximisque periculis nullo modo parcat, sed maneat potius quasi in uigilia quadam perpetua; atque omne studium, curam, cogitationem huc potissimum conferat. Ea cognoscat, et obseruet, quæ spectant ad principis, ad quem missus erit, uires, et potentiam, ditionem, et imperium; uectigalia, omnemque formam administrationis; atque eorum maxime sibi animos conciliet, qui summum in Aula locum teneant, quorum opera uti consueuerit princeps magnis in rebus. Cyneam Pyrrhi Regis Legatum ad Romanos, quòd tantam diligentiam adhibuerit; uel tanta potius memoria fuerit, ut Senatorum unumquenque in salutationibus appellaret nomine, historia mirabiliter laudant. Is autem in institutis Romanis cognoscendis euigilauit, sic, ut in renunciatione legationis, Senatum Romanum dixerit multorum Regum sibi confessum uideri. Solertem

lertem uero legatum nominabimus, idest acerrimo uirum ingenio, et industria, si sit acutus ad ea excogitanda, quæ conducere suo principi uidebuntur, in quibus gerendis inire quoque rationem sciat, qua facile possit quodcumque uoluerit adipisci. Industriam in agendo, in conficiendo celeritatem adhibeat necesse est; aliquando autem, si opus erit, et res ita postulet, artificium excogitet, quod faciet is, in quo sit acumen ingenij, et perspicacitas. Excellentis cuiusdam ingenij, summamque grauitatis fuit illud Cn. Pompilij, qui cum à Senatu Romano legatus esset missus ad Antiochum Regem, ut Ptolemaeum persequi bello desisteret; atque Antiochus ipse, mora interposita, rem distulisset, exigui præscriptione temporis, omnia, quæ uoluit obtinuit. Quid autem erit de Quinto Fabio dicendum, qui in Senatu Carthaginensium se bellum, et pacem in sinu afferre affirmauit? Profecto multa legato accidunt improviso, uel præter opinionem, in quibus abiecta omni cunctatione, dicendum aliquid, siue responsum dandum uidetur: uel coniectura, aut iudicium faciendum est alicuius rei. Nisi autem sit ille sagax, in errores maximos potest incidere. Mihi quidem sagaci homine, si optima sit mente præditus, nihil uidetur esse melius; sagire enim est acute sentire, idest antequam oblata res sit; qui autem præsagit, idest præsentit in posterum, diuinam quandam habet uim, qua et statim percipit omnia, et repente eligit quod est melius, aut honestius, aut uilius. cognitæ autem res illi efficit intelligentia, scientia, iudicium. De iudicio uero legati non est cur à nobis hoc loco dicantur multa.

multa. nam cum prudentem illum facimus, & acre, et graue iudicium illi necessario tribuimus. Ratione autem primum, non sensu iudicet ea, quae eueniunt, fallit enim plerumq; sensus, cuius non est exquirenda fides sine ratione; ad cuius certam quasi normam res omnes sunt perpendendae. Cum prudentia coniunctam esse memoriam pauloante dicebamus, prudentia enim multarum rerum memoria quaedam est. Memoria igitur primum uigeat legatus noster, ne clarorum res gestas uirorum memorabiles; ne actiones, seu uerba principum illi ex animo unquam excidant: ut sciat quid, quatenus, & quomodo dicturus sit; ut recordetur quid responderit; ut quae secum commentatus sit, uerbis eisdem memoriter reddat. Multum enim refert in rebus gerendis id praemeditari, quod uolumus ornate, prudenter, enucleate dicere. Legati uero oratio grauis, ornata, illustris omnino sit, qui quidem utatur breuitate, quoad fieri possit, nihil tamen praetermittat, quod sit necessarium; ubertate enim orationis, & copia principibus uiris nil solet esse molestius. Ac Spartiatae quidem Samiorum legatis, qui copiosissimam orationem habuerant, responderunt, se oblitos esse ea, quae in principio orationis recitauerant, & propter hanc causam ultima quoque minime percepisse. Prudentiam sequitur ingenij commoditas, quae in agendis negocijs maxime perspicitur. hoc autem ornamento qui erit praeditus, maximi ponderis negotia transiget; & acerbitatem multorum superabit. Caueat igitur legatus in primis, ne importunitate, uel audacia, seu uerborum impetu quodam, ac temeritate,

ac temeritate, principis animū, quod summa leuitatis est, ira incendat. hinc. n. multa saepe mala orta sunt, multae suspiciones, inimicitiae, bella deniq; teterrima, et periculosissima. Eorū enim animi, qui rerū potiuntur, maxime solēt esse elati, et uehementes; ac difficile est, ut sic affecti placari breui tēpore possint. Quantum igitur pondus debeat esse in uerbis legati; quanta in eodē circumspectio; quanta grauitas; quān nihil non consideratum ex ipsius ore exeundum, satis iam mihi uideor ostendisse: ac perspicuū quidē omnino esse existimo, dum ipsas prudentiae partes quero, prudēte legato nihil esse Reip. salutaris, nihil laudabilius. Nos autem in primis in Aloisio Mocenico equite ampliss. uiro omnia esse facile perspeximus, quae cadere in hominem prudētissimum possunt. Nam in difficillimis negotijs, quo tempore apud Caesarem, et Pont. Max. legationem obiuit, tam sapienter agebat cum principibus uiris; sic erat in omni officio diligens, ut, superatis impedimentis quibuscunq;, omnia tandem facile consequeretur. Nihil autē Germanico bello, quod ille praesens uiderat, accidere uidebatur posse, quod ipse, diuina quadam ingenij ui, ante non prouideret. Idem ego uerissime possum affirmare de clarissimo uiro Marco Antonio Barbaro, in quo quidē singularem prudentiam, et acerrimū iudiciū nouerunt oēs. Quid. n. ipsius officio primū conueniret; quid Regis, apud quē legatus erat missus, maiestas; quid Reip. dignitas postularēt, optime intelligebat. Cū uero formidolosissimo intestino bello, propter ciuilibus discordiae flammā, et religionis dissidium, flagrasset cuncta Gallia, quibus quidē periculis nos

interfuimus, dum serperet in Regno florentissimo infinitū malum, circumspectit ille multo ante omnes procellas, quæ impendebant. Hæc ego tam illustria duorum prudentissimorum legatorum, apud quos fui per multos menses, et quos summa semper obseruantia colui, exempla ponenda duxi, cum de præstantissima illa uirtute uerba facerem, quæ sic legati propria, & præcipua esse debet, ut sine ea legatus esse nullo modo queat. Sed iam loci huius finis sit. Sequitur ut de Fortitudine, sicut erat propositum, dicendum sit. hæc enim uirtus est maxime propria legati, qui se periculis omnibus, si res ita postulet, offerre pro suo principe, proq; patria debet; qui sæpe in laboribus, doloribusq; uersatur, quorum contemptio ipsa uidetur esse fortitudo. nisi enim qui animi excelsi magnitudinē, in aduendo periculo; in labore, aut dolore patiēdo; uel potius in oppetenda morte præ se tulerit, fortis nullus prorsus erit. Sed cōsideratam intelligo susceptionē periculorum, laborumq; perseverationem; atq; honestam ipsam mortem, quæ pro patriæ salute; pro legibus; pro principis dignitate, pro religione sit potissimum reddita. Immortales quidem apud Romanos decreti sunt honores omnibus ijs, qui in bello, aut in legatione fortiter mortem obijissent. Est igitur legato nostro in primis retinenda constantia, firmitas animi, dignitas, in rebus asperis, & formidolosis; quas quidem nullo modo extimescat, sed in ijs conseruet stabile iudicium; repellat omnem metum; casus ferat sapienter aduersos; ac nihil unquam timido animo, demisso, fractoq; faciat. Sed quoniam comites sunt Fortitudinis constantia, magnitudo

magnitudo animi, patientia, grauitas, humanarum rerum despiciētia, legatum uolumus esse constantem, magnanimum, patientem, grauem, humana omnia contemnentem. C. Fabricius ad Pyrrhum Regem legatus non perturbatus Elephantē, qui missus à Rege fuerat ad eum terrendum. Non debet igitur legatus noster ullo terrore, ullis unquam minis, aut aliqua denunciatione periculi commoueri, sed fortiter ferre quod euenit, atque in ipsis rebus gerendis admirabilem animi tum firmitatem, tum præstantiam perpetuo retinere. Diximus paulo ante, nullo metu frangi debere legatum, quem fingimus, ut sit fortis, & constans, nunc uero nulla eundem cupiditate incendi affirmamus, ut sit moderatus, ac temperans. non enim est consentaneum, ut qui inuictum se præstiterit à timore, à labore, à periculis, idem à uoluptate, à libidine, ab intemperantia uincatur. Nos igitur legatum uolumus esse præcipue temperantem, idest omnes cupiditates continere, turpe est enim homini in summa dignitate constituto, qui publicam sustineat personam, molliter, & delicate, libidinosè, & incontinenter uiuere. continentia quidem laus requiritur in omni uictu, atque cultu. Ac si luxuria cuiusque personæ uidetur esse turpis, legato certe fædisima est. minimeq; digna hominis præstantia. nam præterquam quòd est ipsa libido ministra omnis sceleris potētissima, à recta ratione, & à tota mente hominem deducit, qui nihil postea decore, aut constanter facit; nihil apparet in eo ingenuum; nihil pudicum, nihil moderatum. Legatus autem no-

ster dormitas primum libidines habeat, cupiditates omnes co-
erceat, atque esse abstinentem, uoluptatibus corporis non esse
deditum, uel potius se ipsum uincere, quibus rebus multiu-
dinis beneuolentiam conciliamus, præclarum putet. Se uero
ipsum legatus quidem uincet egregie, quod ut rarissimum sem-
per, uir; sic admirabile quoque omni tempore, si uacabit per-
turbationibus animi; id est turbidis; concitatisq; moribus ipsi ra-
tioni aduersantibus; ex quorum sedatione uera profecto laus
oritur, ueraq; tranquillitas, quæ beatam sine dubio uitam ef-
ficat. Dux autem sunt affectiones maximæ, duo animi
motus præcipui, ad quos cohibendos omnem operam, ac dili-
gentiam conferat necesse est is, qui legationem suscepturus ali-
quando sit. nempe ira, & ambitio: ira enim in primis ipsa
inimica consilio est; cum qua nihil unquam ager considerate
legatus, summamq; leuitatem præ se feret, unde manabit o-
diū, atque contemptio. huc accedit, quod per iram facere
aliquid, aut dicere fortasse poterit, quod magnum detrimen-
tum sit Reip. allaturum. procul igitur absit ira, ac, si opus erit,
cum aliquo uehementer agat, non tamen iracunde. Ambi-
tio uero perniciosissima legato omnino est; cum enim is incidit in
cupiditatem honorum, imperiorum, dignitatum, statim ob-
liuiscitur æquitatis, publici commodi, officij denique sui: ad
res iniustas facillime impellitur, atque etiam fidem, quam
prestare patriæ, suoq; principi maxime debet, facile uiolat,
cupiditate imperandi. quo scelere, ambitione lapsos, complu-
res legimus esse contaminatos. Et propter hanc causam am-
bitiosum

bitiosum nolumus ullo pacto esse legatum, in quem pæna gra-
uisima est in hac Republica à maioribus nostris sapienter con-
stituta, si aliquem in legatione dignitatis gradum aliquodue
præmium, aut beneficium acceperit. Sunt igitur omnium af-
fectionum flammæ legato restinguende, cui danda est quoq;
opera, ne elatus inani lætitia temere gestiat, ne dolore un-
quam opprimatur, ac ne metu aliquo fractus, seu debilita-
tus uideatur: quibus omnibus animi morbis mederi, ac per-
turbationibus moderari, ratione dominante, optime, accu-
ratisimeq; poterit. Hæc, ut breuissime potui, de perturba-
tionibus animi explicauit; nunc reliqua persequar, quæ sunt
in promptu. Ac primum modestia ornatum esse debere osten-
dam legatum nostrum. hæc enim uirtus per se quidem lau-
dabilis, & amabilis est, contra uituperabilis, & odiosa su-
perbia. Modestissimis igitur moribus præditus sit ipse legatus;
superbiam fugiat, arrogantiam, insolentiam: se in potestate
non efferat; non se iactet insolentius, uitetq; ostentationem
ingenij, in quam odium facile concitatur. Solet enim ingenij arro-
gantia potissimum esse molestissima. Præterea uero caueat,
ne assentatoribus patefaciat aures, nec se adulari ullo modo
sinat. multi enim in aulis principum reperiuntur, qui ad istam
artem eruditi, legatorum ædes frequentent, ac cum loquan-
tur ad uoluntatem, blandi sermonis artificio, eorum gra-
tiam aucupatos esse opinentur. Legati quidem mores & mo-
desti, & moderati debent esse: sermones uero tum graues, tum
etiam aliquando faceti, ac nulla ex parte rudes. Gravis

in primis oratio legati sit, distincta, ornata, plena sententijs, sic, ut summo uiro digna uideatur. nam cum mentis cogitata uerbis exprimere nobis datum sit, ex sermone ipso iudicium plerunque facimus, quo modo cuiuscunque animus sit affectus. est enim saepe talis oratio, qualis homo est. Iccirco Epictetus ille Stoicus recte fortasse monebat, aut silentium; aut grauibus de rebus esse loquendum. Nos autem legatum ipsum facetijs minime priuamus. multis enim grauisimis, & clarissimis uiris, multa in seueritate non defuit comitas, qua quidem mixta grauitas est multo laudabilior. Facetijs uero ipsis, & salibus quandoque sic utatur legatus, ut dicacitatem magnopere fugiat: non enim talem uirum decet scurrile illud morosum genus. caueat autem, ne repente risus erumpat, quod si ridere concedimus, cachinnationem uituperamus: uideat quoque, ne quid insulse dicat, aut frigide, ac rationem semper habeat temporis, loci, & personarum. Ad spectacula, & theatra raro accedat; ac si forte inter sit legatus, abstinat à clamore, de ijs, quae facta sunt, multa ne dicat, ne uideatur admiratum esse ludos. Etenim illud est in primis legato animaduertendum, ut fere nunquam uideatur affici admiratione, uel obstupescere; admiratio enim oritur ex ignorantia, ne causarum, in qua penitus uersari turpe est homini, qui magni ponderis actiones in omni uita susceperit. Quoniam praeter ceteras uirtutes, & ornamenta, quae in legato nostro desideramus, eundem eximia quadam liberalitate facimus, sine qua hoc tam graui dignum nomine minime putamus; uolumus

mus ipsum esse opibus affluentem, ut liberalitate uti maxime possit. Diuitem profecto legatum facimus, multis de causis, nam si pauper sit, praeterquam quod splendide ac magnifice se gerere nunquam potest; facile in illum cadit aliqua suspicio, quae perturbat animum principis. Hinc Scipio Aemilianus, neq; Ser. Sulpitium, neq; Aurelium legatum mitti differebat, cum diceret, alterum nihil habere; alteri nihil esse satis; quibus uerbis inopiam Sulpitij, & Aurelij auaritiam notauit. Qui igitur inexhausta auri auaritate expleri nunquam possunt, nullo modo legandi sunt: tantam enim personam non recipit auaritia, animiq; angustia, qui pecuniae potius iudicet esse habendam rationem, quam gloriae. Quapropter summa illa animorum conciliatrix liberalitas, singularis beneficentia in legato potissimum requiritur. hac enim una diuina uirtute omnium animos ad beneuolentiam alliciet; complures autem sibi in perpetuum deuinciet. hinc facile poterit certo omnia scire, quae agentur; mirificus enim concursus est futurus honestissimorum hominum ad legati domum, si ipsius liberalitas latius in aula patuerit. Res est quidem una maxime laudanda liberalitas, cuius splendore praeditus nisi legatus sit, statim desinit esse legatus. Ego uero quos cognoui, & quibus cum diu uixi, liberalissimos, munificentissimosq; legatos, Aloisium Mocerium equitem; ac Marcum Antonium Barbarum non possum hoc loco non summis ad caelum laudibus extollere. Alter enim Romae primum, deinde in Germania, in omni sumptu faciendo splendidissime se gessit:

se gessit: alter uero in Gallia magnificentiam, & splendorem quendam rebus in omnibus præ se tulit: cuius rei argumenta, præ ceteris, fuerunt munera, quibus honestos sæpe uiros donare utrique soliti erant. Liberalem legatum, munificum, beneficum prorsus esse debere ostendimus, ut sibi omnium hominum beneuolentiam conciliet: nunc autem reliqua, quibus id perfecte, cumulateq; consequi possit, patefaciemus. Mirifice quidem ualet ad colligendam gratiam, formæ dignitas, quam præcipue in legato nostro desideramus. nam si imago animi uulius est; eum uirtute, & humanitate ornatum iudicabimus, quem uultu quoq; decorum aspiciemus. Apud exteras uero gentes, ex unius prope hominis figura, de ciuitatibus, & locis, quæ à quibusq; incoluntur; deq; ceteris hominibus coniectura fit. Sit igitur in legato compositio membrorum, ac conformatio quædam totius corporis; in quo nihil appareat deforme, nihil debile, aut imbecillum: sed firma etiam sit, atque integra ualetudine, ut sustinere labores, ac legationis incommoda perferre facile queat. Corpus enim bene constitutum sit oportet illi, cui longitudo itineris; asperitates uiarum; nauigandi difficultates perpetiendæ sunt. Ac quoniam hoc unum potissimum spectamus, ut legatus noster diligatur ubiq; gentium; uolumus eum prorsus humanitate excellere; quæ quidem humanitas cum grauitate coniuncta sit. Humanissimum hominem, suauissimis moribus, singulari benignitate, summaq; grauitate præditum fingimus, cum legatum dicimus; eum enim uirum exprimimus, quem, propter admirabiles

biles ipsius uirtutes, diligere cogantur omnes. incredibile sane dictu est, quantopere conciliet animos hominum comitas, affabilitasq; sermonis: quæ duæ res quantâ auctoritatē; quot uictorias; quot honores attulerint Cyro, illi facile cognoscere potuerunt, qui tanti Regis uitam, & disciplinam, Xenophontis in libris perlegerunt. Quare ipsa fama, & opinione humanitatis, beneficentiæ, liberalitatis, mirifice legatus multitudinis amorem excitabit; præsertim si facilem quoque in hominibus audiendis se præbuerit. Vnde & beneuolentiam omnium, & laudem eximiã in patriam reportabit; præterquã quidem laudem nihil sibi expetendum in uita cogitet. Nam si hac una spe laudis, et gloriæ, tot clarissimi uiri Mutij, Decij, Fabricij, Curij, Scipiones ad res præclare gerendas; ad mortem ipsam oppetendam incredibiliter incensi sunt. Quid est cur nos aliud quicquã cogitemus, quàm quod præclarum, quod honestum, et laudabile, id est quod beatum plane sit? Hactenus legati nostri animum firmisimis uirtutum omnium præsidij muniuimus; amplissimis honoribus legatum ipsum decorauimus; omni genere laudis cumulauimus; omnia deniq; eidem ornamenta tribuimus, ut armatus contra omnem fortunam, tam grauem personam sustineat; ut eum uereantur, et diligant omnes populi; ut pluri mi faciant principes; atque etiam ut apud omnes nationes quam honorificentissime excipiat; omniq; honorum genere, ubicunq; terrarum, admittatur. De his uero, quæ spectant ad ipsam legati personam omni uirtute, omniq; laude honestandam, satis fere diximus.

FINIS.

AC

14.6

